

ПОСІБНИК ІЗ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ЗМІСТ

ВСТУП

Огляд програми, цілі курсу, безпечні підходи до викладання, основні правила й перелік мереж підтримки учнів.

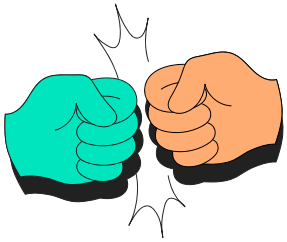
УРОК 1. ФАКТИ Й ВИГАДКИ

- Огляд уроку
- Цілі й результати навчання і визначення ключових понять
- Повний план уроку з ключовими запитаннями й вказівками для вчителів
- Роздаткові матеріали

УРОК 2. ТРИ СПОСОБИ РОЗПОВІСТИ ТУ САМУ ІСТОРІЮ

- Огляд уроку
- Цілі й результати навчання і визначення ключових понять
- Повний план уроку з ключовими запитаннями й вказівками для вчителів
- Роздаткові матеріали

УРОК 3. МИ ПРОТИ НИХ

- Огляд уроку
- Цілі й результати навчання і визначення ключових понять
- Повний план уроку з ключовими запитаннями й вказівками для вчителів
- Роздаткові матеріали

УРОК 4. ВЧИМОСЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ

- Огляд уроку
- Цілі й результати навчання і визначення ключових понять
- Повний план уроку з ключовими запитаннями й вказівками для вчителів
- Роздаткові матеріали

УРОК 5. СТАЄМО ЦИФРОВИМИ ГРОМАДЯНАМИ

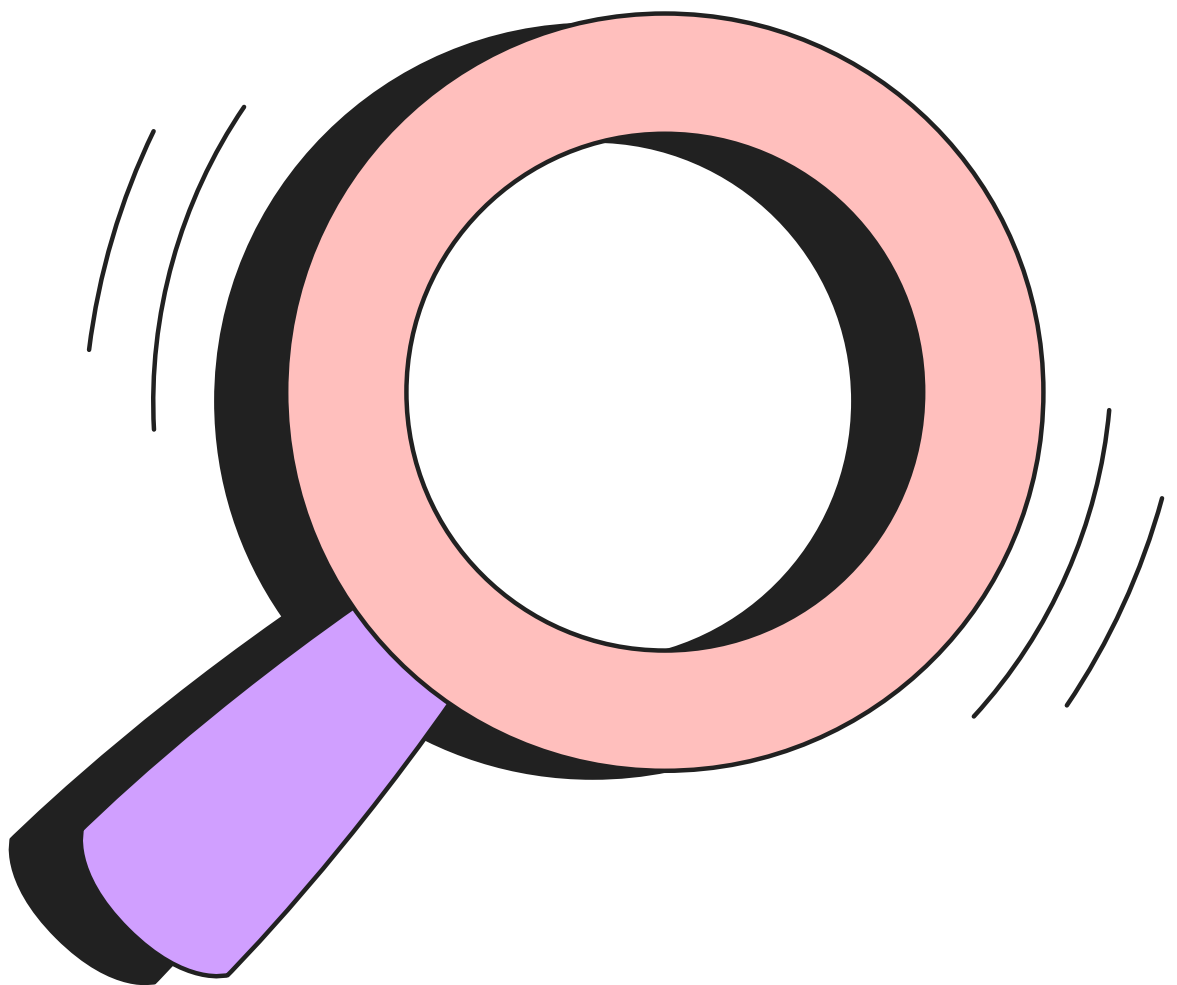
- Огляд уроку
- Цілі й результати навчання і визначення ключових понять
- Повний план уроку з ключовими запитаннями й вказівками для вчителів
- Роздаткові матеріали

ВСТУП

ЗМІСТ

- 06.** Вступне слово
- 07.** Програма курсу
- 10.** Як користуватися цим ресурсом
- 13.** Зв'язок із державним стандартом
- 17.** Як проводити уроки
- 18.** Основні правила
- 20.** Конструктивні дискусії
- 21.** Мережі підтримки

ПОСІБНИК ІЗ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

ВСТУПНЕ СЛОВО

Цифрове громадянство передбачає відповідальне й свідоме використання технологій для безпечного й етичного життя в цифровому світі. Ці навички є невід'ємною складовою гармонійного розвитку особистостей 21-го століття, оскільки технології стають все більш інтегрованими в кожен сферу діяльності громадян – роботу, освіту й суспільне життя.

Важливо навчити учнівство не тільки ефективно використовувати технології для навчання, спілкування та співпраці, а й сформувати в них розуміння про потенційні ризики та виклики цифрового світу. Освіта в цьому контексті є необхідною платформою для набуття навичок цифрового громадянства.

Міністерство освіти і науки України прагне підтримувати школи в галузі медіаграмотності, зокрема надавати можливості та інструменти для здобуття необхідних для цього знань і навичок. Тому ми сподіваємося, що цей посібник допоможе вчителям підготуватись до викликів цифрового світу, а також стати ефективними менторами з медіаграмотності для свого учнівства.

**Роксолана ШВАДЧАК, Генеральна директорка директорату цифрової трансформації
Міністерства освіти і науки України**

ПОСІБНИК ІЗ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

ПРОГРАМА

ОГЛЯД

Ми прагнемо створити безпечний і цікавий онлайн-простір, де молодь може навчатися, дізнаватися про щось нове, спілкуватися, творити, виявляти свою індивідуальність та відчувати належність до спільноти. Підлітки сьогодні належать до так званого "цифрового покоління", яке в повсякденному житті використовує багато різних технологій, але їм може бракувати навичок критичного мислення і медіаграмотності, які є ключовими для формування навичок цифрового громадянства.

Мета цього посібника – дати молоді ключові знання і сформувати ставлення та поведінку, що допоможуть упевнено почуватися в Інтернеті.

Уроки адаптовано для дітей віком від 13 років, які проживають в Україні.

ЦІЛІ

Курс складається з п'яти уроків, кожен із яких охоплює певний ключовий аспект цифрового громадянства.

УРОК 1

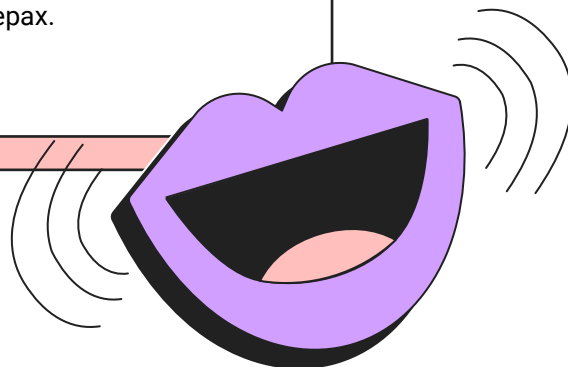
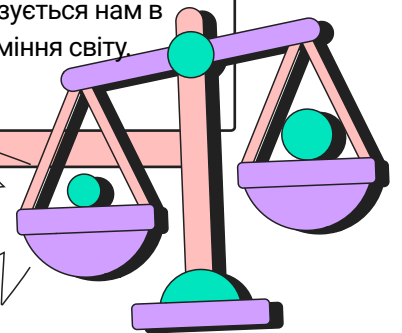
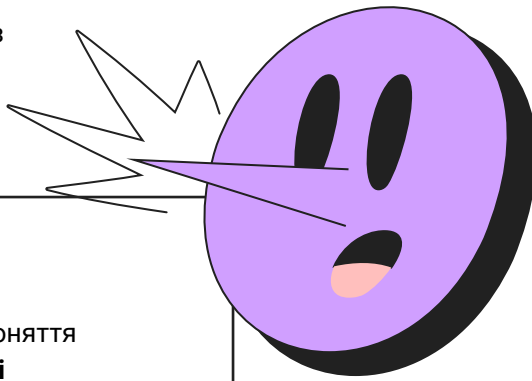
На цьому уроці розглядаються поняття **інформації, що вводить в оману, і дезінформації** в Інтернеті, визначається різниця між ними. Учні дізнаються, як неточна інформація може завдати реальної шкоди й що можуть зробити користувачі Інтернету, щоб цьому запобігти.

УРОК 2

Учні дізнаються, що таке **упереджене висвітлення інформації**, ознайомляться з його формами, що трапляються в ЗМІ й соціальних мережах, і з'ясують, як воно може впливати на думки інших людей і сприйняття ними різних подій. Крім того, учні дослідять феномен "бульбашки фільтрів" (або "інформаційної бульбашки"), зокрема недоліки "персоналізованої мережі" й те, як контент, який показується нам в Інтернеті, може звужити наше розуміння світу.

УРОК 3

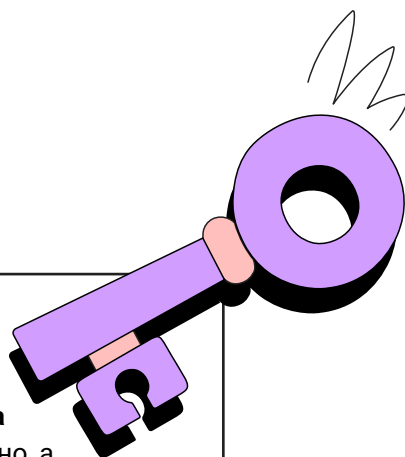
Учні дізнаються, як **особисті упередження**, свідомі й несвідомі, призводять до стереотипного сприйняття інших, а також які негативні наслідки це може мати для окремих людей і суспільства загалом. Зокрема, учні дізнаються, як мислення "ми проти них" може поляризувати суспільство й спонукати людей до спілкування в ехокамерах.

УРОК 4

Учні з'ясують, що означає **свобода слова**, які обов'язки з нею пов'язано, а також дізнаються, як можна реагувати на агресію, цькування і мову ворожнечі в Інтернеті.

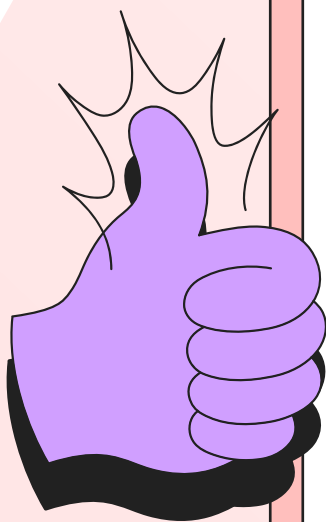
УРОК 5

Учні продемонструють розуміння цифрового громадянства й застосують свої навички на практиці, разом виконуючи творче завдання.

З цього розділу учні дізнаються більше про те, які складнощі можуть чекати на них у мережі.

Сподіваємося, що завдяки цьому вони зможуть скористатися всіма дивовижними можливостями Інтернету, оминаючи пастки й дотримуючись основних принципів цифрового громадянства. Опанувавши матеріал уроків, учні зможуть:

- використовувати навички критичного мислення, щоб оцінювати достовірність і надійність онлайн-контенту;
- розуміти вплив упередженості на формування думок і світогляду й аналізувати причини власних реакцій на онлайн-контент;
- аналізувати деякі чинники, що спричиняють розбіжності між групами людей в Інтернеті й реальному житті, і знати, як цьому запобігти;
- пояснювати, як відповідально користуватися свободою слова в Інтернеті; використовувати різні способи ефективного реагування на агресію і мову ворожнечі.

ЯК КОРИСТУВАТИСЯ ЦИМ РЕСУРСОМ

Щоб якомога ефективніше розвивати в учнів знання і навички цифрового громадянства, ми рекомендуємо опрацьовувати теми 1–3 й відповідні уроки в тому порядку, у якому вони представлені в курсі. Додатково (за наявності часу й ресурсів) пропонуємо вчителям провести заключне творче заняття, де учні зможуть попрацювати разом.

Важлива інформація

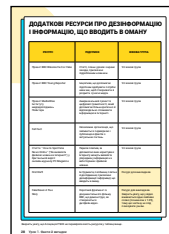
- Рекомендована тривалість уроків базується на тому, скільки часу потрібно на виконання всіх завдань. За потреби заняття можуть тривати довше залежно від того, наскільки зацікавлені учні й наскільки ви занурюєтеся в тему під час обговорень.
- Якщо ви хочете присвятити навчанню більше часу, ми розробили додаткові завдання, теми для обговорення і проведення дебатів.

▶ ПЛАН КОЖНОГО УРОКУ МІСТИТЬ НАВЕДЕНІ НИЖЧЕ РОЗДІЛИ

ВСТУП

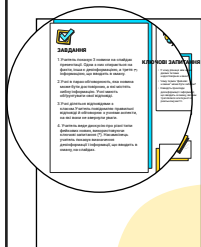
Містить огляд плану уроку, навчальні цілі й результати, а також пояснення основних понять.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

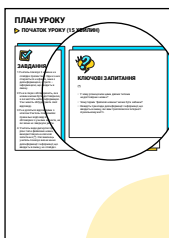
Таблиця з посиланнями на додаткові матеріали, що висвітлюють основні поняття, ресурси для подальшого вивчення теми після завершення програми, а також цифрові інструменти (як-от плагіни для веб-переглядачів) для конструктивного використання Інтернету. За позначками можна зорієнтуватися, для яких вікових груп вони підходять.

ПЛАН УРОКУ

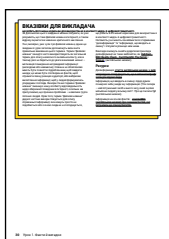
ЗАВДАННЯ

Покроковий опис виконання завдань на початку, в основній частині й наприкінці заняття.

КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

Низка ключових запитань для дискусії в межах кожного завдання. Для кожної дискусії ми підготували окремі набори запитань, позначені символами (*), (**), і (***)

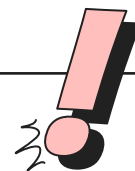
ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Допоміжні матеріали для проведення бесід з учнями на чутливі й часто складні теми, а також для висвітлення всіх ключових навчальних моментів під час виконання завдань. Ці розділи також містять додаткову інформацію про ресурси, які знадобляться на уроці.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

У кінці плану кожного уроку є додаткові ресурси для використання на заняттях. Для зручності радимо роздрукувати їх, зробити копії і роздати учням.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

Зверніть увагу, що для деяких завдань вам потрібно буде знайти зображення і відео в Інтернеті. Щоб ви могли безпечно досягти цілей навчання, для кожного такого завдання ми описали рекомендований контент, який легко знайти за допомогою онлайн-пошуку. Радимо використовувати реальні й доречні зображення і відео. Імена людей і назви груп мають бути впізнаваними для учнів, щоб вони могли легко ідентифікувати себе з ними. Якщо в матеріалах згадуються імена людей або назви організацій, це не означає, що Google або YouTube їх рекламують; такі імена або назви наводяться як орієнтовні приклади.

Ми наполегливо рекомендуємо вибирати зображення і відео, враховуючи ризик надмірно шокувати, приголомшити або образити учнів, оскільки це може завадити продуктивному навчанню та завдати шкоди присутнім.

Насамкінець, зверніть увагу, що всі заголовки в курсі сформульовано в такий спосіб, щоб познайомити учнів з основними поняттями й допомогти їм досягти навчальних цілей.

ЗВ'ЯЗОК ІЗ ДЕРЖАВНИМ СТАНДАРТОМ

ЯК МАТЕРІАЛИ КУРСУ ДОПОМОЖУТЬ В РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

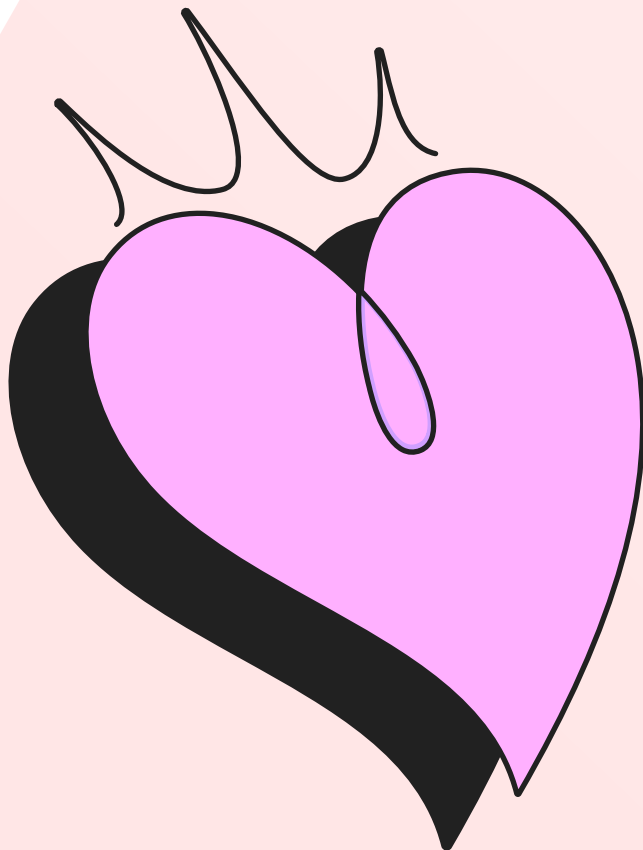
Посібник містить матеріали для проведення уроків із медіаграмотності, які доцільно використати для формування в учнів інформаційно-комунікаційної компетентності, що є однією з ключових компетентностей, визначених у державному стандарті базової середньої освіти (в поточній редакції від 30.08.2022 р.).

Оволодіння цією компетентністю є однією з умов успішності засвоєння базових знань, передбачених різними освітніми галузями, як-от математичної, мовно-літературної, громадянської та історичної тощо. Тобто це означає, що будь-який вчитель, незважаючи на предмет який він/вона викладає, може інтегрувати матеріали посібника в зміст своїх уроків.

Також посібник рекомендовано використовувати класним керівником для організації заходів у позаурочний час, присвячених навчанню роботи з даними, комунікації та співпраці в цифровому освітньому середовищі.

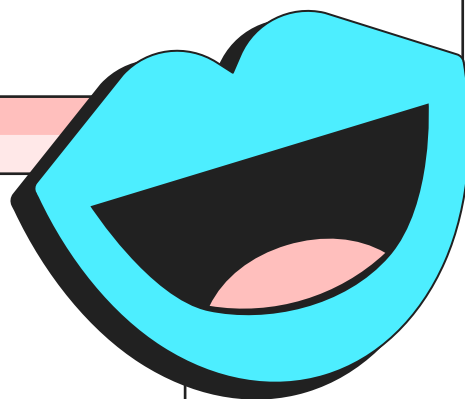
Інтеграція матеріалів курсу в зміст шкільного навчання може здійснюватися як у вигляді використання повного циклу уроків у системі, запропонованій у посібнику, так і у вигляді об'єднання окремих фрагментів уроків, завдань або роздаткових матеріалів із власними розробками.

Далі наведено вміння, що є складовими інформаційно-комунікаційної компетентності в межах різних освітніх галузей, та які можна сформувати засобами цього курсу.

МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ:

- використовувати різні види сприймання текстів (зокрема художніх текстів, медіатекстів) для пошуку, обробки, аналізу та добору інформації;
- комунікувати грамотно і безпечно в інформаційному просторі;
- розрізняти емоції інших осіб у контексті комунікації;
- розпізнавати маніпулятивні технології та протистояти їм;
- використовувати сучасні цифрові технології для розширення читацького досвіду та кола читацьких інтересів.

МАТЕМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ:

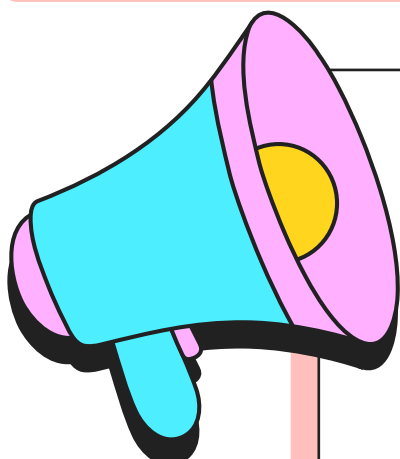
- структурувати дані;
- визначати достатність даних для розв'язання задачі;
- оцінювати достовірність інформації;
- доводити істинність тверджень.

ПРИРОДНИЧА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ:

- знаходити, обробляти, зберігати інформацію природничого змісту, перетворювати її з одного виду на інший з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- використовувати та створювати цифровий контент природничого змісту;
- досліджувати довкілля за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ:

- безпечно та ефективно використовувати соціальні мережі для обговорення ідей, пов'язаних із виконанням технологічних проєктів, критично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією, етично працювати з інформацією з дотриманням принципів академічної доброчесності (права інтелектуальної власності тощо);
- використовувати цифрові технології в сучасному виробництві, зокрема робототехніці;
- здійснювати проєктування з використанням цифрового середовища.

ІНФОРМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ:

- розв'язувати проблеми з використанням цифрових пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій для власного і суспільного розвитку та добробуту;
- знаходити, подавати, перетворювати, аналізувати, узагальнювати і систематизувати дані з використанням цифрових пристроїв і програм для розв'язання життєвих задач;
- створювати індивідуально або в групі інформаційні продукти з використанням різних цифрових пристроїв та інформаційних технологій;
- використовувати логічне, системне і структурне мислення для побудови інформаційних моделей і розуміння інформаційної картини світу.

СОЦІАЛЬНА ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ:

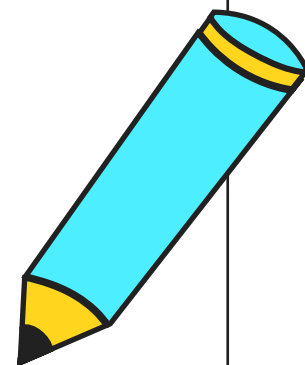
- використовувати цифрові технології для активної участі в суспільному житті, співпраці з іншими особами для досягнення особистих чи соціальних цілей;
- знаходити, представляти, перетворювати, аналізувати, узагальнювати і логічно організувати інформацію щодо безпеки, здоров'я і добробуту (особистого, родинного, суспільного) з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- критично оцінювати достовірність і надійність інформації, цифрового контенту;
- безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в повсякденному житті (цифровий добробут).

ГРОМАДЯНСЬКА ТА ІСТОРИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ:

- використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її добору, перевірки, впорядкування і поширення;
- критично оцінювати, виявляти маніпуляції історичною та актуальною для суспільства інформацією у процесі аналізу електронних медіа;
- дотримуватися авторського права та етичних норм у роботі з інформацією та під час онлайн-спілкування;
- створювати вербальні та візуальні (графіки, діаграми, фільми) повідомлення, мультимедійні презентації соціального та історичного змісту, поширювати їх.

МИСТЕЦЬКА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ:

- застосовувати цифрові технології для створення, презентації і популяризації художніх образів, мистецьких ідей;
- визначати художню цінність цифрового контенту;
- добирати та опрацьовувати художню інформацію у пошуково-дослідницькій і соціокультурній діяльності для пізнання і творення мистецтва;
- переводити художню інформацію з цифрового формату в нецифровий і навпаки;
- використовувати інформаційні технології для здобуття мистецької інформації та формування власного мистецького простору;
- вирізняти маніпулятивну квазімистецьку інформацію, запобігати негативним інформаційно-технологічним впливам на власний культурний розвиток.

ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ “ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА”:

- використовувати комп’ютерні технології, тренажерні пристрої для поліпшення власного фізичного стану, моніторингу рухової та ігрової активності;
- використовувати інформаційно-комунікаційні технології для спілкування, аналізу та розв’язання проблемних ситуацій під час занять фізичною культурою і спортом;
- використовувати цифрові засоби і технології для оцінювання фізичного стану та створення індивідуальних оздоровчих програм.

ЯК ПРОВОДИТИ УРОКИ

З цього розділу ви дізнаєтеся, як ефективно проводити заняття і працювати з делікатними темами. Курс спирається на кілька основних принципів, покликаних зробити уроки комфортними й цікавими.

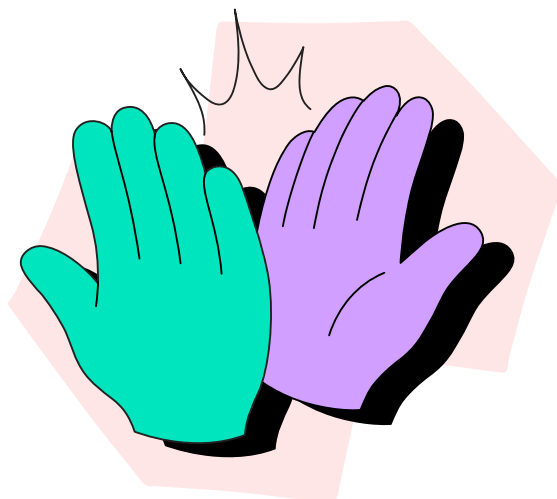

ДИСКУСІЙНИЙ ПІДХІД

Зміст уроків розроблено так, щоб не начитувати лекції, а проводити жваві дискусії під час виконання завдань. Усі завдання супроводжуються низкою запитань, які можна обговорити з групою. Слід створити такі умови, щоб учні могли безпечно вести дискусію, зрозуміти інших або висловити протилежну точку зору про цінності й поведінку – як власні, так і інших людей.

ІНТЕРАКТИВНИЙ І ІНКЛЮЗИВНИЙ ПІДХІД

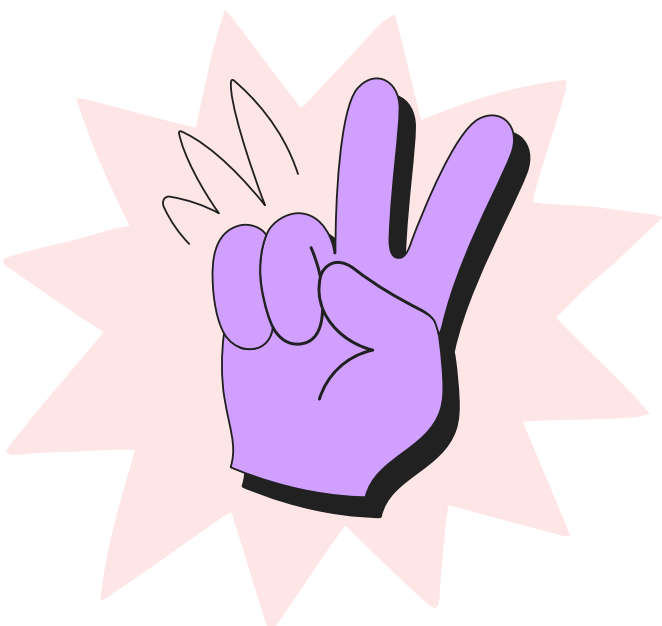
Щоб створити позитивну й інклюзивну атмосферу, до роботи на уроці слід залучати всіх учнів, включно з тими, хто не виявляє такого бажання. Оскільки курс охоплює потенційно чутливі теми, уроки розроблено так, щоб їх можна було адаптувати до різних стилів навчання, а учні будь-якої етнічної належності, віросповідання, сексуальної орієнтації і статі могли долучитися до роботи й отримати користь від навчання, не наражаючись на негативні стереотипи чи дискримінацію.

БЕЗПЕЧНИЙ ПРОСТІР І АТМОСФЕРА ВЗАЄМОПОВАГИ

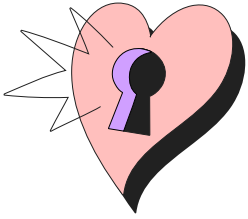
Заздалегідь обговоріть і узгодьте основні правила, щоб створити робочий простір на засадах взаємоповаги. Чіткі правила поведінки допоможуть учням почуватися в безпеці, висловлюючи власні думки, і водночас виявляти повагу до інших, а вчителям – коригувати неприйнятну поведінку. Це особливо важливо під час обговорень суперечливих і емоційних тем.

Ви можете записати основні правила на дошці чи фліпчарті й за потреби нагадувати про них протягом занять.

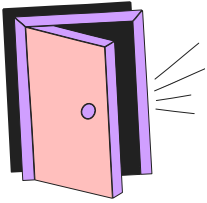
ОСНОВНІ ПРАВИЛА

Ці правила можна використовувати під час обговорень з учнями.

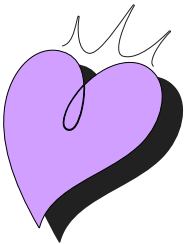
ВІДКРИТІСТЬ

Ми будемо відкритими й чесними, але не будемо прямо обговорювати наше особисте життя чи особисте життя інших людей. Для прикладу ми обговорюватимемо загальні ситуації, але не будемо використовувати імена чи описи, які можуть когось ідентифікувати.

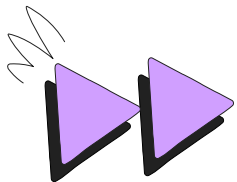
РОЗМОВА НЕ ВИХОДИТЬ ЗА МЕЖІ АУДИТОРІЇ

Ми можемо безпечно обговорювати різні питання і знаємо, що вчитель нікому не розповість те, що було сказано в класі, крім випадків, коли, на думку вчителя, нам може загрозувати небезпека; у разі потенційної небезпеки вчитель дотримуватиметься відповідних правил закладу освіти.

НЕУПЕРЕДЖЕНЕ СТАВЛЕННЯ

Ми можемо не погоджуватися з точкою зору інших людей, але не будемо нікого засуджувати, висміювати або відсторонювати від дискусії. Ми обговорюємо думки, а не людей.

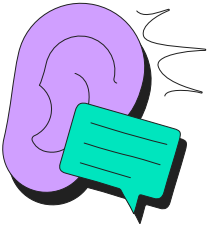
ПРАВО НЕ ВІДПОВІДАТИ

Важливо брати участь у роботі на уроці. Однак ми маємо право не відповідати на запитання або не виконувати завдання, і ми нікого не будемо ставити в незручне становище.

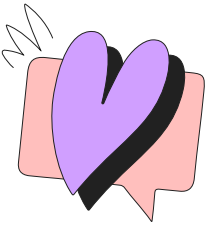
НЕ РОБИМО ПРИПУЩЕНЬ

Ми не будемо робити припущень щодо цінностей, поглядів, поведінки, життєвого досвіду або почуттів інших людей.

СЛУХАЄМО ІНШИХ

Ми будемо з повагою слухати людей, які мають іншу точку зору, і очікуватимемо, що до нас ставитимуться так само. Навіть якщо ми з чимось не погоджуємося, слід дати людині можливість повністю сформулювати свою думку, а потім пояснити свою точку зору.

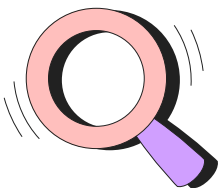
ВИКОРИСТОВУЄМО КОРЕКТНІ ТЕРМІНИ

Ми будемо використовувати правильні терміни під час обговорення різних тем, а не сленгові висловлювання, які можуть когось образити. Якщо ми не впевнені, який термін є правильним, ми запитаємо про це вчителя.

СТАВИМО ЗАПИТАННЯ

Ми можемо вільно ставити запитання, але в жодному разі не для того, щоб навмисно когось збентежити. Якщо комусь з учнів некомфортно говорити перед класом, вчителі можуть запропонувати їм поставити запитання за допомогою анонімної скриньки.

ЗВЕРТАЄМОСЯ ПО ДОПОМОГУ Й ПРОСИМО ПОРАДИ

Якщо нам потрібна допомога або порада, ми знаємо, як і де їх можна отримати конфіденційно в закладі освіти й поза ним. Ми будемо заохочувати друзів звертатися по допомогу, якщо вважатимемо, що вони її потребують.

КОНСТРУКТИВНІ ДИСКУСІЇ

Учні найефективніше опановують посібник із медіаграмотності для підлітків, коли можуть вільно висловлювати свої думки, навіть якщо вони суперечливі або ще не повністю сформовані.

Оскільки теми делікатні, під час уроків може виникнути багато складних розмов. Якщо учень висловлює думку, що суперечить установленим правилам і/або правилам школи щодо поведінки, наприклад коментар відверто расистського характеру, вчителі повинні відреагувати на нього відповідним чином. З іншого боку, якщо коментарі вважаються прийнятними або свідчать про прогалину в знаннях (наприклад, якщо учень запитує, чому певне твердження є дискримінаційним), це можна розглядати як можливість для навчання, а учня варто заохотити до подальших запитань.

Приклади запитань, які може поставити вчитель

- **Чому це може когось образити?**
- **Чи можна оцінювати якусь групу людей загалом, а не окремих її представників?**
- **Як би ви почувалися в такій ситуації?**

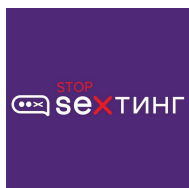
За допомогою таких запитань можна побудувати конструктивну й вільну від упереджень розмову на основі коментаря учня. Якщо ж після цього розмова не рухається в конструктивному напрямку, можна продовжити дискусію. Навряд чи за годину вийде повністю змінити точку зору учня, однак ви можете поставити його думки під сумнів і навіть спрямувати в інший бік, що з часом може змусити учня замислитися про своє ставлення і поведінку.

Однак ми не рекомендуємо розкривати інформацію особистого характеру перед групою. Натомість заохочуйте учнів звертатися за допомогою до дорослих, яким вони довіряють, як-от батьків або куратора класу, порадьте поспілкуватися зі спеціалістом із захисту дітей або іншим працівником, що виконує подібні функції в закладі освіти. Переконайтеся, що підтримка, яку надають учням згадані вище працівники, відповідає правилам закладу освіти щодо захисту прав дітей.

МЕРЕЖІ ПІДТРИМКИ

Наприкінці кожного уроку радимо демонструвати учням перелік національних і регіональних організацій та описувати, яку підтримку вони пропонують.

Stop_sextинг

Містить поради для дітей, батьків і вчителів щодо безпечної поведінки в Інтернеті, зокрема про те, як не стати жертвою сексуальних домагань у мережі. Також платформа містить скриньку для повідомлення про проблеми.

stop-sexting.in.ua

Teenergizer

Надає безкоштовні консультації на теми, що турбують підлітків.

teenergizer.org

Служба порятунку дітей

Надає доступ до матеріалів та ресурсів, пов'язаних з питаннями насильства, онлайн-булінгу, сексуальних домагань та інших форм небезпеки, що можуть виникнути у віртуальному середовищі. Платформа пропонує гарячу лінію підтримки для дітей.

savechild.com.ua

Проект ПОРУЧ (спільний проєкт Міністерства освіти і науки України та ЮНІСЕФ)

Надає індивідуальні психологічні консультації для підлітків та їхніх батьків.

poruch.me

Карітас України

Надає підтримку різного типу, зокрема емоційну, тим, хто намагається впоратися зі складнощами, та охоплює групи підвищеного ризику.

caritas.ua

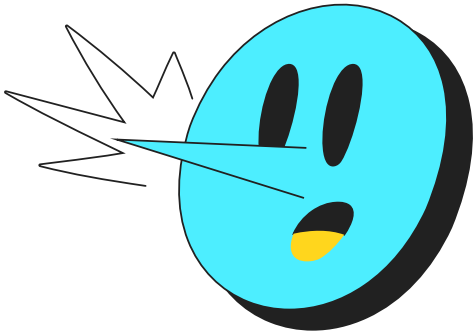
Ла Страда-Україна

Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації.

Громадська правозахисна організація, яка працює для забезпечення гендерної рівності, миробудування, запобігання гендерно зумовленому насильству, зокрема домашньому насильству, протидії торгівлі людьми й забезпечення прав дітей, сприяючи впровадженню стандартів прав людини в усіх сферах життя суспільства й держави.

la-strada.org.ua

КАРТКИ З ВИЗНАЧЕННЯМИ

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ

Дезінформація – це будь-який контент, навмисно створений для того, щоб ввести людей в оману або призвести до неправильного розуміння певної проблеми. Дезінформацію часто подають як таку, що спирається на факти, але насправді вона свідомо неправдива.

ІНФОРМАЦІЯ, ЩО ВВОДИТЬ В ОМАНУ

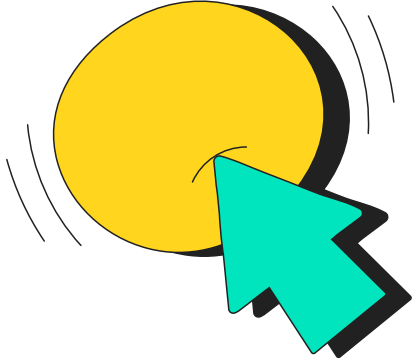
Інформація, що вводить в оману, – це ненавмисно поширені неправдиві дані. Хоча людина, яка публікує таку інформацію, не має наміру заподіяти шкоду, негативні наслідки можуть бути суттєвими. Така інформація може ввести в оману друзів і колег, спричинити непорозуміння щодо якоїсь теми, розділити групи або спільноти або навіть наразити людей на небезпеку.

УПЕРЕДЖЕНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

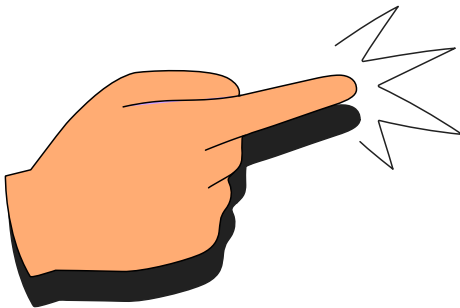
Упереджене висвітлення інформації відбувається тоді, коли автор виявляє прихильність або упередженість щодо певної точки зору замість того, щоб бути справедливим і підтримувати баланс у поглядах. Часто це роблять із метою підштовхнути людей до певних поглядів або дій. Упереджене висвітлення інформації апелює до емоцій читача, а не спонукає його до критичного мислення.

КАРТКИ З ВИЗНАЧЕННЯМИ

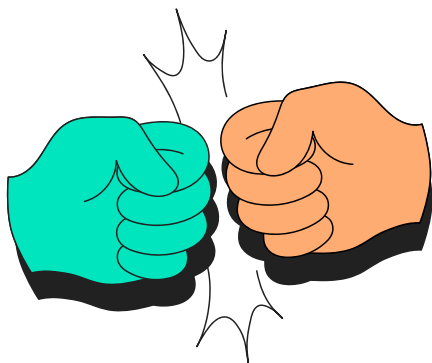
БУЛЬБАШКИ ФІЛЬТРІВ

Бульбашки фільтрів утворюються, коли користувачам пропонується контент на основі їхніх зацікавлень і попередніх дій в Інтернеті. З часом такий пропонований контент може ізолювати користувача від протилежних точок зору й непритаманних йому інтересів, а в довгостроковій перспективі – обмежити розуміння користувачем складних тем або подій, зменшити емпатію і порушити конструктивний діалог між різними групами людей.

СТЕРЕОТИПИ

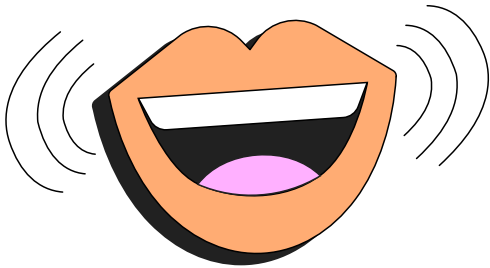
Стереотипи виникають, коли ми ділимо людей на групи або робимо припущення про них на основі базових характеристик, як-от їхнього віку, гендерної ідентичності, кольору шкіри, фізичних можливостей, сексуальної орієнтації, віросповідання чи навіть місця проживання. Згідно з таким підходом усі люди з певними характеристиками однакові, а на основі поверхневих даних про людину нібито можна дізнатися про її глибинні вподобання, здібності й звички.

МИ ПРОТИ НИХ

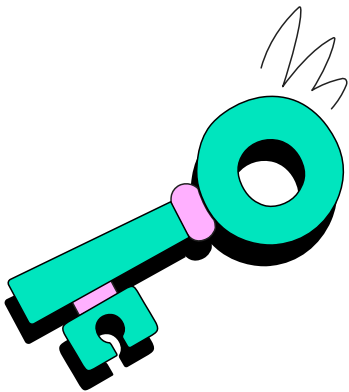
Підхід "ми проти них" ділить світ на групи чужих ("вони"), що сприймаються негативно або стереотипно, і групи своїх ("ми"), що сприймаються як жертви або позитивно. Поділ може ґрунтуватися на різних ознаках, зокрема расі, релігії, статі, класі, національності або політичних поглядах. Причиною поділу може бути навіть культура: наприклад, на основі того, за яку спортивну команду людина вболіває або яку музику слухає.

КАРТКИ З ВИЗНАЧЕННЯМИ

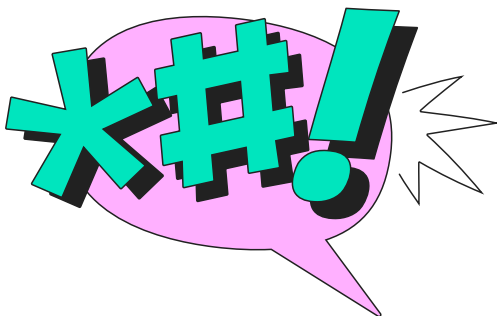
ЕФЕКТ ЕХОКАМЕРИ

Ехокамери – це соціальні простори, у яких ідеї, думки й переконання підсилюються шляхом повторення в межах закритої групи.

СВОБОДА СЛОВА

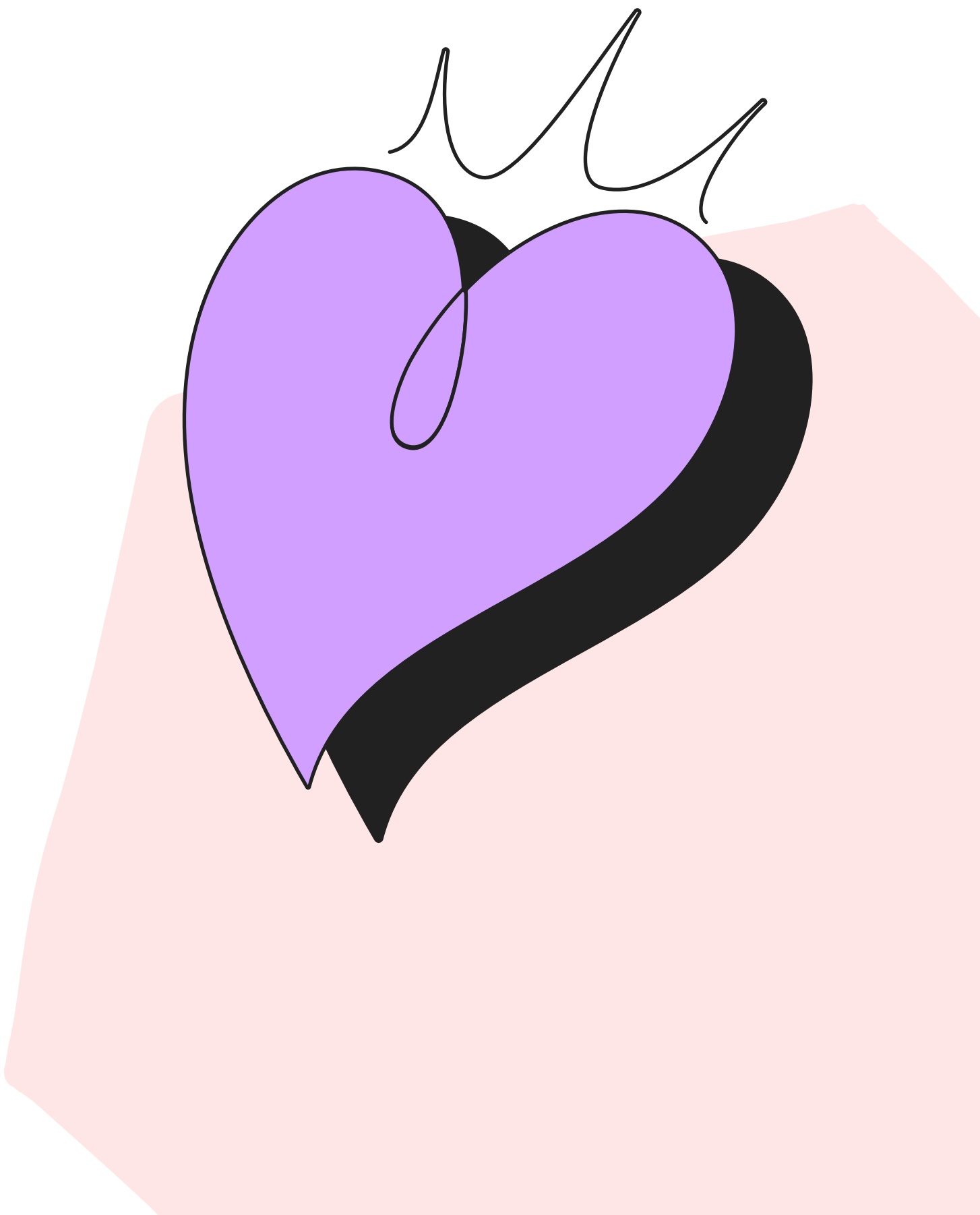
Свобода слова – це право мати власну думку, а також вільно отримувати й поширювати інформацію і ідеї, не побоюючись переслідування або цензури з боку уряду.

МОВА ВОРОЖНЕЧІ

Мова ворожнечі – це словесна агресія на адресу людини або групи людей на підставі їхньої раси, релігії, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації та/або фізичних і розумових здібностей. Іноді такі ознаки називають "захищеними". Це ознаки людини, які не можна змінити; вони основні в її ідентичності або роблять людину такою, якою вона є. Це означає, що жорстоке поводження з кимось або дискримінація через такі ознаки є упередженням і несправедливим ставленням.

УРОК 1

ФАКТИ Й ВИГАДКИ

УРОК 1

ФАКТИ Й ВИГАДКИ

ПЛАН УРОКУ

Тривалість завдань можна змінювати відповідно до потреб класу.

ОГЛЯД

Цей урок присвячено різним формам фейкових новин і вивченню корисних термінів, які можна використовувати для опису такого типу онлайн-контенту. Учні з'ясують, чим відрізняються навмисна дезінформація і інформація, що ненавмисно вводить в оману,

розглянуть різні типи кожного виду такого контенту, а також потенційні наслідки, які вони можуть мати для окремих людей і суспільства загалом. Учні дізнаються, як ефективно реагувати на поширення в Інтернеті дезінформації та інформації, що вводить в оману, використовуючи навички критичного мислення і винахідливість.

ЦІЛЬ НАВЧАННЯ

Зрозуміти, що означають терміни "дезінформація" та "інформація, що вводить в оману", які наслідки ці явища мають для людей і як запобігти їх поширенню в Інтернеті.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

1. Учні вміють визначати спільні риси дезінформації та інформації, що вводить в оману (це, наприклад, формат вебсайту, URL-адреси, зображення і посилання).
2. Учні можуть пояснити, якими мотивами керуються люди, розміщуючи недостовірну інформацію в Інтернеті, і описати, як це впливає на інших людей і суспільство.
3. Учні можуть назвати ефективні способи реагування на інформацію, що вводить в оману, і дезінформацію в Інтернеті (можна, наприклад, перевірити факти або повідомити про порушення).

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

- Роздатковий матеріал 1. Картки з визначеннями дезінформації і інформації, що вводить в оману.
- Роздатковий матеріал 2

▶ ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ

ВИЗНАЧЕННЯ

Дезінформація – це будь-яка інформація, **навмисно створена для того, щоб ввести людей в оману або призвести до неправильного розуміння певної проблеми.** Дезінформацію часто подають як таку, що спирається на факти, але насправді вона свідомо неправдива.

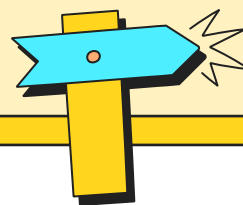
ПОЯСНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Люди створюють дезінформацію з різних причин. Нижче наведено кілька прикладів.

- **Фінансові стимули:** сподіваючись отримати дохід від реклами, який можуть приносити сенсаційні історії. Дехто може використовувати дезінформацію для шахрайства в Інтернеті, вимагаючи оплату за неіснуючий товар або послугу.
- **Політичні цілі:** бажання вплинути на громадську думку й сформуванню в такий спосіб позитивне або негативне ставлення до певної групи людей, політичної партії або кандидата. Дезінформація може бути потужним інструментом для поширення ненависті в Інтернеті, що згодом призводить до протистояння між різними соціальними групами або навіть насильства в реальному житті.
- **Особисті причини:** бажання побешкетувати (наприклад, тролінг), грубо пожартувати або просунути теорію змови.

Дезінформація часто має вигляд справжніх новин від провідних джерел. Це можуть бути дописи в соціальних мережах або мему (зображення, зазвичай гумористичні, які користувачі Інтернету адаптують і швидко поширюють), а також публікації на сторінках вебсайтів або інших так званих "офіційних" джерел. Той самий фрагмент дезінформації може поширюватися в різних форматах або з різних облікових записів – через це навіть складніше відрізнити правдиві історії від підроблених, не кажучи вже про те, щоб виявляти й модерувати небезпечний контент.

Коли дезінформацію опубліковано в Інтернеті, люди зазвичай реагують на неї (наприклад, ставлять позначку "подобається"), коментують або поширюють на різних платформах. Навіть якщо в коментарях до такої публікації хтось намагається спростувати інформацію або піддає сумніву факти, така взаємодія користувача з публікацією все одно підвищує видимість контенту. Це означає, що неправдиву інформацію бачитимуть дедалі більше людей, поки вона поступово не набуде масового розголосу й не зацікавить громадськість і конкретні спільноти. Англійською такий процес іноді називають "trumpet of amplification" (гучномовець) або "giving oxygen" (подавання кисню)" для дезінформації, оскільки контент, який з'являється на периферії, набуває популярності завдяки соціальним мережам, а потім (у деяких випадках) про нього повідомляють провідні ЗМІ. Крім того, люди, які взаємодіяли з публікацією, можуть у майбутньому бачити контент від тих самих або подібних видавців, що також може бути ненадійним. Це пов'язано з тим, як працюють технології (як-от алгоритми) соціальних мереж і як вони рекомендують контент на основі попередніх взаємодій користувача (це питання розглядатиметься на наступному занятті).

Щоб отримати додаткові дані щодо дезінформації, перегляньте матеріали розділів із вказівками для вчителя.

ПОЯСНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ (ПРОДОВЖ.)

Дезінформацію може бути важко виявити, проте певні ознаки вказують на те, що новина підроблена.

- **Підозріла URL-адреса** з незвичним закінченням (наприклад, com.cn).
- **Використання дуже емоційної лексики або перебільшень** (як-от у заголовках контенту-наживки): "Ви не повірите, що сталося, коли чоловік і ведмідь зішлись в рукопашному бою!"
- **Менш відомі або невідомі назва й логотип видання.** (Примітка. Існує багато достовірних джерел новин і інформації, які менш відомі широкому загалу, зокрема молодшій аудиторії. Якщо підліткам трапляються такі публікації, вони мають бути особливо уважними: з'ясувати, чи заслуговують журналісти на довіру, і перевірити викладені факти, порівнявши їх із більш авторитетними джерелами).
- **Розмиті або змінені логотипи** відомих новинних організацій (наприклад, "Українська правда").
- **Відредаговані фотографії або зображення.** Люди, що поширюють неправдиву інформацію, можуть використовувати цифрові інструменти для маніпуляцій із зображеннями – наприклад, змінювати їх, щоб розповісти "власну історію". Якщо контент здається підозрілим, уважно придивіться до зображень і пошукайте ознаки обробки (наприклад, дивні тіні або нерівні краї навколо об'єктів). Крім того, реальні зображення з якоїсь достовірної новини можуть бути використані для нової, недостовірної. Це можна легко перевірити за допомогою функції "[пошук за зображенням](#)" у Google, яка покаже, де зображення з'являлося раніше (тобто воно дійсно стосується цієї історії або події чи помилково їй приписується).
- **Статистичні дані або зображення без зазначення джерела**, бібліографічного посилання або виноски.

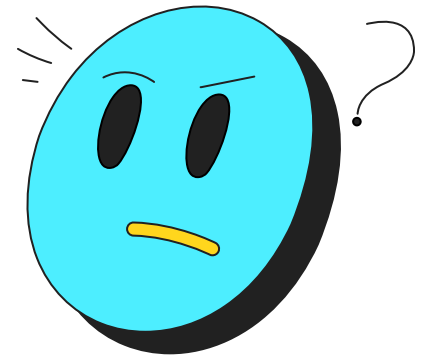
- **Статті без зазначення імені автора** або назви редакції.
- Вебсайти, де кожна новина викликає обурення або викриває якийсь "скандал".
- **Вебсайти з підозрілою або недоречною рекламою** (наприклад, вогнепальної зброї).
- **Посилання на інші неправдоподібні історії**, зокрема контент-наживку або рекламний контент.
- **Велика кількість орфографічних і граматичних помилок**, які зазвичай помічає редактор.

Люди можуть зменшити поширення та вплив дезінформації, звертаючи увагу на те, який контент вони споживають і як із ним взаємодіють. Наведімо приклади, що можна зробити.

- За можливості повідомити адміністратору платформи про підозрілий контент.
- Якщо контент відверто зображає насильство або містить погрози, потрібно повідомити про це в поліцію, на гарячу лінію допомоги жертвам або дорослому, якому довіряєте (наприклад, учителю або батькам).
- Заблокувати особу або групу, що публікує дезінформацію.
- Проігнорувати новину, "знизити її рейтинг" або видалити її зі своєї стрічки новин.
- Намагатися не поширювати дезінформацію, навіть якщо хочеться це зробити через обурення або з метою застерегти інших. Натомість можна зробити знімок екрана й поділитися публікацією, а не посиланням на сам матеріал, оскільки його поширення часто збільшує дохід видавця від реклами.
- Прокоментувати підроблену новину, щоб попередити інших про її недостовірність.
- Поділитися посиланням на новину, присвячену тій самій темі, у виданні, що заслуговує на довіру.

▶ ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

ІНФОРМАЦІЯ, ЩО ВВОДИТЬ В ОМАНУ

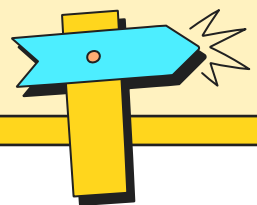
Інформація, що вводить в оману, – це **ненавмисно поширені неправдиві дані**. Хоча людина, яка публікує таку інформацію, не має наміру заподіяти шкоду, негативні наслідки можуть бути суттєвими. Така інформація може ввести в оману друзів і колег, спричинити непорозуміння щодо якоїсь теми, розділити групи або спільноти або навіть наразити людей на небезпеку.

ПОЯСНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Більшість людей діляться інформацією з найкращими намірами. Однак якщо вона неправдива, ми ненавмисно поширюємо інформацію, що вводить в оману. У такий спосіб ми можемо так само впливати на людей та спільноти, як і ті, хто свідомо поширює дезінформацію. Наприклад, медичні поради, що не ґрунтуються на фактичній медичній інформації або наукових доказах, можуть завдати серйозної шкоди, навіть якщо вони мали на меті покращити якість життя людей. Зважаючи на те, що інформація поширюється в Інтернеті дуже швидко, така неточна порада може завдати шкоди у великих масштабах за короткий проміжок часу. Так само людина може натрапити в Інтернеті на шкідливу дезінформацію, як-от теорію змови, і поділитися нею з власними онлайн-спільнотами, помилково вважаючи її цінною або правдивою.

Ми живемо в епоху лідерів думок і авторів цифрового контенту. У багатьох із них широке коло шанувальників і підписників, які вірять кожному їхньому слову. Зважаючи на величезне охоплення, таким людям слід розсудливо й відповідально ставитися до розміщення інформації в Інтернеті, особливо щодо питань, у яких вони не є спеціалістами. Траплялися випадки, коли лідери думок мимоволі поширювали серед своїх мільйонних аудиторій теорії змови. Тому дуже важливо, щоб усі користувачі Інтернету застосовували навички критичного мислення. Зокрема, можна поставити собі наведені нижче запитання.

- Як я можу пересвідчитися, що інформація відповідає дійсності?
- Що є джерелом інформації?
- Чому я маю схильність вірити цій людині? Тому що вона мені подобається, у нас є спільні інтереси чи я знаю її особисто? Це вагома причина, щоб не перевіряти факти самостійно?

Щоб отримати додаткові дані щодо інформації, що вводить в оману, перегляньте матеріали розділів із вказівками для вчителя.

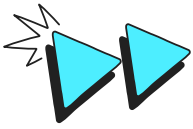
ДОДАТКОВІ РЕСУРСИ ПРО ДЕЗІНФОРМАЦІЮ І ІНФОРМАЦІЮ, ЩО ВВОДИТЬ В ОМАНУ

РЕСУРС	ПІДСУМОК	ВІКОВА ГРУПА
Проект "МедіаДрайвер" mediadrivеr.online	Мультимедійний онлайн-посібник, що допомагає навчитись безпечно взаємодіяти з медіа.	Усі вікові групи
Дія. Освіта osvita.dia.gov.ua	Ініціатива, що допомагає підліткам і дорослим здобувати потрібні цифрові навички, зокрема для створення й розуміння сучасних медіа.	Усі вікові групи
StopFake stopfake.org/uk/golovna	Незалежна організація, що займається перевіркою і публікацією фактів з актуальних питань.	Усі вікові групи
VoxCheck від VoxUkraine voxcheck.voxukraine.org	Фактчекінговий проєкт, що займається перевіркою та публікацією висловлювань лідерів думок і політиків.	Усі вікові групи
Посібник ЮНІСЕФ www.unicef.org/ukraine/media/12736/file	"Як навчити учнів відрізнати фейки від правди".	Ресурс для вчителів
Детектор медіа go.detector.media/about/#what	Медіа-ресурс, збирає та аналізує інформацію про дезінформацію ЗМІ та порушення етичних стандартів.	Усі вікові групи
Що таке "дипфейк" osvita.dia.gov.ua/news/what-is-a-deepfeak	Стаття, що допомагає навчитись розпізнавати дипфейки.	Усі вікові групи

ПЛАН УРОКУ

▶ ПОЧАТОК УРОКУ (15 ХВИЛИН)

ЗАВДАННЯ

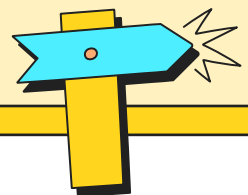
1. **Учитель показує 3 новини на слайдах презентації.** Одна з них спирається на факти, інша є дезінформацією, а третя – інформацією, що вводить в оману.
2. **Учні в парах обговорюють, яка новина може бути достовірною, а які містять хибну інформацію.** Учні мають обґрунтувати свої відповіді.
3. **Учні діляться відповідями з класом.** Учитель повідомляє правильні відповіді й обговорює з учнями аспекти, на які вони не звернули уваги.
4. **Учитель веде дискусію про різні типи фейкових новин, використовуючи ключові запитання (*).** Насамкінець учитель показує визначення дезінформації і інформації, що вводить в оману, на слайдах.

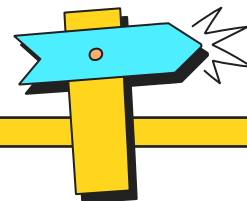
КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

(*)

- У чому різниця між цими двома типами недостовірних новин?
- Чому термін "фейкові новини" може бути хибним?
- Наведіть приклади дезінформації і інформації, що вводить в оману, які вам траплялися в Інтернеті й реальному житті.

Вказівки для вчителя наведено на наступній сторінці.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

За допомогою цього завдання можна з'ясувати, як учні розуміють, що таке фейкові новини в Інтернеті, а також відразу оцінити їхні навички критичного мислення.

Учні, імовірно, уже чули про фейкові новини, однак це завдання і урок загалом допоможуть визначити правильне вживання цього терміна. Термін "фейкові новини" занадто часто використовують як загальний термін для опису неякісного онлайн-контенту, але в такому разі не береться до уваги важливий нюанс – мотивація поширення неправдивої інформації (несвідоме або навмисне).

Новини не обов'язково мають бути повністю підробленими, щоб завдати шкоди; це може бути спотворення фактів, щоб отримати певну реакцію аудиторії, або вибіркоче висвітлення інформації, щоб у людей формувались упереджені погляди. Використання терміна "фейкові новини" зменшує нашу особисту відповідальність щодо обережної поведінки в Інтернеті, оскільки ми припускаємо, що причина проблеми – невелика група поганих людей.

Крім того, термін "фейкові новини" дедалі частіше використовується для опису справжньої інформації, яка комусь просто не подобається або з якою людина не погоджується, що робить його менш корисним для використання в контексті медіа- й цифрової грамотності.

Натомість учні мають ознайомитися з термінами "дезінформація" та "інформація, що вводить в оману" і з'ясувати різницю між ними.

Вчителі можуть знайти додаткові приклади дезінформації на таких вебсайтах, як [StopFake](#), [Вокс Україна](#), [Інститут масової інформації](#), [НотаЄнота](#), [Без Брехні \(українською мовою\)](#), [Full Fact](#), [BBC Reality Check](#), [FactCheckNI](#), [The Ferret](#) і [Snopes](#) (англійською мовою).

Ресурси

Дезінформація: стаття, у якій неправдиво стверджується про смерть Олега Сенцова

<https://narodna-pravda.ua/2018/07/13/zhurnalist-povidomyv-pro-smert-olega-sentsova/>

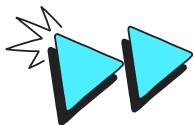
Інформація, що вводить в оману: лідер думок поширює хибну медичну інформацію ("Covid19 можна вилікувати содою, лимонним соком і медом"). Про це писали тут:

<https://voxukraine.org/richnitsya-infodemiya-iz-yaki-mi-fejkami-pro-covid-19-ukrayina-ta-svit-boryutsya-vzhe-ponad-rik>

Інформація на основі фактів: стаття BBC (українською мовою) про українських мільярдерів.

<https://www.bbc.com/ukrainian/press-review-56392247>

▶ ОСНОВНА ЧАСТИНА (20–30 ХВИЛИН)

ЗАВДАННЯ

- 1. Розділіть учнів на чотири групи й дайте кожній із них завдання дослідити приклади інформації, якою діляться в Інтернеті.** Нижче наведено кілька варіантів.
  - Дипфейк-відео (учням знадобиться доступ до комп'ютера)
  - Теорія змови ("Місячна змова", концепція пласкої Землі)
  - Контент-наживка
  - Інформація, що вводять в оману
- 2. Кожна група аналізує свій приклад.** Вони мають поміркувати над наведеними нижче запитаннями.
  - Як ви гадаєте, цей контент містить достовірну інформацію?
  - Якщо інформація неправдива, як ви це зрозуміли?
- 3. Учні діляться висновками щодо кожного прикладу з класом.** Учитель за потреби організовує дискусію, спираючись на ключові запитання (*). Інші групи мають висловити ідеї і надати коментарі щодо кожного прикладу.
- 4. Учитель розповідає про різні форми неправдивої інформації** і пропонує учням навести приклади, якщо вони вже зустрічали таку інформацію в Інтернеті. Учні записують визначення всіх форм неправдивої інформації.
- 5. Учні разом складають список ключових ознак неправдивої інформації в Інтернеті.** Деякі з них учні визначили, виконуючи попереднє завдання. Учитель може скористатися вказівками й додати ознаки, яких бракує.
- 6. Учитель просить учнів переглянути приклади, які вони вивчали, і поміркувати над ключовими запитаннями (**).** Учні працюють у своїх групах.
- 7. Учні діляться міркуваннями з рештою класу.** Учитель веде обговорення, використовуючи інформацію з розділів "Вказівки для вчителя" й "Пояснення вчителя".

КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

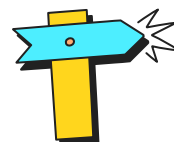
(*)

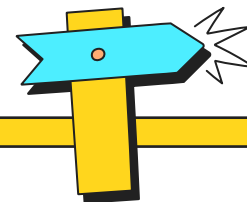
- Хто є джерелом цієї інформації?
- Ви чули про цю людину (людей) раніше?
- Що змушує вас сумніватися, чи варто довіряти цьому контенту?
- Які особливості оформлення контенту можна помітити?
- Чи варто ним ділитися? Чому? Або чому ні?

(**)

- Як ви гадаєте, чому хтось створив цей контент?
- Яке враження прагнув справити автор на свою аудиторію?
- У який спосіб?
- Чому хтось може відчувати потребу поділитися такою інформацією?
- Які наслідки може мати для людей широке розповсюдження такого контенту?
- Додаткове запитання: що можна зробити, щоб запобігти поширенню такої інформації, якщо ви знайшли її в Інтернеті або побачили, що нею поділився ваш друг або родич?

Вказівки для вчителя наведено на наступній сторінці.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Виконуючи це завдання, учні ознайомляться з прикладами дезінформації та інформації, що вводять в оману, і зрозуміють, що неправдива інформація в Інтернеті може мати різні форми. Нижче наведено деякі з них.

Дипфейк: згенеровані на комп'ютері відео, на яких реальні люди роблять або говорять те, що ніколи не відбувалося насправді. Такі відео можуть використовуватися з гумористичною метою або для того, щоб висміяти когось, але також можуть сіяти страх або руйнувати довіру до людей (особливо до громадських діячів і знаменитостей).

На ресурсі Дія.Цифрова освіта можна ознайомитися з прикладами дипфейк-відео <https://osvita.djia.gov.ua/news/what-is-a-deepfake>

Дипфейки можна створювати в різний спосіб. Ці приклади показують реальні кадри, у яких зображення змінювали, щоб рот людини рухався, а звук записали професійні актори. Інші відео використовують програмне забезпечення, що вивчає будову обличчя і рухи людини, а потім накладає їх на іншу людину, яку знімають у відео (це схоже на захоплення руху в кінофільмах).

Теорії змови: вигадані пояснення подій, які помилково пов'язують із групами або окремими особами, часто з тими, хто має владу (як-от урядом, великими компаніями, заможними людьми), або вже є маргіналізованими (наприклад, етнічними й релігійними меншинами, біженцями або мігрантами). Теорії змови можуть використовувати навмисно, щоб розпалювати жорстокість і насильство щодо інших. Нещодавній приклад – теорія змови щодо мобільних мереж 5G, що нібито сприяли поширенню COVID-19. Теорія спонукала невеликі групи людей до руйнування веж 5G, нападів на працівників телекомунікаційних компаній і агресії щодо них, а також до того, щоб звинуватити в усьому азійські спільноти. Теорія була швидко спростована вченими, але історія на той час уже поширилася і знайшла прихильників у всьому світі. <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2912669-vceni-rozkritikuvali-teorii-zmovi-pro-zvazok-covid19-i-5g.html>

Можна звернути увагу на іншу теорію змови, якої дотримуються так звані "плоскоземельці": вони відкидають будь-які докази того, що Земля кругла, і мають глибоку недовіру до установ, які надають такі докази. З подробицями можна ознайомитися тут: <https://www.unian.ua/science/10450866-vcheni-zapidozri-li-youtube-u-poshirenni-vigadki-pro-plasku-zemlyu.html>

Контент-наживка (клікбейт): сенсаційний чи оманливий заголовок, зображення або допис у соціальних мережах, навмисно опублікований видавцем, щоб змусити користувачів перейти на його веб-сторінку. Що більше людей переглядають сторінку, то більший прибуток видавець може отримати від реклами, розміщеної на сайті, і тим більше алгоритми соціальних мереж рекламуватимуть його контент іншим (наприклад, у стрічках новин). Заголовки часто приваблюють людей фразами на кшталт "Ви не повірите, що..." або "Лише погляньте, що станеться, коли...". При цьому власне контент є неправдоподібним або спірним. Контент-наживка може не завдавати жодної шкоди (наприклад, розповсюджувати плітки про зірок шоу-бізнесу), проте через нього люди втрачають довіру до якості інформації в Інтернеті, оскільки не знають напевно, чому можна вірити. Кілька цікавих прикладів можна знайти тут: <https://behindthenews.ua/feiki/pobutovi/yak-za-dopomogyu-jalislivih-dopisiv-u-sotsmerezjah-feykorobi-spryamovuyut-lyudey-na-sayti-smittyarki-396/>

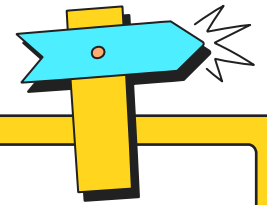
Диференційний підхід: учням із невисоким рівнем грамотності можна дати завдання проаналізувати більше наочних прикладів, як-от дипфейк-відео.

Щоб використовувати доречні приклади дезінформації і бути в курсі тенденцій у сфері онлайн-контенту, радимо стежити за роботою вартих довіри журналістів через ресурси:

- Детектор медіа
- VoxCheck
- StopFake
- Інститут масової інформації

А також за журналістами та експертами, як-от:

- Євген Федченко (StopFake)
- Альона Романюк (НотаЄнота)
- Вадим Міський (Детектор медіа)
- Світлана Сліпченко (VoxCheck)
- Оксана Романюк (Інститут масової інформації)

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ (ПРОДОВЖ.)

Ризик, пов'язаний із дезінформацією і інформацією, що вводить в оману, полягає в тому, що такий контент широко розповсюджується – йому вірять ще до того, як платформа, на якій він опублікований, або незалежні спеціалісти мають змогу довести, що він неправдивий. Іноді дезінформація та інформація, що вводить в оману, нічим не відрізняються від новин із достовірних джерел, і тому їм легко повірити й помилково сприйняти їх як правдиві. Іншим прикладом може бути дуже емоційна лексика – люди можуть забути про те, що потрібно оцінювати зміст критично, і повірити прочитаному лише тому, що воно викликає емоційну реакцію або підтверджує їхні думки про якусь особу, ситуацію чи суспільство загалом.

Нижче наведено ознаки, за якими можна визначити, чи є новина фейковою.

- Підозріла URL-адреса з незвичним закінченням (наприклад, com.cn)
- Надмірно емоційна мова, перебільшення і нереалістичні твердження.
- Немає чіткої вказівки на надійне джерело інформації, що коментується (наприклад, немає посилань або виносков).
- Використано назву й логотип маловідомої компанії.
- Матеріал присвячено важливій новині, про яку не повідомляють інші ЗМІ, що заслуговують на довіру.
- Фотографії чи зображення відредагували або час і місце їх зйомки зазначено неправильно.
- Посилання на інші неправдоподібні новини.
- Велика кількість орфографічних і граматичних помилок.

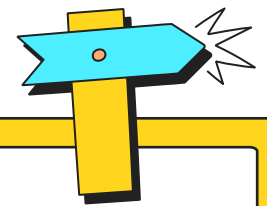
Слід заохочувати учнів критично сприймати інформацію в Інтернеті. **Це не означає, що потрібно скептично ставитися до всієї інформації.** Радше мова про те, що слід зробити паузу й поміркувати, чи є інформація достовірною, поставити під сумнів власну відповідь і за потреби провести додаткове дослідження. Іноді це називають "тертям" (friction), тобто сповільненням часу між переглядом контенту й реагуванням на нього. Збільшивши "тертя", ви залишаєте більше простору для роздумів і запитань, а також уникаєте інстинктивних реакцій, які змушують нас робити помилки.

Учні можуть виконати описані нижче дії, щоб перевірити інформацію в Інтернеті.

- Перевірити викладені факти й проаналізувати, як висвітлюють новину авторитетні журналісти, що заслуговують на довіру. До перевірених сайтів належать, зокрема, <http://voxcheck.voxukraine.org/> <http://stopfake.org/uk/golovna>.
- Дізнатися, хто є автором або джерелом новини, і з'ясувати, чи не ділилися вони неправдивою інформацією в минулому.
- За допомогою функції "[пошук за зображенням](#)" перевірити, чи дійсно використані фотографії пов'язані з новиною.
- Перевірити дату публікації контенту – часто старі статті або зображення поширюють повторно, пов'язуючи їх із поточними подіями, яких вони насправді не стосуються.
- Перевірити, чи немає гумористичного підтексту. Багато сайтів свідомо висміюють новини або публічні скандали, проте люди помилково сприймають такий контент як правдивий.

▶ ПІДСУМОК (10 ХВИЛИН)

1. **Дайте учням завдання:** назвати три поради, які б вони дали другу або члену сім'ї, щоб допомогти їм розпізнати неправдиву інформацію в Інтернеті.
2. **Учитель слухає відповіді учнів і фіксує їх, щоб використати під час уроку 2.**
3. **Якщо є час, учні відповідають на перші запитання у своїх щоденниках для роздумів (див. роздатковий матеріал 1).**

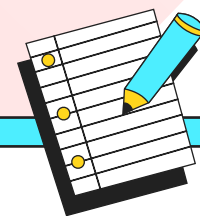
ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Наприкінці заняття учні мають можливість поміркувати над тим, що вони дізналися про дезінформацію та інформацію, що вводить в оману, чому існує недостовірна інформація, а також про те, як можна зменшити її негативний вплив на людей і суспільство. Нижче описано, що саме можна зробити.

- Заблокувати особу або групу, що публікує неправдиву інформацію.
- Скористатися спеціальними функціями платформи, щоб позначити контент як підроблений.
- Ігнорувати такі новини або видаляти їх зі своєї стрічки.

- Прокоментувати новину, щоб попередити інших про те, що вона неправдива.
- Поділитися посиланням на правдиву новину, що висвітлює ту саму тему.
- Розповісти іншим, що таке дезінформація і інформація, що вводить в оману.

Диференційний підхід. Деяким учням буде корисно ознайомитися з наведеними вище діями й поміркувати, чому вони з ними погоджуються.

ДОДАТКОВІ ЗАВДАННЯ

- **Огляд поточних подій:** учні можуть вибрати актуальну новину, проаналізувати, як її висвітлюють варті довіри журналісти, а потім знайти приклади дезінформації і інформації, що вводить в оману, яку поширюють із цього самого питання. Потім увесь клас може обговорити потенційні наслідки неточного висвітлення новини.
- **Дебати в класі на такі теми:**
  - *"Із соціальних мереж слід вилучати всю неправдиву інформацію, незалежно від теми."*
  - *"Людей слід карати за поширення неправдивої інформації, навіть якщо це сталося випадково."*
  - *"Люди зобов'язані перевіряти факти, перш ніж ділитися інформацією, яку знайшли в Інтернеті."*
  - *"Не варто довіряти жодній новині в соціальних мережах."*

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

Роздатковий матеріал 1. Картки з визначеннями дезінформації і інформації, що вводить в оману (сторінка 18)

Роздатковий матеріал 2. Щоденник для роздумів, у якому учні дають відповіді на запитання протягом усіх уроків

▶ РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 2

ПОСІБНИК ІЗ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ ЩОДЕННИК ДЛЯ РОЗДУМІВ

Після відповідного завдання знайдіть трохи часу, щоб поміркувати над запитаннями нижче. Вони допоможуть розвинути навички цифрового громадянства. Ви не мусите ділитися своїми відповідями з іншими, якщо почуваетесь некомфортно.

УРОК 1

Який головний висновок ви зробили з цього уроку про небезпеку дезінформації і інформації, що вводить в оману? Чому ви вважаєте, що слід зупинити поширення такої інформації в Інтернеті?

УРОК 2

Подумайте про власний досвід користування Інтернетом і, зокрема, соціальними мережами: де ви бачили бульбашки фільтрів, що персоналізують контент, який вам показується? Як ви ставитеся до такої персоналізації?

УРОК 3

Які стереотипи інші люди можуть мати щодо вас? Чому це не відповідає дійсності? Що б ви хотіли б чути натомість?

Як цей урок змінив ваше ставлення до власної ідентичності й ідентичності інших людей?

▶ РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 2

ПОСІБНИК ІЗ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ ЩОДЕННИК ДЛЯ РОЗДУМІВ (ПРОДОВЖ.)

УРОК 4

Чи публікували ви коли-небудь образливий контент в Інтернеті? Що б ви зробили інакше, якби знову опинилися в тій ситуації?

Пригадайте ситуацію, коли хтось інший (наприклад, близький друг, родич, лідер думок або незнайомиць у коментарях) розмістив в Інтернеті образливий контент. Як можна було б спонукати цю людину до конструктивного вирішення ситуації або інших дій? А як можна підтримати людину, яку образив такий контент?

УРОК 2

ТРИ СПОСОБИ РОЗПОВІСТИ ТУ САМУ ІСТОРІЮ

УРОК 2

ТРИ СПОСОБИ РОЗПОВІСТИ ТУ САМУ ІСТОРІЮ

ПЛАН УРОКУ

Тривалість завдань можна змінювати відповідно до потреб класу.

ОГЛЯД

На цьому уроці учні дізнаються, що таке упереджене висвітлення інформації, і поміркують про те, де воно трапляється в повсякденному житті. Вони з'ясують, чим відрізняється упереджене висвітлення інформації в ЗМІ від фактологічних репортажів і дезінформації, а також побачать, що упереджене висвітлення може мати такий самий згубний вплив, що й фейкові новини. Учні ознайомляться з особливостями упередженого висвітлення інформації і з його видами (наприклад, упереджене висвітлення через замовчування, упередженість у виборі джерел тощо), а також дізнаються, як використовуються сенсаційні заголовки з метою

викликати емоційну реакцію в читачів. Учні розглянуть, як такий тип контенту набуває популярності в Інтернеті і яка його роль у тому, що користувачі соціальних мереж бачать подібний контент на платформах, якими користуються. Вивчивши особливості цього явища, яке називається "бульбашка фільтрів", учні замисляться над власною "інформаційною екосистемою" в Інтернеті та її потенційним впливом (як позитивним, так і негативним).

ЦІЛЬ НАВЧАННЯ

- Дізнатися про різні форми упередженого висвітлення інформації, а також про те, як бульбашки фільтрів можуть формувати наші упередження і думки.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

1. Учні можуть пояснити, що таке упереджене висвітлення інформації й чому автори використовують його у своїй роботі.
2. Учні можуть проаналізувати вплив упередженого висвітлення інформації в ЗМІ на окремих людей і суспільство.
3. Учні можуть пояснити, що таке бульбашка фільтрів і як вона впливає на окремих людей та суспільство.
4. Учні знають, чому варто брати інформацію з різних джерел.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

- Роздатковий матеріал 1. Картки з визначеннями упередженого висвітлення інформації і бульбашок фільтрів.
- Роздатковий матеріал 2
- Роздатковий матеріал 3

▶ ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

УПЕРЕДЖЕНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

ВИЗНАЧЕННЯ

Упереджена думка – це коли автор виявляє прихильність або упередженість щодо певної точки зору замість того, щоб висвітлювати різні погляди. Часто це роблять, щоб підштовхнути людей до певних думок або дій. Упереджений стиль апелює до емоцій читача й не спонукає його до критичного мислення.

ПОЯСНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Упередженість у викладенні інформації не є чимось новим. Автор подає власні думки як факти, щоб вплинути на те, як читач розуміє якусь тему або як ставиться до неї. Наявність таких матеріалів у ЗМІ має реальний вплив на суспільну дискусію. Це заважає людям сформулювати власну думку або розглянути різні аспекти певної проблеми чи події.

Через упереджений контент люди можуть неправильно розуміти важливі питання або ігнорувати протилежні точки зору. Коли немає змоги ані розпізнати, ані зрозуміти альтернативні погляди, нам важче вирішувати складні проблеми як суспільству. Навчившись відокремлювати факти від думок, ми зможемо орієнтуватися в поточних подіях, будувати ідеї на основі різних джерел і розуміти погляди, відмінні від наших власних.

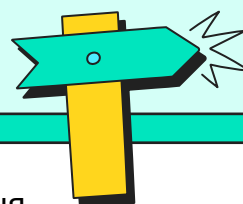
Дезінформація і інформація, що вводить в оману, – це не те саме, що й упереджене висвітлення інформації. Важливо вміти їх розрізняти. Упереджені матеріали створюють на основі реальної події або теми, але інформація викладається під таким кутом, що в ній можуть бути відсутні певні деталі, і охоплюються не всі факти. Загалом можна виокремити такі типи упереджених матеріалів:

- позитивне упередження – це надмірне схвалення героя або об'єкта, якому присвячено матеріал;
- негативне упередження – надмірна критика й прискіпування до висвітлюваної теми.

Характерною ознакою і позитивних, і негативних упереджень є схильність бачити світ у "чорно-білих" тонах, тобто в таких історіях є однозначно позитивні герої та лиходії. Проводячи паралелі з культурою, було б цікаво обговорити, як розвинувся всесвіт коміксів: на зміну традиційним бездоганним супергероям на кшталт Супермена й Диво-жінки 1950-х років прийшли такі персонажі, як Дедпул, Залізна людина, Бетмен і Джон Вік (недосконалі герої або навіть антигерої). Останній тип сьогодні більш поширений, що й не дивно, бо люди рідко бувають стовідсотково хорошими або поганими – було б чудово застосовувати цей підхід і до новин.

Виважений або нейтральний підхід – це протилежність упередженому висвітленню. У таких матеріалах немає чітко окресленого бачення автора, натомість лише викладено факти певної ситуації. Неупередженість є основним принципом більшості авторитетних ЗМІ та програм підготовки журналістів.

Поміркуйте, чим відрізняються розділи з останніми новинами й авторські колонки у великій газеті: перші описують події, а другі аналізують їх можливе значення і наслідки. Обидва види матеріалів є повноцінною журналістською роботою, проте з різними цілями, і читач має підходити до них також по-різному.

Щоб отримати додаткову інформацію щодо упередженого висвітлення інформації, перегляньте матеріали розділів із вказівками для вчителя.

▶ ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

БУЛЬБАШКА ФІЛЬТРІВ

ВИЗНАЧЕННЯ

Бульбашки фільтрів утворюються, **коли користувачам пропонується контент на основі їхніх попередніх дій в Інтернеті**. З часом такий пропонований контент може ізолювати користувача від протилежних точок зору й непритаманних йому інтересів, а в довгостроковій перспективі – обмежити розуміння користувачем складних тем або подій, зменшити емпатію і порушити конструктивний діалог між різними групами людей.

ПОЯСНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

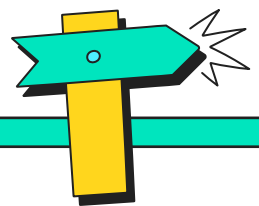
Бульбашки фільтрів – частина нашого повсякденного досвіду в Інтернеті, але через них ми можемо не помічати інші точки зору.

Бульбашки є продуктом алгоритмів та інших технологій, що максимально пристосовують досвід використання соціальних мереж до вподобань користувачів. Це, наприклад, пропонування контенту відповідно до інтересів і вподобань користувача, часто на основі історії пошуку й переглядів, а також персональних даних (зокрема інформації, за якою можна визначити вік, стать, етнічну приналежність, географічне місцезнаходження, рівень освіти, релігію, сексуальну орієнтацію або політичні погляди користувача та, відповідно, контент, який йому сподобається).

Такий надзвичайно персоналізований досвід вигідний для бізнесу: він збільшує ймовірність того, що людина довше переглядатиме сторінки, взаємодіятиме з платформою або навіть придбає певний товар чи послугу. Персоналізація має очевидні переваги, зокрема завдяки їй соціальні мережі ніби створені для наших потреб і ми бачимо контент, підібраний на основі наших щоденних дій та вподобань однодумців.

Через такі окремі бульбашки ми можемо не помічати, що інші люди мають дуже різні погляди й переконання. Основним наслідком цього є однобічне або надто спрощене розуміння проблем і подій, що не відповідає дійсності. Як користувачі Інтернету ми маємо розглядати ситуації з різних боків і ретельно перевіряти факти, перш ніж діяти чи реагувати.

Бульбашки фільтрів можуть ізолювати групи користувачів за політичними, соціальними, культурними або ідеологічними ознаками. Це явище тісно пов'язане з ехокамерами (вони розглядатимуться на наступному уроці). Крім того, бульбашки фільтрів можуть підштовхувати людей до більш екстремальних поглядів і зменшувати емпатію до тих, хто думає інакше.

Щоб отримати додаткову інформацію щодо бульбашок фільтрів, перегляньте матеріали розділів із вказівками для вчителя.

ДОДАТКОВІ РЕСУРСИ ПРО УПЕРЕДЖЕНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ Й БУЛЬБАШКИ ФІЛЬТРІВ

РЕСУРС	ПІДСУМОК	ВІКОВА ГРУПА
Матеріал про упередження в ресурсі BBC Bitesize	Освітній ресурс для дітей, що навчаються в базовій середній школі, про упередженість і достовірність у ЗМІ.	Усі вікові групи
Матеріал про бульбашки фільтрів у ресурсі BBC Bitesize	Невеликий ресурс із навчальним відео, що описує явище бульбашок фільтрів.	Усі вікові групи
Стаття "Як розпізнати фейкові новини?"	Коротка довідка про те, як розпізнати й перевірити текстові та візуальні фейки.	Усі вікові групи
Посібник ЮНІСЕФ "Як навчити учнів відрізнати фейки від правди"	Посібник, що допоможе навчитися ідентифікувати фейки та протистояти їх впливу.	Для вчителів
Проект #освітабездискримінації	Докладний перелік ознак упередженості.	Для вчителів

ПЛАН УРОКУ

▶ ПОЧАТОК УРОКУ (10 ХВИЛИН)

ЗАВДАННЯ

1. Учитель показує упереджений заголовок на слайді: "Усесвітньо відомий грайм-виконавець стверджує, що "грайм – найкраща музика на Землі". Учитель запитує: це можна вважати прикладом дезінформації або інформації, що вводить в оману? Чому? Або чому ні?
2. Учні працюють у парах або групах, щоб відповісти на запитання.
3. Учні діляться відповідями з класом і обґрунтовують свою думку.
4. Учитель організовує дискусію, використовуючи ключові запитання (*).
5. Учні будують мапу думок на основі своїх уявлень про упереджене висвітлення інформації.
6. Учитель слухає відповіді учнів про упереджене висвітлення інформації, а потім показує визначення терміна. Учитель обговорює термін із класом, використовуючи ключові запитання (**).

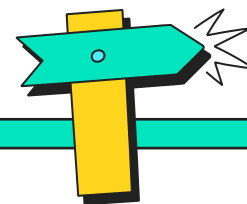
КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

(*)

- У чому різниця між фактом і власною думкою?
- Як намагається подати інформацію автор цього заголовка – як факт чи як власну думку?
- Чи можуть матеріали, викладені з власної точки зору, бути прикладом дезінформації або інформації, що вводить в оману?
- Як іще можна назвати такий тип текстів?

(**)

- Де ви раніше зустрічали упереджене висвітлення інформації?
- Наведіть приклад упередженої думки.
- Чи бувають різні типи упереджень?
- Як упередження може впливати на людей?
- Як фактологічні матеріали й авторські статті можуть сприяти поглибленню знань громадськості з певної теми?
- Чи завжди упереджене висвітлення інформації – це погано? Якій меті воно може слугувати?

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Це завдання допоможе учням познайомитися з одним з основних понять уроку – упередженим викладом інформації. Зокрема, учні дізнаються, чим він відрізняється від дезінформації (у таких новинах неправдивий контент часто подається як репортаж, створений на основі фактів). Для прикладу можна порівняти цей упереджений заголовок з одним із дезінформаційних заголовків, використаних в уроці 1.

Учні повинні розуміти, що поряд із фактологічним висвітленням проблем і подій значну частку сучасної журналістики становлять авторські матеріали. У таких статтях автори коментують певну проблему або тему зі свого погляду: вони можуть наводити факти й докази на підтримку свого бачення, але основна мета – аргументувати це бачення читачам.

Учні мають пам'ятати з попереднього уроку, що дезінформація – це цілком вигаданий або неправдивий контент, тоді як упереджені матеріали створюються на основі реальної історії або теми, але інформація викладається під таким кутом, що в ній можуть бути відсутні певні деталі або ключові моменти. У своїх мапах думок учні можуть виокремити такі аспекти:

- характерна мова (наприклад, сенсаційні висловлювання і перебільшення, що мають переконати читача);
- більше уваги приділяється думці автора, а не фактам;
- чітко простежується прихильність автора до якогось підходу й негативне ставлення до інших поглядів (отже, немає балансу).

Для знайомства з темою упередженого висвітлення інформації та його можливих наслідків можна використовувати матеріал із розділу "Пояснення вчителя".

▶ ОСНОВНА ЧАСТИНА 1 (20 ХВИЛИН)

ЗАВДАННЯ

1. **Учитель ділить учнів на групи.** Кожна група отримує приклад упередженого висвітлення інформації з роздаткового матеріалу 3.
2. **Учні аналізують отриманий матеріал, використовуючи ключові запитання (*) як орієнтир.**
3. **Кожна група ділиться своїми висновками з рештою класу.** Учитель заохочує учнів коментувати приклади упередженості інших груп.
4. **Учитель показує слайд з усіма заголовками, що використовувалися під час уроку,** і просить учнів поміркувати, якими історіями люди частіше діляться онлайн і чому.
5. **Учитель організує дискусію всього класу, спираючись на ключові запитання (**).**
6. **Учитель показує слайд із запитанням, що допоможе перейти до наступної частини уроку:** "Що може статися в Інтернеті, коли люди взаємодіють із контентом у соціальних мережах, коментують його або діляться ним?"

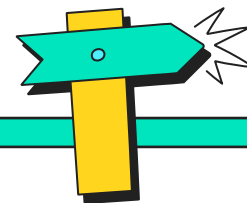
КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

(*)

- Наскільки цей текст упереджений?
- Що робить його таким?
- На яку думку автор прагне наштовхнути читача?
- Чи міг би автор висвітлити цю тему більш нейтрально? Як саме?
- Як читач може використати інформацію з цієї статті? За допомогою чого можна отримати більш повну картину?

(**)

- Чому ці історії з більшою ймовірністю поширюватимуться в Інтернеті (у соціальних мережах або приватних групах)?
- Які можливі наслідки використання висловлювань, що маніпулюють емоціями? Чи завжди упереджене висвітлення інформації – це погано? Якій меті воно може слугувати?

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Аналізуючи й порівнюючи приклади упереджених матеріалів, учні повинні усвідомити на базовому рівні, що інформація може бути викривлена в різний спосіб. Зокрема, це стосується наведених нижче видів упереджень.

Позитивне упередження (приклад 1) – це надмірне схвалення героя або об'єкта, якому присвячено матеріал.

Негативне упередження (приклад 2) – надмірна критика й прискіпування до висвітлюваної теми.

Виважений або нейтральний підхід (приклад 3) протилежний упередженому, тобто такий матеріал містить не власну думку автора, а факти без аналізу чи перекручування.

Щоб глибше розуміти, як працює упередженість у ЗМІ, учні мають ознайомитися з наведеними нижче видами упереджень.

Упереджене висвітлення інформації через замовчування: такий підхід можна спостерігати, коли ЗМІ вирішують не висвітлювати якісь новини або замовчують інформацію, яка б підтримувала іншу точку зору або тлумачення певної події.

Упереджений вибір джерел: автори таких матеріалів нерівномірно охоплюють джерела, приділяючи більше уваги тим, що підтримують одну точку зору (їхню). Це особливо важливо в наукових дискусіях, коли висвітлюються думки кількох "експертів", що значно відрізняються від загального консенсусу у відповідній галузі (наприклад, щодо заперечення змін клімату).

Політична упередженість: хоча й різною мірою, більшість публікацій мають певний політичний ухил, найчастіше до лівих або правих поглядів. Поділ може бути й іншим, як-от під час дебатів щодо того, чи варто Великій Британії виходити з ЄС. За наявності такого ухилу в матеріалі можна побачити прихильне ставлення до певної політичної ідеології, партії або її представника.

Твердження, що подаються як факти: автор намагається розмити межу між фактом і власною думкою, щоб надати переконливості своїм аргументам (наприклад: "Остання суперечка свідчить про те, що вона не змінила своїх поглядів").

Сенсаційні тексти й висловлювання, що маніпулюють емоціями: інформація подається в такий спосіб, щоб шокувати читачів, викликати обурення або справити тривале емоційне враження. Такий контент

відволікає та заважає чітко осмислити суть і деталі історії. Цей метод використовують як із добрими намірами (наприклад, щоб спонукати людей займатися благодійністю), так і з лихими (наприклад, щоб розпалити гнів та обурення щодо певної групи або окремих осіб).

Приклади

"Шокуюче: Настя Каменських влаштувала скандал на весіллі своєї подруги!"

"Ганебний матч "Динамо": як команда знеславила країну"

"7 причин, чому ви ніколи не досягнете своїх мрій"

"Наша Земля страждає. Як ти можеш на це не зважати?"

"М'ясо – це вбивство. Переходь на веганське харчування."

Останній пункт є ключовим: користувачі Інтернету частіше взаємодіють з емоційним або сенсаційним контентом частково тому, що він привертає увагу й використовує елементи інтриги, скандалу, пліток, суперечок і драматизму. Взаємодія може бути різною: люди ставлять позначки "подобається", залишають коментарі, діляться таким контентом або копіюють його в інших форматах. Завдяки технологіям, що лежать в основі соціальних мереж, у результаті таких дій платформи наповнюють стрічку новин подібними матеріалами з ідентичних або схожих джерел. У такому разі виникає ефект "бульбашки фільтрів".

В уроці 3 докладніше розглядатимуться особисті упередження і їхній вплив на наш світогляд. Однак це завдання має навчити учнів тому, що потрібно зупинитися і замислитися, побачивши приклад упередженого та/або сенсаційного контенту в Інтернеті. Вони мають поставити собі перелічені далі запитання.

- Які емоції я відчуваю, коли читаю цей матеріал?
- Що змушує мене їх відчувати?
- Чи достатньо в мене даних, щоб обґрунтувати таку реакцію?
- Як отримати більше інформації про цю історію, перш ніж сформулювати свою думку?
- Чи варто ділитися цією інформацією з іншими? Як це вплине на мою спільноту – негативно чи позитивно?

▶ ОСНОВНА ЧАСТИНА 2 (15 ХВИЛИН)

ЗАВДАННЯ

1. Учитель знайомить учнів із поняттям бульбашки фільтрів.
2. Учні працюють у парах або групах, щоб скласти такий список:
  - 2 потенційні негативні наслідки використання бульбашок фільтрів;
  - 2 потенційні переваги використання бульбашок фільтрів.За потреби можна скористатися ключовими запитаннями (*).
3. Учні діляться ідеями з рештою класу й обговорюють їх.

КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

(*)

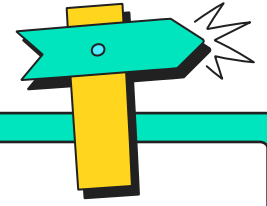
Недоліки

- Що може статися, якщо ми отримуватимемо інформацію лише з тих джерел, які однаково висвітлюють певну тему? (Наприклад, викривлене сприйняття подій у світі або поглядів, яких дотримується більшість людей; формування переконань на основі соціального тиску, а не досліджень і обговорень; відчуження від людей, які думають інакше.)
- Що може статися, якщо ми переглядатимемо в соціальних мережах лише той контент, який на нас націлюється? Що ми можемо втратити? (Наприклад, можна втратити нагоду здобути новий досвід і можливості; стати більш сприйнятливими до реклами й маркетингу; перетворитися на легку мішень для шахраїв.)

(**)

Переваги

- Коли контент, орієнтований на вас особисто, може бути корисним? (Наприклад, реклама товарів; сповіщення про музичні й спортивні події; новини про улюблений серіал або знаменитостей.)
- Яка може бути користь від того, що ви будете ближчими до людей, які мають схожі з вами інтереси? (Наприклад, спільноти або друзі на основі спільних інтересів; відчуття належності й підтримки; знайомство з людьми, які розуміють вашу точку зору.)

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Скористайтесь інформацією з розділу **Пояснення вчителя**, щоб проаналізувати поняття бульбашки фільтрів.

Потенційні недоліки

Бульбашки фільтрів можуть постійно показувати нам схожу інформацію, а це своєю чергою може обмежити або звузити наше розуміння того, що ми читаємо в Інтернеті, як-от новин або дописів лідерів думок. Це відбувається тому, що користувачі бачать схожий, однобічний або навіть неточний контент і не мають змоги ознайомитися з різноманітною інформацією та думками.

Потенційні переваги

Персоналізований контент в Інтернеті може бути корисним: бульбашки фільтрів можуть рекомендувати товари (як-от кросівки) або послуги (наприклад, гарячу лінію з питань психічного здоров'я), які ми намагалися знайти. Крім того, бульбашки фільтрів допомагають знаходити однодумців в Інтернеті: ми можемо з кимось потоваришувати або приєднатися до нових спільнот.

Незалежно від того, чи обмежує бульбашка фільтрів інформацію, яку ми бачимо в Інтернеті, ми завжди повинні мислити критично й ставити собі запитання.

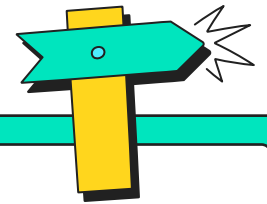
- Чи є в мене відчуття, що я часто бачу схожу інформацію з тих самих джерел?
- Ці джерела надійні? Чому їм варто довіряти?
- Яка користь від отримання інформації з різних джерел, що заслуговують на довіру (навіть якщо я не погоджуюсь із їхньою точкою зору)?

Диференційний підхід. Якщо учням важко назвати переваги та недоліки, можна перемішати перелічені вище пункти й об'єднати в один список, а потім дати учням завдання класифікувати їх і коротко обґрунтувати свій вибір (письмово).

▶ ПІДСУМОК (10–15 ХВИЛИН)

1. Контрольний список. Учні разом складають список запитань або дій, за допомогою яких можна оцінити якість інформації, а також принципів взаємодії з онлайн-контентом.

2. Учні можуть відповісти на запитання в щоденнику для роздумів (див. роздатковий матеріал 2)

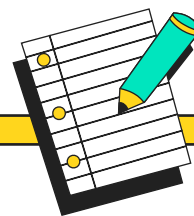

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Виконуючи це завдання, учні обмірковують та узагальнюють ключові висновки з уроків 1 і 2. Отриманий контрольний список можна роздрукувати й повісити в класі, щоб нагадувати учням, як відповідально ставитися до інформації в Інтернеті. Нижче наведено орієнтовні пункти списку.

- Визначити джерело інформації і його надійність.
- Перевірити підозрілу інформацію за допомогою надійних сайтів, як-от <https://stopfake.org>
- Керуючись здоровим глуздом, оцінити, наскільки ймовірно, що інформація відповідає дійсності. Як текст звучить абсурдно, навіть швидкий пошук у Google допоможе з'ясувати, що інформація неправдива.
- За допомогою функцій на кшталт "пошук за зображенням" визначити джерело підозрілих або сенсаційних фотографій.
- Проаналізувати заголовок, щоб визначити, наскільки реалістичною може бути новина. Прочитати текст і перевірити, чи відповідає зміст заголовку. Головне правило: ніколи не ділитися статтею, яку ви не прочитали самі, навіть якщо заголовок здається цікавим або актуальним для ваших друзів чи родичів.
- Поміркувати про мотивацію автора. Кого й у чому він намагається переконати?
- Проаналізувати, наскільки нейтрально чи упереджено подається інформація – чи вона описує різні погляди, чи всі джерела підтверджують ту саму точку зору?
- Перш ніж взаємодіяти з контентом в Інтернеті, проаналізуйте власну реакцію: він викликав у вас якісь почуття? Чому? Чи маєте ви достатньо інформації, щоб сформувати власну думку? Якщо так, чи буде відповідально ділитися прочитаним або побаченим з іншими?

ДОДАТКОВІ ЗАВДАННЯ

1. **Перетворення суб'єктивного на об'єктивне:** виконуючи це завдання, учні змінюватимуть суб'єктивні твердження на об'єктивні. Для цього підберіть приклади з Інтернету або попросіть учнів написати якісь твердження на аркушах паперу й покласти їх у коробку. Потім кожен учень обирає твердження, обводить усі слова, які свідчать про його суб'єктивність, і намагається переписати фразу так, щоб вона стала більш об'єктивною або нейтральною. (Приклад. Твердження "XXX знову продемонструвала погане ставлення і недобррозичливість" можна перетворити на таке: "Дехто каже, що XXX не вперше демонструє недобррозичливу поведінку, хоча інші джерела стверджують, що це несправедливе судження про характер цієї особи й що її неправильно зрозуміли".)

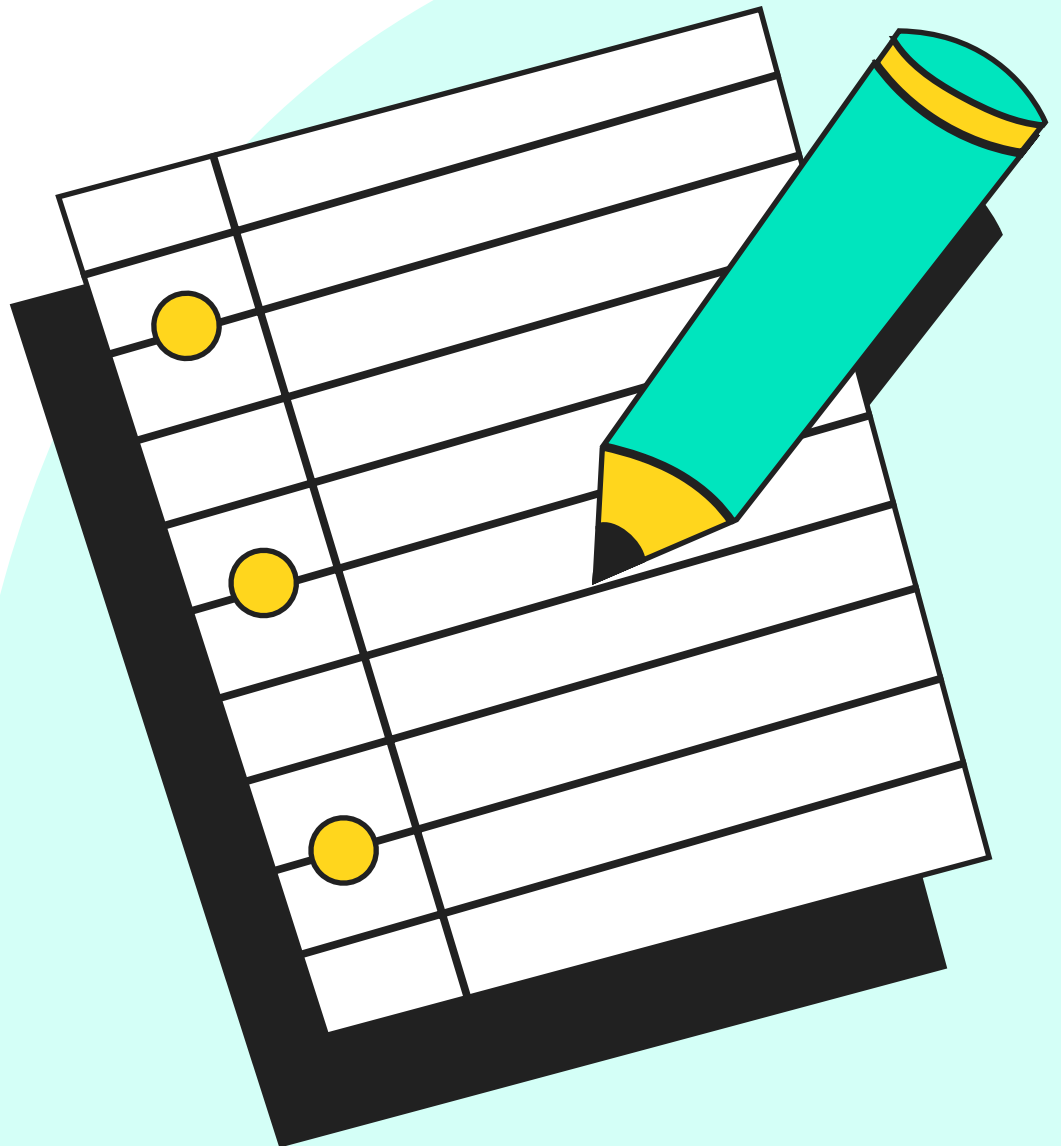
2. **Дебати учнів на такі теми:**

- *"Без упереджень неможливо переконати людей."*
- *"Уся суть соціальних мереж – рекомендувати речі, які я вже знаю і люблю"*
- *"Упередженість завжди несе в собі небезпеку."*

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

Роздатковий матеріал 3. Три приклади висвітлення однієї події, що демонструють різні форми упереджень

▶ РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 3

ПРИКЛАДИ УПЕРЕДЖЕНИХ МАТЕРІАЛІВ

Вставте ім'я відомої жінки, яка може бути цікавою учням, у пропуски нижче.

ПРИКЛАД 1. ПОЗИТИВНЕ УПЕРЕДЖЕННЯ

Неймовірна _____ звернула увагу на жахливу рекламу в соціальних мережах, що примушує соромитися зайвої ваги. _____ не побоялася публічно виступити проти великої компанії, критикуючи її зневажливе ставлення до людей, які можуть бути вразливими й невпевненими в собі через своє тіло.

На фан-сторінці welove_____ .com із цього приводу з'явився такий допис: "Це вчоргове доводить, що _____ дійсно піклується про людей і готова заступатися за них, якими б не були ризики. "

ПРИКЛАД 2. НЕГАТИВНЕ УПЕРЕДЖЕННЯ

Вочевидь емоційно незріла _____ має вирішити власні проблеми, перш ніж переслідувати інших людей. Самозакохана зірка знайшла ще одну можливість нагадати про себе, учинивши великий бешкет. Схоже, _____ переймається лише тим, що зачіпає її особисто, і цей випадок не став винятком. Джерело, близьке до зірки, розповіло нам, як це сталося: "

_____ не впускає можливості підвищити свою популярність і тому скористалася нагодою, коли про неї майже забули". Тож перед нами черговий приклад, коли знаменитість намагається будь-якою ціною потрапити в заголовки.

ПРИКЛАД 3. ВИВАЖЕНИЙ АБО НЕЙТРАЛЬНИЙ ПІДХІД

_____ й адміністрація соціальної мережі вирішили припинити суперечку через рекламу – компанія офіційно перепросила.

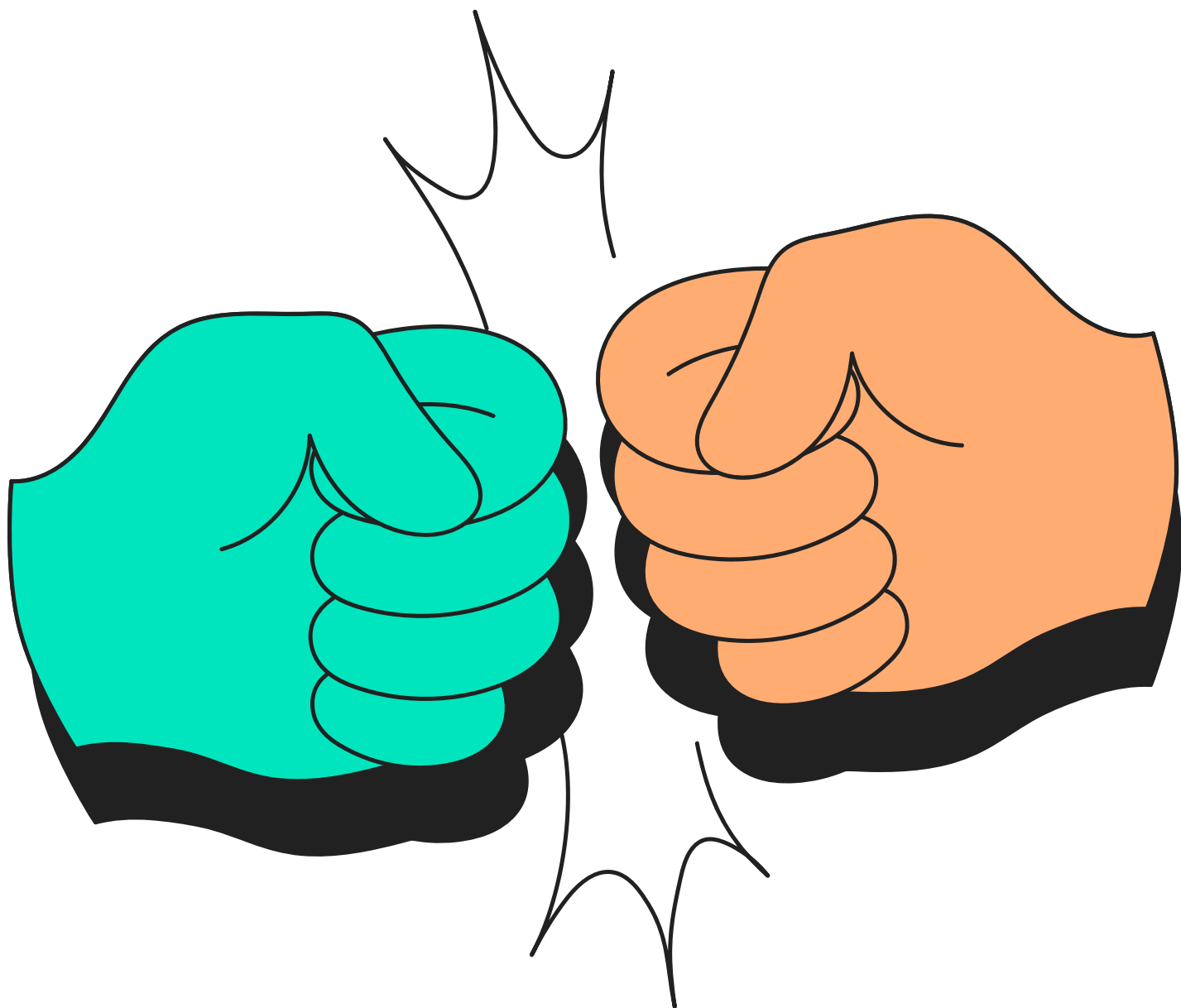
Суперечку між _____ та великою соціальною мережею було залагоджено після того, як учора ввечері компанія принесла вибачення. _____ подякувала компанії "за розуміння проблеми" та висловила сподівання, що соціальна мережа й надалі видалятиме зі своїх платформ контент, який змушує людей соромитися через власну вагу. Представник компанії повідомив, що вони "усвідомили, як реклама може засмутити інших", і визнав помилку з їхнього боку.

УРОК 3

МИ ПРОТИ НИХ

УРОК 3

МИ ПРОТИ НИХ

ПЛАН УРОКУ

Тривалість завдань можна змінювати відповідно до потреб класу.

ОГЛЯД

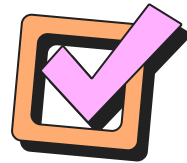
Під час цього уроку учні з'ясовують, як упередження людини, свідомі та несвідомі, впливають на те, як вона сприймає події, формує думки й ставиться до інших. Учні ознайомляться з поняттям стереотипів і побачать, як вони призводять до поділу суспільства на "своїх" і "чужих". Також учні дізнаються про ефект ехокамери, що може посилювати наші упередження і зміцнювати мислення "ми проти них". Виконуючи завдання, учні зрозуміють,

як аргументи, висловлені в Інтернеті, можуть призводити до конфліктів і розколу в реальному житті, а також розглянуть психологічні наслідки стереотипів. Після цього й двох попередніх уроків учні повинні отримати чітке уявлення про вплив певних онлайн-спільнот на формування думок. Робота над цією темою продовжиться в уроці 4, де учні дізнаються, як реагувати на мову ворожнечі й агресію в Інтернеті.

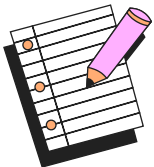
НАВЧАЛЬНІ ЦІЛІ

- Зрозуміти, що таке стереотипне сприйняття і як воно призводить до мислення "ми проти них".
- Поміркувати про особисті упередження і їхній вплив на наш світогляд.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

1. Учні можуть пояснити, що таке упереджене висвітлення інформації й чому автори використовують його у своїй роботі.
2. Учні можуть проаналізувати вплив упередженого висвітлення інформації в ЗМІ на окремих людей і суспільство.
3. Учні можуть пояснити, що таке бульбашка фільтрів і як вона впливає на окремих людей та суспільство.
4. Учні знають, чому варто отримувати інформацію з різних джерел.

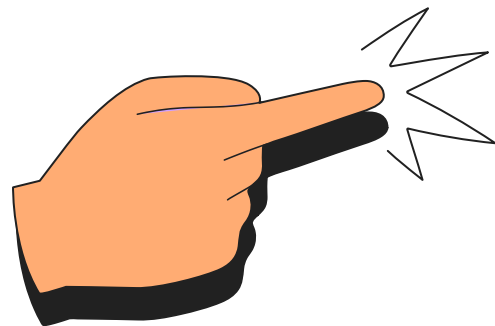
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

- Роздатковий матеріал 1. Картки з визначеннями стереотипного сприйняття, підходу "ми проти них" і ефекту ехокамери.
- Роздатковий матеріал 2
- Роздатковий матеріал 4

▶ ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

СТЕРЕОТИПИ

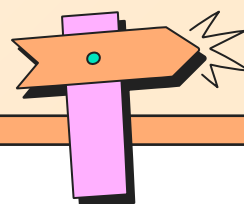
ВИЗНАЧЕННЯ

Стереотипи виникають, **коли ми ділимо людей на групи або робимо припущення про них на основі базових характеристик**, як-от їхнього віку, гендерної ідентичності, кольору шкіри, фізичних можливостей, сексуальної орієнтації, віросповідання або навіть місця проживання. Згідно з таким підходом усі люди з певними характеристиками однакові, а на основі поверхневих даних про людину нібито можна дізнатися про її глибинні вподобання, здібності й звички.

ПОЯСНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Мислячи стереотипами, ми зараховуємо людину до певної групи на основі припущень про її зовнішність або особистий досвід. Це природний процес, який допомагає нам швидко ухвалювати рішення, проте він також може надмірно звузити бачення інших. Віднесення людей до певних груп часто виявляється шкідливим, оскільки змушує нас упереджено ставитися до них, ґрунтуючись лише на кількох прикладах або випадкових спостереженнях. Згідно з таким підходом усі, хто має якісь риси або інтереси, однакові, хоча це вочевидь не так. Стереотипне сприйняття спрощує розуміння людей і їхньої ідентичності й може почати вкорінюватися в нашому мозку як "факт", навіть якщо ми бачимо докази протилежного.

Це своєю чергою обмежує нашу готовність і здатність розуміти людей як особистостей або співпереживати їхньому досвіду. Наприклад, люди часто стереотипно сприймають маленьких дітей, припускаючи, що хлопчикам подобається футбол, інструменти й синій колір, а дівчатка люблять рожеве та гратися з ляльками. У цьому прикладі ми будуємо припущення про вподобання дітей за статтю, навіть не запитавши їхньої думки. У реальному житті це може мати вплив, наприклад, на кількість жінок, які обирають інженерні або природничі спеціальності, і на кількість чоловіків, що розглядають можливість опанувати сестринську справу або вчителювання в молодших класах.

Щоб дізнатися більше про стереотипне сприйняття, перегляньте матеріали розділів із вказівками для вчителя.

▶ ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

МИ ПРОТИ НИХ

ВИЗНАЧЕННЯ

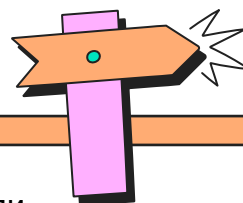
Підхід "ми проти них" ділить світ на групи чужих ("вони"), що сприймаються негативно або стереотипно, і групи своїх ("ми"), що сприймаються як жертви або позитивно. Поділ може ґрунтуватися на різних ознаках, зокрема расі, релігії, статі, класі, національності або політичних поглядах. Причиною поділу може бути навіть культура: наприклад, на основі того, за яку спортивну команду людина вболіває або яку музику слухає.

ПОЯСНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

У менталітеті "ми проти них" група чужих зазвичай стереотипно сприймається як така, що діє або поводить певним чином, і тому її можна звинуватити в проблемах, що виникають у групи своїх. Поділ на "своїх" і "чужих" властивий суспільству загалом: він присутній у спорті (протистояння між уболівальниками різних команд), політиці (різні політичні партії та погляди), культурі (ворогування груп шанувальників) і навіть там, де ви живете (наприклад, бувають сутички між бандами з різних вулиць). Вважати себе частиною якогось "племені" – це не завжди погано й навіть може відігравати позитивну роль у житті людей, забезпечуючи відчуття належності та взаємної зацікавленості.

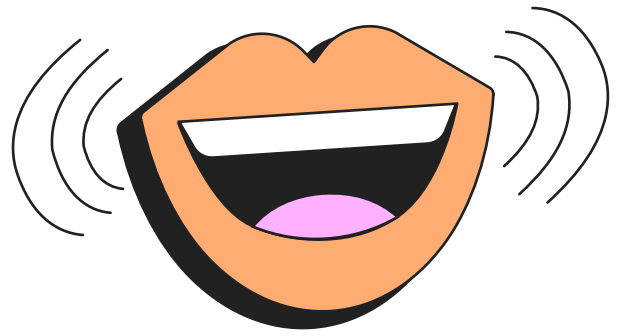
На онлайн-форумах, де нові групи формуються і набирають тисячі підписників одним натисканням кнопки, також можна спостерігати динаміку "ми проти них". Коли спільноти розростаються, у них може з'явитися груповий менталітет: люди почуваються достатньо сміливими, щоб звинувачувати, переслідувати або залякувати тих, хто належить до інших груп. Однак це також може породжувати ненависть і розкол, налаштовуючи людей один проти одного на основі уявних відмінностей.

На онлайн-форумах, де нові групи формуються і набирають тисячі підписників одним натисканням кнопки, також можна спостерігати динаміку "ми проти них". Коли спільноти розростаються, у них може з'явитися груповий менталітет: люди почуваються достатньо сміливими, щоб звинувачувати, переслідувати або залякувати тих, хто належить до інших груп.

Щоб дізнатися більше про підхід "ми проти них", перегляньте матеріали розділів із вказівками для вчителя.

ЕФЕКТ ЕХОКАМЕРИ

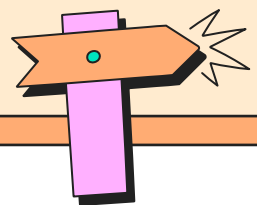
ВИЗНАЧЕННЯ

Ехокамери – це соціальні простори, у яких ідеї, думки й переконання підсилюються шляхом повторення в межах закритої групи.

ПОЯСНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

В ехокамерах протилежні погляди або не висловлюються, або не представлені, або активно відкидаються і усуваються. Більшість людей мають безпосередній досвід перебування в ехокамерах – їх можна знайти скрізь, починаючи від обговорень на новинних сайтах і закінчуючи приватними розмовами між друзями. Ехокамери можуть бути зручними, оскільки зазвичай під час дискусії з людиною легше погодитися, ніж сперечатися. Але вони можуть бути й шкідливими, оскільки через них ми менше взаємодіємо з людьми, які дотримуються протилежних поглядів або походять з іншого середовища, а це посилює соціальний поділ. Ехокамери заважають людям розуміти різні точки зору й знижують емпатію до тих, хто їх дотримується.

Хоча ехокамери схожі на бульбашки фільтрів, є кілька ключових відмінностей. Наприклад, ехокамери можна знайти в Інтернеті й реальному житті, а бульбашки фільтрів – це передусім цифрове явище, до якого призводять алгоритми. **Ехокамери можна вважати наслідком бульбашок фільтрів**; якщо останні відфільтровують інформацію, яка нас не цікавить або з якою ми не згодні, то ехокамера – це те, що нам залишається з надмірною кількістю інформації одного типу.

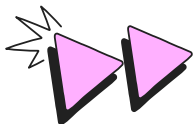
Щоб дізнатися більше про ефект ехокамери, перегляньте матеріали розділів із вказівками для вчителя.

ДОДАТКОВІ РЕСУРСИ ПРО СТЕРЕОТИПНЕ СПРИЙНЯТТЯ І ПІДХІД "МИ ПРОТИ НИХ"

РЕСУРС	ПІДСУМОК	ВІКОВА ГРУПА
<p>Посібник "Недискримінаційне вчителювання. Путівник для освітян" https://www.edcamp.ua/wp-content/uploads/2021/12/Nediskriminacijne-vchitelyuvannya.pdf</p>	<p>Містить поради щодо реалізації недискримінаційного підходу під час уроків.</p>	<p>Для вчителів</p>

ПЛАН УРОКУ

▶ ПОЧАТОК УРОКУ (10–15 ХВИЛИН)

ЗАВДАННЯ

1. Учні (кожен окремо) розглядають низку зображень і створюють мапу зі слів, що спадають їм на думку, коли вони дивляться на зображення. Учитель заохочує учнів не фільтрувати думки, а записувати саме те, що вони думають (не використовуючи ненормативну лексику й дотримуючись узгоджених основних правил).
2. Учитель слухає, які слова учні записали для кожного зображення, і просить пояснити вибір. Можна скористатися ключовими запитаннями (*), щоб допомогти учням поміркувати над вибором слів.
3. Спираючись на ключові запитання (**), учитель пропонує обговорити ідею про те, що кожна людина має власний набір свідомих і несвідомих упереджень.
4. Учитель знайомить учнів із поняттям стереотипного сприйняття і просить їх поміркувати про його наслідки для окремих людей та спільнот.

КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

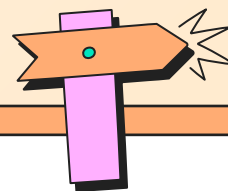
(*)

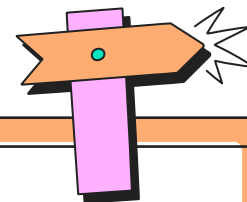
- Це слово інстинктивно спало вам на думку?
- Як гадаєте, чому так сталося?
- Чи вплинуло щось на вашу думку про цю людину?
- Вас здивувало якесь із вибраних слів?

(**)

- Чи можете ви навести приклад онлайн- або офлайн-контенту, який зміцнює упередження щодо чогось або когось?
- Як називається віднесення людини до якоїсь групи на основі низки упереджень? (Наприклад, коли ми відносимо когось до певної категорії або робимо припущення про цю людину на підставі того, що це чоловік, жінка, біла людина, темношкіра людина, релігійна особа тощо.)
- Як це впливає на суспільство? (Наприклад, на вибір кар'єри молодими людьми; расизм і насильство тощо.)

Вказівки для вчителя наведено на наступній сторінці.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Попередній урок було присвячено ЗМІ, а цей пропонує учням поміркувати над власними упередженнями, а також над тим, як вони впливають на розуміння інших людей і взаємодію з ними. Завдання на початку уроку – це гра в словесні асоціації на основі зображень. Учні побачать, наскільки легко стереотипно сприймати людей за низкою припущень (як колективних, так і індивідуальних). Підберіть зображення людей, щодо яких учні зможуть висловити власну думку. Це можуть бути:

- знаменитість або лідер думок;
- політик;
- спортсмен;
- спортсменка;
- безхатько;
- підприємець або підприємниця;
- засуджена особа;
- репер;
- людина, яка носить певний бренд одягу.

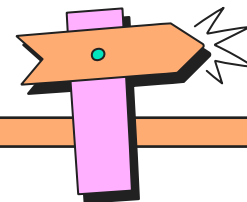
Перегляньте слова, які асоціюються в учнів із кожним зображенням, а потім запросіть когось обґрунтувати або пояснити свої відповіді. Їхні слова можна занотувати, особливо якщо вони повторюються.

Наприклад, учні можуть розповісти, що на їхнє сприйняття впливає те, як певну знаменитість (як-от музиканта, актора, лідера думок, спортсмена) чи безхатьків загалом описують онлайн-джерела. Багато учнів не зможуть пояснити свою відповідь, навіть якщо ви наполягатимете. В обох випадках ми дізнаємося дещо цікаве про те, як формуються думки, часто без нашого відома.

Пізніше ці відповіді допоможуть організувати дискусію щодо упереджень. Учні повинні зрозуміти, що кожна людина має власні упередження, які формують її світогляд і ставлення до інших. Деякі упередження ми усвідомлюємо, коли, наприклад, більш прихильні до якогось члена сім'ї або вболіваємо за певну спортивну команду.

Інші упередження несвідомі й часто формуються під впливом виховання, сім'ї, друзів, досвіду, освіти та контенту, який ми споживаємо. Такі упередження можуть бути дуже сильними, частково через те, що ми не усвідомлюємо, що вони впливають на наші думки й рішення, а тому не намагаємося дати їм раду в повсякденному житті. Це може призвести до стереотипного сприйняття окремих осіб або груп людей на основі припущень про їхню ідентичність.

Щоб продемонструвати несвідомі упередження, запитайте учнів: "Ти бачиш вантажівку. За кермом чоловік чи жінка?" або "Якби у вашого велосипеда раптом спустило колесо, кого б ви попросили про допомогу: чоловіка чи жінку?" Якщо більшість учнів вибере чоловіка, поцікавтеся чому. Хтось може сказати, що зазвичай водії – чоловіки або що жінки не зможуть допомогти з колесом, а хтось не зможе обґрунтувати відповідь, бо просто зробив припущення. Це приклад несвідомого упередження, яке, імовірно, ґрунтується на тому, що чоловіки частіше представлені в цих ролях, ніж жінки.

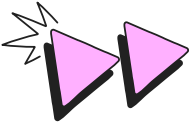

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ (ПРОДОВЖ.)

Після знайомства з терміном "стереотипне сприйняття" і докладного обговорення наведених вище ідей попросіть учнів поміркувати про можливі наслідки (це допоможе перейти до наступного завдання).

Можливі негативні наслідки

- Це викликає в людей відчуття осуду, загрози або небезпеки через недостовірну інформацію.
- Це завдає шкоди психічному здоров'ю людей, змушуючи їх почуватися невпевнено й сором'язливо через певні стереотипи (якщо вони, наприклад, носять релігійний одяг або символи, мають незвичне ім'я, хобі, уболівають за певну спортивну команду або захоплюються певним музикантом).
- Це спонукає людей проявляти агресію щодо інших або звинувачувати певних людей за якоюсь ознакою (як-от кольором шкіри, статтю, релігією).
- Це заважає нам зрозуміти людей, які здаються нам у чомусь інакшими (часто це поверхнева оцінка).
- Це посилює несправедливі упередження щодо інших, що своєю чергою впливає на нашу поведінку й взаємодію з такими групами.

ЗАВДАННЯ

- 1. Учитель пояснює учням, що вони гратимуть у гру *Місія на Марс*.** Поділіть учнів на дві команди – "Мандрівники" й "Дослідники" (див. роздатковий матеріал 4). Покажіть учням слайд і поясніть, що ці дві команди змагатимуться за право керувати територією. Кожна команда отримає набір навичок, які вони використовуватимуть, щоб обґрунтувати своє право вирушити на Марс і створити нове Марсіанське місто.
- 2. Команди обговорюють, чому саме їхній набір навичок дає їм право приєднатися до місії, і записують ідеї на аркушах для фліпчарту.** Спонукайте їх врахувати знання, навички й досвід, а також те, що знадобиться для виживання на новій планеті. Готуючись до фінальних дебатів, учні записують тези на фліпчарті. Тим часом учитель дає кожній групі додаткові підказки щодо формування ідентичності команди: які в них основні цінності, якої позиції вони дотримуються, що зображено на їхньому прапорі, яке значення має їхній девіз, створений за допомогою роздаткового матеріалу 4.
- 3. Далі команди виступають із презентаціями, щоб вибороти можливість керувати територією.** Кожна група має 2–3 хвилини, щоб представити свою команду й відповідні навички. Після завершення презентацій у груп буде ще 5 хвилин, щоб доповнити інформацію, спростувати закиди й навести додаткові причини, чому їхня команда краща. Вирішіть, яка група презентуватиме навички першою, і дайте всім однаково кількість часу. Учитель має заохочувати учнів змагатись один з одним, використовуючи ключові запитання (*). Після завершення дебатів учитель може обрати переможця.
- 4. Учитель просить кожну команду назвати прикметники, якими вони могли б описати свою команду (під заголовком "Наша команда")** і команду-суперника (під заголовком "Їхня команда"). Учитель записує прикметники на дошці. Потім учитель витирає заголовки й замінює їх термінами "Свої" і "Чужі". Учитель просить учнів уявити, що ці прикметники використовуються для опису різних груп, утворених шляхом політичного, релігійного, культурного або класового поділу.
- 5. Учитель знайомить учнів із підходом "ми проти них", спираючись на ключові запитання (**).**
- 6. Учитель знайомить учнів із поняттям ехокамер і пропонує обговорити їх потенційні наслідки, за потреби використовуючи ключові запитання (***)**.
- 7. Учні в парах складають список дій, за допомогою яких можна подолати розбіжності між окремими особами або спільнотами.**
- 8. Учитель слухає відповіді учнів і пропонує обговорити, наскільки важливо поважати ідентичність один одного.**

КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

(*)

- Які навички має ваша команда, яких бракує іншій?
- Чим ваша команда може бути корисною за цим сценарієм?
- Яка команда є більш практичною / креативною / універсальною / успішною?
- Що робить вашу команду особливою порівняно з іншою?
- Чому інша група не підходить для цього завдання?

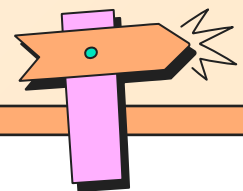
(**)

- Які емоції ви відчували під час гри?
- Наскільки сильним був дух суперництва? Як гадаєте чому?
- Тепер, коли ви вже знаєте про менталітет "ми проти них", можете уявити, наскільки сильним було б це почуття, якби гра базувалася на відмінностях в ідентичності, культурі, політиці або релігії?
- Чи бачили ви приклади застосування підходу "ми проти них" в Інтернеті або реальному житті?
- Як такий менталітет впливає на окремих людей і спільноти?

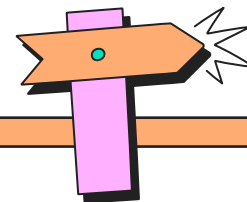
- Чи може те, що ми бачимо в Інтернеті, зміцнити підхід "ми проти них" і наші наявні упередження? Якому типу контенту це властиво і як це впливає на нас?
- Як слід реагувати, коли ми бачимо в Інтернеті щось, що викликає емоційну реакцію (про це йшлося на минулому уроці)?

(**)

- Як групова робота під час "Місії на Марс" вплинула на вашу поведінку й поведінку групи загалом?
- Згадайте бульбашки фільтрів із минулого уроку: якби ми спілкувалися лише з людьми з такими самими інтересами, думками й упередженнями, як би це вплинуло на те, як ми сприймаємо певні теми?
- Як це може вплинути на наше ставлення до інших людей ("їх"), що не належать до нашої групи ("нас")?
- Якими можуть бути наслідки підходу "ми проти них" і ефекту ехокамери?

Вказівки для вчителя наведено на наступній сторінці.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Це завдання демонструє, як швидко ми можемо почати ставитися до інших стереотипно, ставши жертвою мислення "ми проти них". Поки групи обговорюють презентації, приділіть час кожній, щоб допомогти їм зрозуміти свою ідентичність. Кожна група має відчувати відданість своїй команді.

Команда "Дослідники" має практичні, професійні навички. Її учасники можуть використовувати свою технічну компетентність і працездатність, щоб створити успішне суспільство завдяки наполегливій праці.

Команда "Мандрівники" може похвалитися цілою низкою соціальних і творчих навичок. Це дасть їй учасникам змогу побудувати процвітаючу спільноту, спираючись на принципи співпраці, мирного співіснування і вирішення проблем.

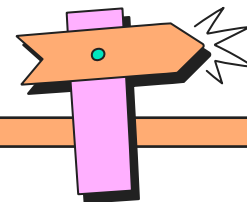
Переходьте від групи до групи, стимулюючи в кожній із них почуття гордості за свою команду й розпалюючи дух суперництва на основі ключових відмінностей (наприклад, команда "Дослідники" холодна й байдужа, а "Мандрівники" – слабка, їй бракує технічних навичок для виживання), але чітко вкажіть, що будь-які особисті нападки на адресу інших учнів призведуть до дискваліфікації. Обґрунтовуючи, чому їхні характери й навички кращі, учні мають відчувати дружню атмосферу змагання. Це допоможе їм проаналізувати динаміку сприйняття "ми проти них".

Після гри підкресліть, що учні щойно випробували підхід "ми проти них", хоча групи були сформовані абсолютно випадково, а завдання не передбачало жодної реальної винагороди й не мало значущості. Складаючи список прикметників, учні, найімовірніше, підкреслюватимуть сильні сторони своєї команди, а суперників ображатимуть і оцінюватимуть стереотипно. Запропонуйте їм поміркувати, чи використовується така форма мислення ще десь у суспільстві (наприклад, за наявності релігійних, політичних, класових або культурних розбіжностей) і як вона відображає схильність багатьох людей до протиставлення "своїх" і "чужих".

Диференційний підхід. Щоб усі учні долучилися до дебатів, доручіть кожному з них (або в парах, залежно від розміру класу) презентувати певну навичку. Завдяки цьому на заняттях не домінуватиме невелика кількість більш упевнених у собі учнів.

Скористайтеся інформацією з розділу "Пояснення вчителя", щоб організувати обговорення цього поняття. Через належність до групи зі своєю назвою і метою в учнів швидко з'явилася певна ідентичність. Це налаштувало їх один проти одного, спонукаючи до стереотипного сприйняття суперників. Учні повинні розуміти, що розбіжності між соціальними групами існують і часто посилюються через мислення "ми проти них", особливо коли люди відчувають, що мають право використовувати агресивні висловлювання й мову ворожнечі за екраном комп'ютера (або навіть анонімно).

Потім можна запропонувати учням поміркувати, де вони спостерігали підхід "ми проти них" – наприклад, у коментарях до дописів у соціальних мережах. Як щодо заголовків традиційних ЗМІ? Чи помічали вони коли-небудь негативні наслідки такого мислення в Інтернеті або реальному житті? Як приклад можна навести запекле суперництво між уболівальниками спортивних команд (як-от "Динамо" і "Шахтар"), шанувальниками музикантів (наприклад, Наді Дорофеевої та Володимира Дантеса), корейської та японської поп-музики), телеведучими (зокрема Сергієм Притулою та Євгеном Кошовим), відеоблогами "Загін Кіноманів" і "Geek Journal", а також у світі онлайн-ігор.

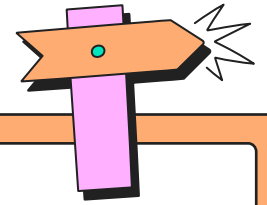
ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Така ворожнеча часто ґрунтується на особистих взаєминах, розбіжностях у поглядах або непорозуміннях, що не мають впливу на широкий загал; однак оскільки прихильники відчують потребу захищати своїх кумирів, вона може призвести до злісних нападів в Інтернеті й наслідків у реальному житті. Це, зокрема, суперечки, які переростають в образи, погрози вбивством, тролінг і, у крайніх випадках, публікацію особистої інформації особи, як-от домашньої адреси або телефону (ця тенденція відома як "доксинг"). Такі методи нічим не виправдані й не пропорційні "злочину". Однак люди, відчуваючи підтримку своєї групи, можуть чинити необдумано й писати речі, які ніколи б не сказали віч-на-віч.

Пригадайте перше завдання і обговоріть, як те, що ми бачимо в Інтернеті (особливо контент, націлений на нас через бульбашку фільтрів), може посилити несвідомі упередження. Це, зокрема, стосується емоційного контенту, який може викликати почуття гніву або обурення. У такому стані ми схильні ще більше дотримуватися підходу "ми проти них" і стереотипно сприймати інших.

Запропонуйте учням розглянути нацистську Німеччину як історичний приклад підходу "ми проти них": спочатку пропаганда звинувачувала євреїв в економічних проблемах Німеччини, хоча першопричиною боргів була Перша світова війна й сплата репарацій. З часом проблема розрослася, аж поки єврейські громади не почали вважати причиною занепаду суспільства, що дало підстави для геноциду. Так само підхід "ми проти них" лежить в основі рабства й кастових систем, оскільки зазвичай передбачає, що певна раса, професія, історія чи етнічна приналежність робить когось менш цінним.

Тут можна додати, що пропаганда іноді базується на поширенні неправдивих фактів про цільову групу (згадайте урок про дезінформацію) і досягає результатів, маніпулюючи емоціями або страхами людей. Поширеним прикладом є імміграція, коли іноземних робітників звинувачують в економічному спаді й втраті робочих місць, попри докази, що свідчать про протилежне.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Скористайтеся вказівками для вчителя, щоб описати суть ехокамери. Учням слід згадати інформацію з попереднього уроку: ехокамери часто утворюються внаслідок бульбашок фільтрів, тобто якщо ми отримуємо більшу частину інформації з джерел, що дотримуються однакових поглядів або однобоко висвітлюють події, то можемо швидко опинитися в ехокамері. Це не обов'язково погано, адже ехокамери можуть дати відчуття належності до спільноти й можливість спілкуватися з однодумцями. Соціальні мережі забезпечують глобальний зв'язок між людьми, надаючи доступ до величезної кількості груп і форумів, де можна будувати відносини й ділитися досвідом. З іншого боку, якщо вони ґрунтуються на спільних стереотипах щодо інших, це може ще більше підштовхнути людей до мислення за принципом "ми проти них" і призвести до більших розбіжностей між групами.

Зрештою, учні мають усвідомити важливість критичного мислення під час споживання інформації або контенту в Інтернеті. Перш ніж із чимось погодитися, слід проаналізувати, на чому ґрунтуються наші думки й погляди – на достовірній інформації чи емоційній реакції. Потрібно постійно ставити собі два запитання: чи погоджуюся я з цим лише тому, що це відповідає моїм упередженням і чи не створює цей контент шкідливих стереотипів щодо певної групи людей. Піддавати наші погляди сумніву корисно хоча б тому, що це допомагає пояснювати й обґрунтовувати свої переконання іншим.

Обговорюючи силу спільноти, попросіть учнів подумати про людей у їхньому житті, які ефективно зближують інших або допомагають подолати розбіжності. Це може бути хтось, кого вони знають особисто (наприклад, член сім'ї, друг, молодіжний працівник), або особа з публічної сфери (як-от лідер думок, політик, спортсмен). Учням варто поміркувати про позитивний вплив соціальних мереж на різноманітні ініціативи, як-от "Не мовчи" або "Зелений світ", що сприяють солідарності, а також важливі слова таких лідерів думок, як Маша Єфросиніна, Євген Клопотенко та Емма Антонюк, які пропагують повагу до різноманіття.

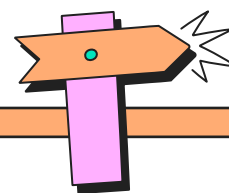
▶ ПІДСУМОК (10–15 ХВИЛИН)

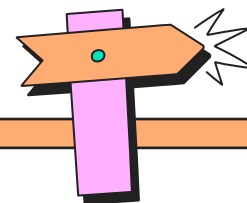
1. Решту уроку учні міркують над наведеними нижче запитаннями й відповідають на них у щоденниках (роздатковий матеріал 2).

- Які стереотипи інші люди можуть мати щодо вас? Чому це не відповідає дійсності? Що б ви хотіли б чути натомість?
- Як цей урок змінив ваше ставлення до власної ідентичності й ідентичності інших людей?

2. За бажання учні можуть поділитися відповідями з класом.

Вказівки для вчителя наведено на наступній сторінці.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

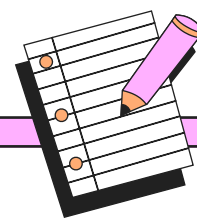
Слухаючи відповіді учнів, підкресліть, що індивідуальність – це чеснота. Можна відчувати себе частиною групи, не відштовхуючи й не демонізуючи інших. Належність до спільноти зовсім не означає, що ви повинні думати або діяти так само, як решта, інакше це була б якась секта! Іноді здається, що в Інтернеті панує принцип "усе або нічого" й найкращою там може бути лише одна спільнота або явище. Проте насправді люди не одновимірні, а наші вподобання і інтереси цілком унікальні й інколи суперечливі (наприклад, бодибілдер може займатися балетом). Стереотипне сприйняття може бути спокусливим, адже полегшує розуміння світу, проте водночас воно віддаляє нас від спілкування з людьми й повноцінного вивчення їхніх поглядів.

Оскільки це вправа для особистих роздумів, учням не потрібно ділитися відповідями з класом. Однак деякі учні можуть зробити це добровільно, зокрема відповісти на таке запитання зі свого щоденника: "Як змінився б світ, якби люди перестали сприймати інших стереотипно?"

Розмірковуючи про те, як розпізнавати упередження (зокрема власні) і протидіяти їм, учні можуть спиратися на описані нижче думки.

- **Прислухайтесь до думок інших людей замість того, щоб одразу їх засуджувати.** Це допомагає розвинути емпатію і зрозуміти точку зору іншої людини. Вам не обов'язково погоджуватися з ними (можливо, ви ще більше впевнитесь в правильності власної думки), однак це створює основу для ефективної комунікації і доводить, що розбіжності можна обговорювати без образ.

- **Робити паузи й обмірковувати інформацію, перш ніж взаємодіяти з нею.** Це особливо важливо в соціальних мережах, де взаємодія відбувається швидко й потенційно необдуманно, і на більш динамічних платформах, де дискусія швидко рухається стрічкою або де довжина контенту обмежена (наприклад, є ліміт на кількість символів у дописах і коментарях або максимальна довжина допису). Перш ніж ділитися контентом або спілкуватися з іншими людьми в Інтернеті, запитайте себе: я дію під впливом імпульсу чи дійсно обдумую те, що збираюся сказати? Чи не сприймаю я інших стереотипно? Чи було б моє ставлення таким самим, якби це стосувалося людини іншої раси або статі? Чи можу я сказати це людині в обличчя?
- **Цінувати різноманіття:** ми можемо запобігти шкідливим наслідкам ефекту ехокамери, якщо наші власні інтереси, зв'язки й коло спілкування будуть різноманітними. Завдяки Інтернету це зробити дуже легко, адже ми можемо взаємодіяти з безмежною кількістю спільнот, доклавши мінімум зусиль.
- **Не узагальнювати окремих осіб чи групи,** не маючи уявлення про їх справжню ідентичність, оскільки це посилює негативні стереотипи. Так ми не тільки завдаємо болю, а й втрачаємо нагоду налагодити спілкування або навіть потоваришувати з іншими людьми. Також важливо не мовчати, коли хтось інший робить подібні узагальнення – варто пояснити, чому такі твердження можуть створювати проблему. Буває дуже важко протистояти друзям і родині, але стереотипи закріплюються, коли ми мовчимо.

ДОДАТКОВІ ЗАВДАННЯ

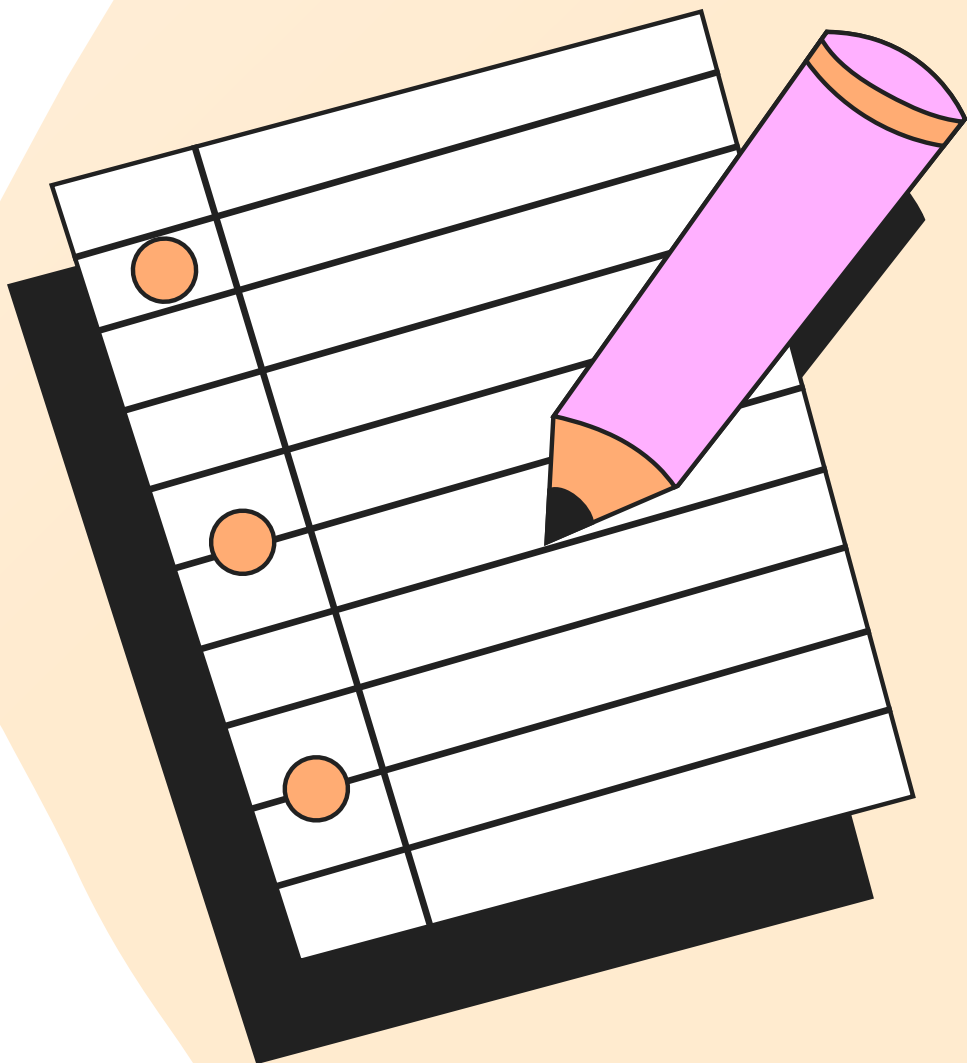
- 1. Неусвідомлені упередження:** попросіть учнів уявити вченого, його зовнішній вигляд. Приблизно через 20 секунд виведіть на екран фотографію літнього білошкірого чоловіка в лабораторному халаті й запитайте, скільки учнів уявили собі його саме так. Так само учні можуть уявляти спортсменів як виключно здорових людей, попри величезну кількість паралімпійців. Це чудова ілюстрація упередженості, яка працює в багатьох сценаріях.
- 2. Упередженість пошукових систем:** введіть у пошукову систему слова "спортсмен" або "футболіст". Ви побачите, що на переважній більшості зображень чоловіки, попри велику кількість спортсменок і знаменитих жінок у цій сфері. Так само донедавна пошук зображень за запитом "генеральний директор" показував сторінки з білими чоловіками, а перше зображення жінки з'являлося десь під номером 100, причому це була лялька Барбі! Відтоді пошукові системи вдосконалили алгоритм, щоб показувати більше розмаїття як за статтю, так і за етнічною приналежністю, та постійно намагаються вдосконалюватися. Однак за пошуковим запитом "іграшки для дівчат" усе одно відобразатимуться виключно ляльки в рожевому вбранні й набори косметики, а за запитом "іграшки для хлопців" – автомобілі, супергерої і будівельні інструменти. Такі упередження значно обмежують наше сприйняття світу й поглиблюють стереотипи, що викривляють реальність.
- 3. Дебати в класі на такі теми:**
  - "Немає сенсу сперечатися з людьми в соціальних мережах."
  - "Соціальні мережі більшою мірою сприяють єднанню людей, а не сіють розбрат."
  - "Ехокамери – це позитивна форма взаємодії в спільноті."

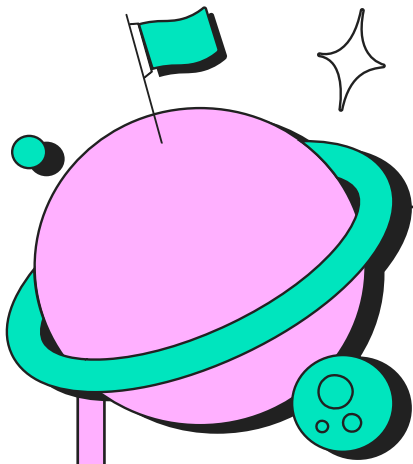

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

Роздатковий матеріал 4. Набори навичок для команд "Мандрівники" й "Дослідники"

МАНДРІВНИКИ

Девіз:

Пристосованість

Керування часом

Робота в команді

Емоційна зрілість

**Уміння оповідати
й навички спілкування**

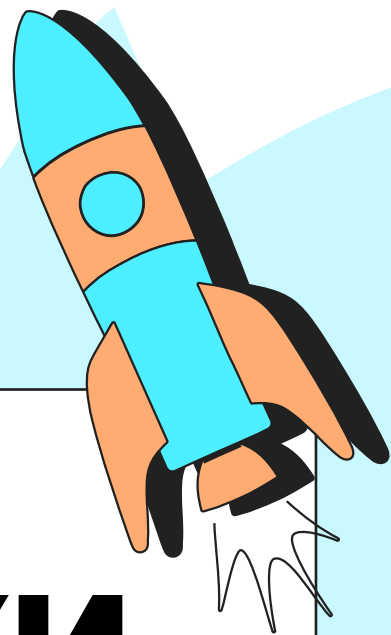
**Навички вирішення
проблем**

**Уміння вирішувати
конфлікти або
запобігати їм**

Творче мислення

**Колективні цінності
й норми моралі**

▶ **РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4**
МІСІЯ НА МАРС

ДОСЛІДНИКИ

Девіз:

Будівельні навички

Інженерні навички

Винахідливість

**Наукові знання
і логіка**

**Нормування
і встановлення бюджету**

**Організаційні та
адміністративні навички**

**Медичні навички та
перша допомога**

Лідерські навички

УРОК 4

ВЧИМОСЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ

УРОК 4

ВЧИМОСЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ

ПЛАН УРОКУ

Тривалість завдань можна змінювати відповідно до потреб класу.

ОГЛЯД

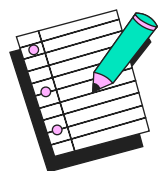
Матеріали цього уроку допоможуть пояснити учням важливість права на свободу слова, а також обов'язків, які воно накладає. Під час виконання завдань вони розглянуть роль свободи слова в побудові демократичного діалогу, а також дізнаються визначення поняття свободи слова і як різні зловмисники (як-от учасники груп ненависті або екстремістських груп) можуть маніпулювати нею для розповсюдження протиправного чи "спірного" контенту, який пропагує ненависть і ворожнечу в Інтернеті.

Також учні дізнаються про випадки, коли мову ворожнечі в Інтернеті маскують під прояв свободи слова, а також про їх основні відмінності й негативний вплив такої поведінки на безпосередніх жертв, їхніх близьких або інших осіб. Насамкінець, учитель має обговорити з учнями різні способи ефективної протидії агресії, образам і ворожим висловлюванням в Інтернеті, заохочуючи їх бути свідомими користувачами мережі й протидіяти негативному впливу на себе й інших людей.

ЦІЛЬ НАВЧАННЯ

- Зрозуміти різницю між свободою слова й мовою ворожнечі, а також дізнатися про способи ефективного реагування на агресивну поведінку й мову ворожнечі в Інтернеті.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

- Роздатковий матеріал 1. Картки з визначеннями свободи слова й ворожих висловлювань.
- Роздатковий матеріал 2
- Роздаткові матеріали 5, 6 і 7

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

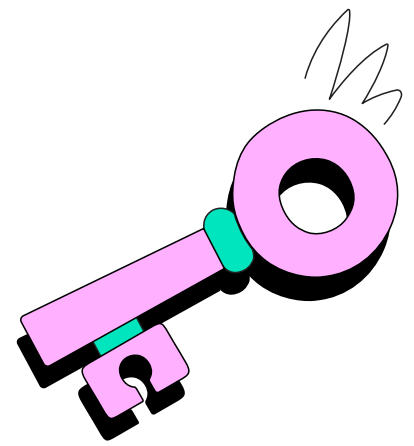
1. Учні можуть дати визначення поняттю свободи слова й пояснити переваги, які вона надає громадянам і суспільству загалом.
2. Учні можуть навести приклади ефективного позитивного використання свободи слова.
3. Учні можуть дати визначення поняттю мови ворожнечі й відрізнити її в Інтернеті.
4. Учні можуть пояснити, яку шкоду мова ворожнечі в Інтернеті завдає їм і іншим людям у реальному житті.
5. Учні впевнено застосовують способи протидії агресії і мові ворожнечі в Інтернеті (скарги, зустрічні повідомлення, підтримка близьких або знайомих, викриття неправдивих тверджень).

▶ ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

СВОБОДА СЛОВА

ВИЗНАЧЕННЯ

Свобода слова – це право мати власну думку, а також вільно отримувати й поширювати інформацію і ідеї, не побоюючись переслідування або цензури з боку уряду.

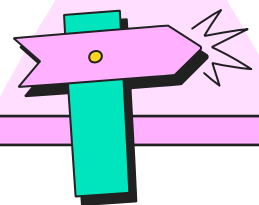
ПОЯСНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Право людини на свободу вираження закріплене в Конституції України в статті 34. В Україні закон гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Згідно із законом, право на свободу слова накладає певні обов'язки й зобов'язання. Зокрема, кожен зобов'язаний не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Це також означає, що висловлювання людини не мають містити погроз або закликів до дегуманізації чи насильства проти інших людей. Групи ненависті й екстремістські групи, що сповідують різні ідеології, намагаються розмити межі цих визначень і розширити норми дозволеної поведінки. Часто під гаслом "свободи слова" вони активно поширюють ненависть і розбрат, а коли їм намагаються простистояти – заявляють про утискання своїх громадянських прав. Висловлювання, які напряду не порушують законодавство, також здатні завдати серйозної шкоди.

Крім того, хоча кожен може мати власні переконання і ідеї (навіть суперечливі), це не дає автоматичного права публікувати їх для широкого загалу. Іншими словами, **"свобода слова не є тотожною свободі поширення інформації"**. Соціальні мережі встановлюють власні правила спільноти, що дають змогу вилучати або обмежувати розповсюдження контенту, який порушує ці правила (навіть якщо такий контент є умовно законним). На всіх великих платформах є правила, які кожен користувач може прочитати. У них регулярно оновлюється інформація про те, який контент відповідає чи не відповідає вимогам платформи. Наприклад, у Німеччині заперечення Голокосту є протизаконним. У цій країні добре розуміють, наскільки це є небезпечним і якої шкоди може завдати сім'ям жертв, що загинули під час Другої світової війни, тому публічно заперечувати голокост не дозволяється.

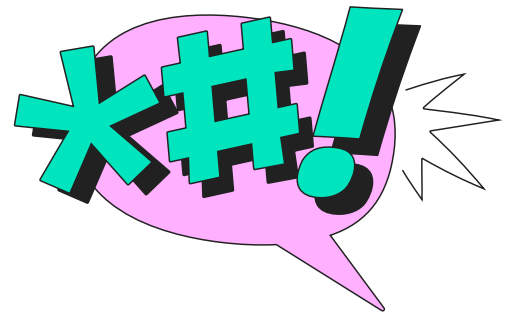
Правом на свободу слова слід користуватися з обережністю і помірковано, щоб воно слугувало інструментом для єднання людей, а не для залякування та знуцання. Наприклад, можна не погоджуватися з релігійними переконаннями іншої людини або критично ставитися до самого поняття релігії, однак це не дає права ображати чи нападати на інших через їхні переконання.

Свобода слова – це право мати власну думку, а також вільно отримувати й поширювати інформацію і ідеї, не побоюючись переслідування або цензури з боку уряду.

▶ ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

МОВА ВОРОЖНЕЧІ

ВИЗНАЧЕННЯ

Мова ворожнечі – це словесна агресія на адресу людини або групи людей на основі **раси, віросповідання, статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та/або фізичних і розумових здібностей**. Іноді такі ознаки називають "захищеними". Це ознаки людини, які не можна змінити; вони основні в її ідентичності або "роблять людину такою, якою вона є". Це означає, що жорстоке поводження з кимось або дискримінація через такі ознаки є упередженим і несправедливим ставленням.

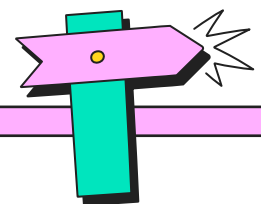
ПОЯСНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

У світі є закони, що захищають людей від агресії та мови ворожнечі на підставі певних ознак.

Закони забезпечують "чистоту" свободи вираження і запобігають зловживанню свободою слова для зловмисних дій, утискання чи залякування осіб або груп людей у суспільстві. Мова ворожнечі в Інтернеті є наявною проблемою, що загострюється. Усе більше молодих людей стикаються з нею на різних цифрових платформах. З нею стає все важче боротися, оскільки часто людей неможливо ідентифікувати в Інтернеті, а також через те, що формулювання агресивних коментарів допомагають їм залишатися в "сірій зоні" між формально законним контентом і незаконним. Такий контент стимулює розвиток мислення "ми проти них" і підштовхує людей до насильницької та дискримінаційної поведінки у звичайному житті й Інтернеті. Крім того, він може завдати жертвам значної шкоди, зокрема миттєво негативно вплинути на їхнє психічне здоров'я і спричинити проблеми в довгостроковій перспективі.

Закони про рівність захищають людей від дискримінації на підставі різних ознак, які можуть бути невід'ємною частиною їхньої ідентичності. Але **вони не охоплюють такі характеристики, як політичні погляди й хобі, оскільки вони непостійні, можуть змінюватися з часом і об'єднувати навколо себе представників найрізноманітніших груп суспільства**. Зазвичай незгода з політичними поглядами або інтересами іншої людини викликана різними точками зору, а не відмінностями в базових переконаннях, тому не спричиняє настільки високий рівень упередженості чи дискримінації. Зараз ви можете проголосувати за одну політичну партію, а під час наступних виборів – за іншу. Або почати вболівати за нову футбольну команду. Зовсім інша справа, коли йдеться про колір шкіри, фізичні особливості чи релігійні цінності.

Засвоєння цього матеріалу допоможе зрозуміти, як протидіяти ненависті й екстремізму, тобто запобігати їх проявам або зменшувати їх видимість і вплив в Інтернеті. Ознайомившись із цими визначеннями, учні мають зрозуміти, що мова ворожнечі є прикладом протизаконної поведінки, яка спричиняє або поглиблює розбіжності в суспільстві. Мова ворожнечі також завдає шкоди самооцінці й психічному здоров'ю інших, підбурюють до скоєння актів насильства або сприяють розвитку помилкових переконань про певних людей чи групи.

Щоб дізнатися більше про мову ворожнечі, перегляньте матеріали розділів із вказівками для вчителя.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО СВОБОДИ СЛОВА Й МОВИ ВОРОЖНЕЧІ

РЕСУРС	ПІДСУМОК	ВІКОВА ГРУПА
Стоп Кібербулінг від Docudays cyber.bullyingstop.org.ua	Проект, покликаний підвищити рівень поінформованості про мову ворожнечі в Інтернеті. Тут можна ознайомитися з результатами практичних досліджень і освітніми матеріалами.	Усі вікові групи
Стаття "Що таке мова ворожнечі та як їй протидіяти"	У статті можна ознайомитися з поняттям мови ворожнечі: чим вона є, які має особливості та як їй протидіяти.	Усі вікові групи
Stop Sexting https://stop-sexting.in.ua/	Проект, що сприяє поширенню ресурсів для вирішення проблем молоді, пов'язаних із цькуванням, цифровим добробутом і відносинами в Інтернеті.	Усі вікові групи
Освітній серіал для підлітків "Про кібербулінг" від ЮНІСЕФ	Освітній серіал, що розповідає про онлайн-булінг, його прояви й наслідки, а також надає поради щодо протидії цьому явищу.	Усі вікові групи
Барометр свободи слова	Моніторингові дослідження від Інституту масової інформації щодо дотримання свободи слова та прав журналістів	Ресурс для вчителів
Центр прав людини ZMINA https://zmina.ua/activities/	Організація, що проводить дослідження на тему ворожих висловлювань та інших форм дискримінації.	Ресурс для вчителів
Курс "Інформаційна безпека"	Онлайн-курс, що допоможе опанувати різні практичні навички з інформаційної безпеки, як-от протидія фейкам, захист від шкідливих інформаційних впливів, уникання маніпуляцій, цифрова безпека тощо.	Ресурс для вчителів

ПЛАН УРОКУ

▶ ПОЧАТОК УРОКУ (10–15 ХВИЛИН)

ЗАВДАННЯ

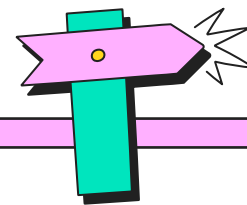
1. **Учитель показує визначення "свободи слова" на дошці.** Учні мають його записати, а вчитель – перевірити засвоєння матеріалу.
2. **Учитель пояснює учням умови завдання "письмова дискусія"** (див. вказівки для вчителя).
3. **Учні в письмовій формі відповідають на наведені нижче запитання** (на аркушах для фліпчарту формату А2).
  - Чи важливі для суспільства закони, які регулюють свободу слова? Чому? Або чому ні?
  - До чого може призвести відсутність права на свободу слова й цензура з боку органів влади?
  - Як користуватися правом на свободу слова?
  - Як використовувати свободу слова відповідально?
4. **Учитель має слідкувати за відповідями й заохочувати учнів до нестандартного мислення,** за потреби ставлячи ключові запитання (*).
5. **Усі учні мають разом обговорюють відповіді на запитання.** Після дискусії вчитель може повісити кожен аркуш паперу на помітному місці, щоб учні могли бачити їх протягом уроку.

КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

(**)

- Яка користь від можливості поділитися власною точкою зору й вислухати інші?
- Як здатність до самовираження допомагає розвивати особистість?
- Чи використовують люди своє право на свободу слова в Інтернеті так само, як у звичайному житті? На яких платформах?
- Як спілкуватися з іншими людьми ефективно й позитивно?

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Це завдання на початку уроку дає змогу оцінити, наскільки учні розуміють, що таке право на свободу слова. Під час письмової дискусії учні мають дійти висновку, що це право є одним з основних прав людини і що його захищає державне й міжнародне законодавство. Також вони мають подумати про те, як розвиток цифрових технологій (зокрема соціальних мереж) зумовив появу численних майданчиків для реалізації права на свободу слова.

Для виконання завдання учні спочатку мають записати власні відповіді на запитання на аркушах паперу формату A2, а потім прочитати й прокоментувати відповіді однокласників. Завдяки цьому дискусія розгортатиметься навколо кожного запитання і всі учні зможуть поділитися своєю думкою.

Скористайтесь інформацією в розділі пояснень вчителя, щоб почати розмову про концепцію свободи слова. Учні мають зрозуміти, що свобода слова забезпечує громадян правом на власну думку, а також можливістю вільно отримувати й поширювати інформацію щодо більшості тем без втручання уряду або цензури з його боку. У країні зі справжньою демократією кожна людина має право на власні переконання і точку зору.

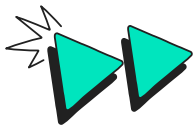
Водночас потрібно наголосити, що не у всіх країнах панує свобода слова і є багато держав, де вона придушується. Скористайтесь даними індексу свободи преси, щоб на практиці продемонструвати наслідки обмеження особистих і колективних прав. У деяких країнах для громадян передбачено покарання за перегляд, читання або прослуховування контенту, наданого закордонними ЗМІ, тоді як в інших уряди блокують доступ до таких вебсайтів, як Google, YouTube, Facebook, Wikipedia, Instagram, Twitch, TikTok і BBC. Обмеживши доступ до інформації, уряд може створити власну версію реальності й контролювати

сприйняття світу та посилювати вплив політичної пропаганди. Навіть у деяких країнах ЄС усі великі газети, радіостанції і телеканали перебувають у власності членів органів влади або наближених до них осіб. Через це опозиційній точці зору дуже важко потрапити в ефір. Це позбавляє громадян можливості всебічно обговорювати життя суспільства (зокрема дії уряду) і придушує критику.

Учні повинні з'ясувати, що ЗМІ мають право висвітлювати майже будь-яку тему (включно з гострою критикою уряду), не боячись цензури або покарання. Інколи обмеження застосовуються щодо матеріалів, що не мають суспільної користі й можуть наражати людину на небезпеку або призвести до її цькування (наприклад, оприлюднення відомостей про особисте життя людини, які не стосуються суспільства загалом) або порушувати громадянські права (як-от злом телефона людини з метою збирання даних). Цим привілеєм може користуватися кожен громадянин: учні мають зрозуміти, що вони можуть висловлюватися щодо будь-якого питання або події, які їх цікавлять, в Інтернеті й реальному житті. Стрімкий розвиток соціальних мереж забезпечує можливість ділитися своїми думками й почуттями з будь-якою кількістю інших людей, як знайомих, так і ні, одним кліком кнопки.

Звісно, задля загальної безпеки така система повинна мати засоби стримування і противаги. Учні мають зрозуміти, що свободою слова потрібно користуватися відповідально. Без цього діалог між окремими людьми або групами людей порушуватиметься і буде все важче або неможливо вести змістовну дискусію на основі наявних розбіжностей у поглядах. Учням потрібно пояснити, як відповідально користуватися свободою слова – наприклад, поважати інших людей, навіть якщо вони мають відмінну точку зору.

▶ ОСНОВНА ЧАСТИНА 1 (25 ХВИЛИН)

ЗАВДАННЯ

1. Для обговорення з учнями: **ознаки ефективного й неефективного спілкування в Інтернеті. Зверніть увагу.** Це завдання краще підходить для учнів, які навчаються в базовій середній школі. Для старших учнів його можна замінити обговоренням запитання: "Чи повинні ми спілкуватися з людьми в Інтернеті так само, як і в реальному світі?"
2. **Учитель слухає відповіді й веде обговорення з учнями за допомогою ключових запитань (*).**
3. **Учитель показує учням визначення поняття мови ворожнечі.** Учні відповідають на ключові запитання (**), щоб розібратися, де можуть траплятися агресивна поведінка й мова ворожнечі в Інтернеті, а також навіщо хтось може до цього вдаватися.
4. **Розбийте учнів на шість груп і дайте кожній із них приклад для дослідження (роздатковий матеріал 4). Учні обговорюють наведені нижче теми.**
  - Способи реагування на таку поведінку в реальному житті.
  - Вплив такої поведінки на тих, кого це торкнулося.
  - Вплив такої поведінки на суспільство загалом.
5. **Учитель слухає відповіді кожної групи й просить учасників інших груп сказати, погоджуються вони чи ні.**
6. **Учитель показує слайд і обговорює варіанти реакції на прояви агресивної поведінки й мови ворожнечі, які учні можуть застосовувати в Інтернеті.**

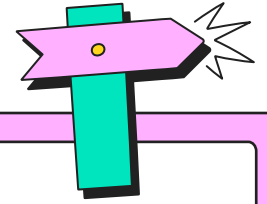
КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

(*)

- Які переваги ефективного спілкування?
- Як неефективне спілкування шкодить окремим людям або групам?
- Чим спілкування в Інтернеті відрізняється від спілкування в реальному житті? Воно краще чи гірше? Чому?
- Чи маємо ми поводити себе в Інтернеті по-іншому?
- Чому? Або чому ні?
- Які традиційні моделі поведінки слід використовувати під час спілкування в Інтернеті?
- Як люди порушують право на свободу слова в Інтернеті?

(**)

- Чому люди публікують контент із ворожими висловлюваннями в Інтернеті?
- Що вони відчувають?
- Що спричинило такі почуття?
- Чи впливає той факт, що вони публікують ці думки в Інтернеті, на спосіб вираження їхньої точки зору?
- Чи завжди ворожі висловлювання в Інтернеті відображають справжні почуття людей, які їх публікують?
- Якщо ні, чому вони це роблять?
- Якими чином мова ворожнечі впливає на людей, на яких вона націлена?
- Як це впливає на суспільство загалом?

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

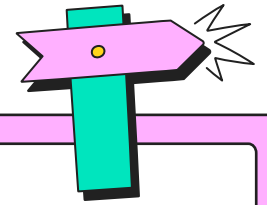
Під час виконання цього завдання учні ознайомляться з принципами й перевагами ефективного спілкування в Інтернеті. Вони мають зрозуміти, що стандарти поведінки, якими ми керуємося у звичайному житті, також слід застосовувати під час спілкування в Інтернеті, хоча в соціальних мережах і легше зберігати анонімність. **Вони завжди повинні ставити собі запитання "Чи можу я сказати це людині в обличчя?"** Якщо відповідь – ні, казати таке недоречно незалежно від контексту (окрім випадків, коли вони розповідають щось, про що не могли б розповісти комусь особисто, як-от про психічні розлади або домашнє насильство).

Оскільки напрацьовувати корисні звички нелегко, поясніть учням, чому це так важливо робити. Наприклад, хоча завдяки соціальним мережам тепер легше спілкуватися з різними людьми з усього світу, таке спілкування має мінливий, непостійний характер, що може призводити до поглиблення непорозуміння і ворожнечі між користувачами. Звісно, у соціальних мережах може відбуватися конструктивний діалог, але розділи коментарів не найкраще місце для обговорення складних тем, адже вони призначені для швидких відповідей, а не ґрунтовного й продуктивного спілкування. Усього кілька недоречних повідомлень можуть перетворити обговорення на обмін образами, оскільки користувачі, яким додає сміливості анонімність, швидко й необдуманно публікують свої думки задля привернення уваги, не враховуючи точку зору інших людей. У таких випадках здається, що вони мають на меті просто "перемогти", а не дізнатися щось нове чи підтримати змістовну розмову. Люди також свідомо можуть вибирати найбільш сенсаційні або обурливі фрази, щоб "підвищити свою популярність" і здобути більше позначок "подобається", поширень та коментарів.

Учні мають подумати про те, як вони хочуть, щоб до них ставилися в Інтернеті, а також сформулювати для себе основні принципи спілкування, як-от готовність прислухатися до думок інших людей і будувати конструктивний діалог. Нижче наведено інші приклади.

- Готовність прислухатися до думок інших людей і будувати конструктивний діалог.
- Спілкування в шанобливому, неворожому тоні, навіть коли обговорення стає вкрай емоційним.
- Урахування почуттів інших людей, навіть якщо їхня точка зору відрізняється.
- Неупередженість і готовність отримувати нові знання щодо певної теми.
- Розуміння, коли варто завершити дискусію.
- Готовність розглядати особистість людини окремо від її поглядів і не переходити на особистості під час обговорення.
- Здатність цінувати випадки, коли людина змінює свою думку, і визнавати свої помилки або вибачатися.

Учні повинні зрозуміти, що люди завжди матимуть різні погляди щодо певних питань, особливо якщо це стосується складних і чутливих тем, як-от особистісні переконання або цінності. Головне – поважати право кожного на власну думку (якщо вона безпосередньо не шкодить іншим). Учні мають навчитися правильно сприймати й обговорювати точку зору інших людей. Навіть якщо вони не погоджуються з нею, змістовна дискусія є ефективнішою, ніж образи, агресія чи присоромлення. Конструктивний діалог дає змогу краще зрозуміти протилежні точки зору, щоб сформулювати власні контраргументи й переконання.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ (ПРОДОВЖЕННЯ)

У сучасному суспільстві люди зловживають своїм правом на свободу слова, зневажливо й образливо висловлюючись про переконання інших осіб. Коли це відбувається, зникає можливість для змістовного діалогу, оскільки жодна зі сторін не намагається зрозуміти причину проблеми й може відчувати образу або відчуження до інших людей, починаючи сприймати їх як "ворогів". Наприклад, ви маєте повне право запитати, чому релігія слідує певним ритуалам і нормам поведінки, але не можете висміювати й образати такі переконання або агресивно висловлюватися щодо них, якщо вони не завдають шкоди вам чи певним групам суспільства (наприклад, коли жінки можуть вибирати, чи вдягати їм хіджаб).

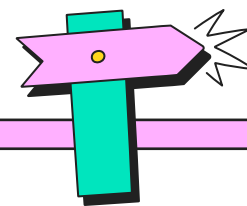
Під час обговорення концепції мови ворожнечі учні мають зрозуміти, що для захисту людей від дискримінації було прийнято кілька законів (як зазначено в розділі "Пояснення вчителя"). Розглядаючи причини мови ворожнечі або агресії, учні можуть продемонструвати знання, отримані з попередніх уроків. Наприклад, припустити, що таке переконання сформувалося через стереотипи щодо певної групи людей або неправдиву, оманливу чи упереджену інформацію. Цей ефект посилюється під час спілкування в ехокамерах, де такі погляди отримують додаткову підтримку. Це призводить до формування мислення "ми проти них".

З іншого боку, деяким людям подобається бути інтернет-тролями або баламутами, привертаючи в такий спосіб до себе увагу. Часто такі люди залишаються анонімними в Інтернеті, але при цьому можуть навіть не поділяти тих думок, які публікують. Їхня ціль – спровокувати реакцію (зазвичай гнівну чи образливу), продемонструвати свої думки якомога більшій кількості людей або відігратися на інших за власні психологічні травми. Цей вид спаму засмічує Інтернет і заважає іншим користувачам цікаво проводити час, ділитись інформацією, створювати

спільноти й просто спілкуватися на цих платформах. Усі ми можемо посприяти зменшенню кількості випадків такої поведінки, якщо будемо зробити зауваження (в особистій розмові) своїм друзям, які займаються "тролінгом" інших людей або роблять Інтернет більш ворожим місцем, яке викликає стрес. У таких випадках важливо проявляти емпатію навіть до тих, хто поводить себе некоректно, адже звинувачення часто можуть змусити людину захищатися або діяти агресивніше. Тому варто не соромити їх, а вказувати на реальні наслідки такої поведінки.

Нижче наведено приклади (див. **роздатковий матеріал 5**).

- 1. Користувач поділився статтею, автор якої розмірковує над тим, чи мають підлягати екстрадиції терористи, які приїждять до Великої Британії, і наводить аргументи "за" й "проти". Ви переглядаєте цю статтю і помічаєте під публікацією багато расистських коментарів.** Щоб перевірити достовірність інформації в цій статті й сформуванню власну думку, учні можуть скористатися навичками медіаграмотності, які вони здобули під час попередніх уроків. Вони мають зрозуміти, що расистські коментарі під публікацією є проявом мови ворожнечі і що їм потрібно одразу надіслати скаргу на платформі. Якщо вони знають людей, які публікують расистські коментарі, то можуть повідомити про них у відповідні органи, а також своїм батькам, учителям або навіть у поліцію. Якщо на ці коментарі не скаржитися, їх автори не зрозуміють, що вони є протизаконними, упередженими й завдають шкоди в реальному світі. Якщо не поскаржитися на ці коментарі, щоб їх видалили, від них постраждає більше людей, які їх побачать.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ (ПРОДОВЖЕННЯ)

2. **Ви з подругою граєте в онлайн-відеогру, а інший користувач починає публікувати образливі коментарі про те, що дівчата не вміють грати у відеоігри, і пропонує блокувати їх на сайті.** Учні мають

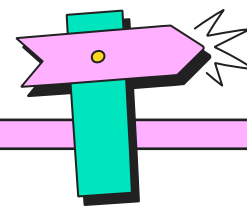
обговорити вплив такої поведінки на дівчину, яку це засмутить і принизить, а в майбутньому через це вона може почати боятися грати чи спілкуватися онлайн. Якщо дівчина продовжить отримувати такі коментарі, це може знизити її самооцінку й призвести до втрати впевненості у власних силах. Учні можуть вирішити підтримати дівчину, указати на сексистський характер такої поведінки або поскаржитися на коментар (якщо це можливо). Загалом учні можуть дійти висновку, що цей коментар пропагує грубий стереотип, який продовжує поширюватися в ігровій спільноті й може торкатися інших сфер життя. Ви можете звернути увагу учнів на те, що 33% жінок повідомляли про образи з боку чоловіків-геймерів.

3. **Відео одного з учнів опублікували в приватному чаті. Цього учня немає в цьому чаті, але інші користувачі починають насміхатися над ним через одяг і жестикуляцію, вигадуючи гомофобні прізвиська.**

Учні можуть дійти висновку, що хоча цей чат і приватний, така переписка все одно є проявом дискримінації. Така поведінка може призвести до появи в учасників групи ефекту ехокамери, тобто в них сформується думка, що приниження людей через сексуальну орієнтацію є прийнятним, оскільки ніхто з цим не сперечається. Крім того, інші учасники чату можуть відчувати, що їх це ображає, але їм не комфортно про це говорити. Учням слід пояснити, що в такій ситуації вони повинні відстоювати загальноприйняті норми моралі. Під час обговорення в групі зі своїми друзями вони можуть

спочатку спробувати обережно й м'яко пояснити, чому таке ставлення може завдавати шкоди. Вони можуть знайти приклад відео або допису, у якому людина, що піддавалася цькуванню, розповідає про власний досвід. Це продемонструє шкоду від такої поведінки в реальному світі. Приклад буде ще ефективнішим, якщо він буде про відому людину, на яку учасники чату підписані і яку поважають. Якщо це не спрацює, вони можуть обговорити цю проблему зі своїми батьками й попросити їх втрутитися або навіть звернутися до своїх учителів. Учні також можуть видалити себе з цього чату, якщо відчувають, що до їхньої думки не прислухаються. Так вони більше не братимуть участі в образливих діалогах і покажуть іншим учасникам чату, що таке спілкування є неприйнятним.

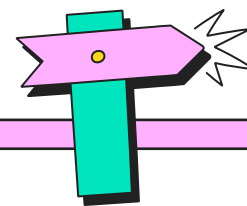
4. **У соціальній мережі ви бачите допис із посиланням на статтю, у якій стверджується, що релігійне різноманіття має поганий вплив на суспільство. Статтю опубліковано в популярному виданні новин, і в ній відсутня пряма критика релігії або її послідовників.** У таких випадках слід заохочувати учнів використовувати навички медіаграмотності й критичного мислення. Вони можуть згадати матеріали попередніх уроків і подумати: хто є автором цієї статті; яку думку він намагається до мене донести; чи погоджуюся я з цією статтею; що думають про це інші; якими фактами я володію; чи намагається автор маніпулювати точкою зору читача; якщо так, то яким чином? Вони можуть дійти висновку, що автор реалізує своє право на свободу слова, однак стаття все одно призводить до певних наслідків. Наприклад, до нападок на релігійні меншини й скоєння актів вандалізму в їхніх храмах або підсилення ненависті до людей, чий зовнішній вигляд чи спосіб життя відрізняються. Представників цих груп можуть звинуватити в глобальних проблемах суспільства, через що вони почуватимуться в небезпеці або стануть вигнанцями.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ (ПРОДОВЖЕННЯ)

5. Користувач публікує короткий мем, у якому зображено людину з інвалідністю й наведено глузливі коментарі. У коментарях до публікації є користувачі, що насміхаються над людьми з інвалідністю, і є користувачі, які їх захищають. Цей тип контенту дискримінує осіб з інвалідністю в образливій формі й може завдавати серйозної психологічної шкоди представникам і без того вразливої групи. Учні повинні зрозуміти, що необхідно поскаржитися не тільки на саме відео, а й на коментарі до нього. Також вони мають засвоїти, що ігнорування такого контенту й коментарів призводить до формування грубих негативних стереотипів щодо людей з інвалідністю і зниження рівня емпатії та розуміння різних життєвих ситуацій. Учні можуть вирішити не обмежуватися скаргами і продемонструвати додаткові навички цифрового громадянства: поділитись освітніми ресурсами, щоб наголосити на тому, що ейблізм є формою соціальної упередженості та/або навести приклади людей, які постраждали від проявів такої дискримінації.
6. У коментарях під фотографією футболіста люди обговорюють, чи повинні спортсмени й спортсменки отримувати однакову платню. Учні можуть використати знання, отримані під час виконання попереднього завдання, щоб запропонувати концепцію конструктивного діалогу. Перш ніж приєднатися до обговорення, їм слід оцінити, чи достатньо вони розуміються на цій темі, щоб обґрунтувати свою думку. Якщо ні, замість публікації беззмістовного коментаря, викликаного емоційною реакцією, краще навести факти. Учні також можуть переглянути коментарі, щоб зрозуміти тон спілкування. Якщо воно переважно змістовне й неупереджене, це може заохотити їх узяти участь в обговоренні, а якщо агресивне й недоброзичливе – можна проігнорувати розмову або поскаржитися на ворожі коментарі. Під час обговорення таких тем учням слід враховувати почуття інших людей (наприклад, жінок у спорті) і висловлювати свою думку обережно, щоб не завдати навмисної шкоди.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Пригадуючи способи реагування на агресію і мову ворожнечі, слід наголосити на тому, що важливо обирати безпечний підхід і знижувати ризиків для себе й інших людей. Нижче наведено основні принципи такого підходу.

1. Перш ніж брати участь в обговоренні, оцініть ситуацію.

Для цього дайте відповіді на кілька запитань: чи зможу я позитивно вплинути на ситуацію, чи потрібно одразу повідомити про порушення в службу підтримки платформи або розповісти дорослому? Чи наражаю я своєю участю в обговоренні на ризик себе або людину, яку хочу захистити?

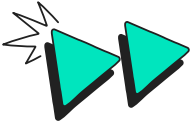
2. Якщо ви вирішили взяти участь в обговоренні,

намагайтеся бути чемними. Приєднуйтеся до обговорення, лише якщо воно вас дійсно турбує, але ви вважаєте, що немає підстав скаржитися на нього на платформі або розповідати дорослому. Приєднавшись до розмови, будьте ввічливими й не розпалюйте подальшу агресію. Це лише погіршить ситуацію і призведе до більшої кількості агресії, що, у свою чергу, може призвести до жорсткішої реакції (як-от доксинг чи тролінг) або до насильства в реальному світі. Спілкуйтеся в розважливому тоні, наводьте факти, які доводять, чому твердження цієї людини є образливими чи помилковими, або опублікуйте позитивний коментар, щоб підтримати жертву нападок і продемонструвати солідарність із нею.

3. Підготуйте стратегію виходу.

Важливо вміти вчасно закінчити онлайн-обговорення, якщо між його учасниками немає конструктивного діалогу. Якщо розмова набуває образливого характеру, повідомте про порушення службу підтримки платформи або дорослого, якому довіряєте. Ви також можете припинити відповідати на коментарі чи повідомлення, вимкнути сповіщення або повністю вийти з платформи, щоб обмежити вплив агресивної поведінки чи образливого контенту. Уникнути конфлікту – це **НОРМАЛЬНО** й не є проявом слабкості.

▶ ОСНОВНА ЧАСТИНА 2 (20 ХВИЛИН)

ЗАВДАННЯ

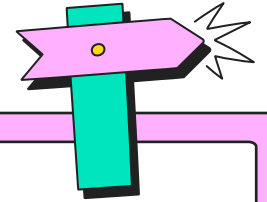
1. Учні продовжують працювати в групах (наявних або нових).
2. Кожна група отримує набір карт (роздатковий матеріал 6) і має розкласти їх у формі ромба в погодженому порядку. Твердження на вершині – те, з яким вони найбільше погоджуються, а внизу – найменше.
3. Учитель слухає відповіді кожної групи й запитує, чому учні розмістили саме такі твердження вгорі й унизу. Запитайте наступну групу, чи погоджуються вони з цим вибором, а потім продовжте слухати відповіді інших групи. Підтримуйте дискусію за допомогою ключових запитань (*).
4. Учитель звертає увагу учнів на кожне твердження, яке вони не прокоментували. Учитель запитує групу, де вони розмістили це твердження, і знову слухає, чи погоджуються з цим вибором інші групи.

КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

(*)

- Які спільні риси мають ці групи?
- Якому твердженню віддала перевагу більшість учнів і чому?
- Чи були ті, хто не погодився із загальною думкою?

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Під час виконання цього завдання учні зможуть поділитися своїми поглядами на спілкування в Інтернеті. Розміщуючи картки з твердженнями, вони спиратимуться на знання, отримані під час цього й попередніх уроків, і почнуть висловлювати свою думку щодо дотримання принципів цифрового громадянства. Твердження можна розмістити в будь-якому порядку, але учасники команди мають попередньо узгодити між собою їх послідовність. Учні можуть попрацювати над завданням у групах і раціонально пояснити свої ідеї один одному.

Твердження написані так, щоб сприяти дискусії. Це має дати поштовх для змістовного обговорення замість надання однозначних відповідей. Винятком є твердження: "На образливі коментарі потрібно відповідати так само."

Учні повинні зрозуміти, що такий підхід не є прийнятним у жодній ситуації. Вони мають пам'ятати про почуття інших людей в Інтернеті, наприклад, коли спілкуються з кимось або публікують контент, не спрямований на якусь конкретну аудиторію.

Учні повинні аргументувати вибір порядку тверджень, домовляючись між собою щодо кожної окремої позиції.

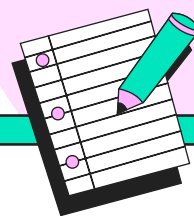
Диференційний підхід. Якщо деяким учням важко обговорювати всі дев'ять тверджень, ви можете запропонувати обговорити меншу кількість.

▶ ПІДСУМОК (10 ХВИЛИН)

1. Учні відповідають на запитання на картках для закріплення матеріалу 3, 2 й 1 (див. роздатковий матеріал 7).

- 3 речі, які вони можуть зробити для протидії агресії і мові ворожнечі в Інтернеті.
- 2 способи захистити себе під час виконання цих дій.
- 1 аспект дотримання принципів цифрового громадянства, про який вони хочуть дізнатися більше.

2. Після відповідей на запитання в картці для закріплення матеріалу учні мають заповнити свої щоденники для роздумів.

ДОДАТКОВІ ЗАВДАННЯ

1. Дебати в класі на такі теми:

- "Свободу слова не можна обмежувати."
- "Мова ворожнечі в приватній групі не є проблемою."
- "Найефективніший спосіб протидіяти мові ворожнечі – відповісти її автору тим самим."
- "Видалення постів модераторами соціальної мережі є проявом цензури."

2. Сплануйте захід для молодшої за віком групи, під час якого старші учні розповідатимуть молодшим про свободу слова й навчатимуть їх, як безпечно протидіяти агресії і мові ворожнечі в Інтернеті.

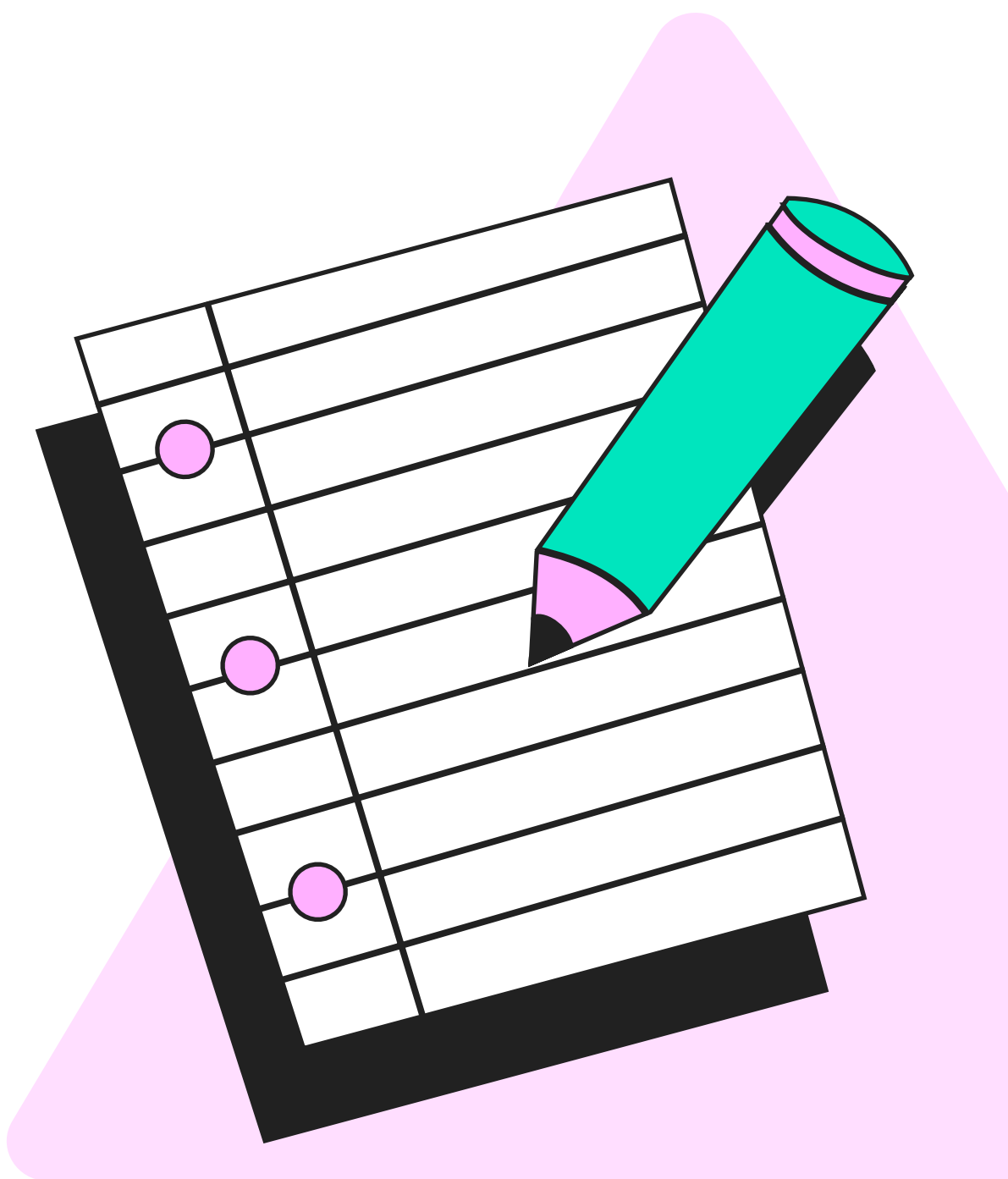

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

Роздатковий матеріал 5. Низка прикладів суперечливих публікацій у соціальних мережах, які потрібно проаналізувати.

Роздатковий матеріал 6. Список тверджень, які потрібно скопіювати й розкласти в певному порядку.

Роздатковий матеріал 7. "Картка для закріплення матеріалу", щоб повторити головні ідеї уроку.

▶ РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 5

**ВЧИМОСЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ
ДУМКУ (ПРИКЛАДИ)**

Користувач поділився статтею, автор якої розмірковує над тим, чи мають підлягати екстрадиції терористи, які приїздять до Великої Британії, і наводить аргументи "за" й "проти". Ви переглядаєте цю статтю і помічаєте під публікацією багато расистських коментарів.

Ви з подругою граєте в онлайн-відеогру, а інший користувач починає публікувати образливі коментарі про те, що дівчата не вміють грати у відеоігри, і пропонує блокувати їх на сайті.

► РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 5

**ВЧИМОСЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ
(ПРИКЛАДИ, ПРОДОВЖ.)**

Відео одного з учнів опублікували в приватному чаті. Цього учня немає в цьому чаті, але інші користувачі починають насміхатися над ним через одяг і жестикуляцію, вигадуючи гомофобні прізвиська.

У соціальній мережі ви бачите допис із посиланням на статтю, у якій стверджується, що релігійне різноманіття має поганий вплив на суспільство. Статтю опубліковано в популярному виданні новин, і в ній відсутня пряма критика релігії або її послідовників.

► РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 5

**ВЧИМОСЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ
(ПРИКЛАДИ, ПРОДОВЖ.)**

Користувач публікує короткий мем, що висміює людину з інвалідністю. У коментарях до публікації є користувачі, що насміхаються над людьми з інвалідністю, і є користувачі, які їх захищають.

У коментарях під фотографією футболіста люди обговорюють, чи повинні спортсмени й спортсменки отримувати однакову платню.

СВОБОДА СЛОВА / МОВА ВОРОЖНЕЧІ

**МИ ЗАВЖДИ МАЄМО ДЕМОНСТРУВАТИ
НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ І ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ**

**ЯКЩО ЛЮДИ ПУБЛІКУЮТЬ ЖАХЛИВІ РЕЧІ,
ВОНИ ЗАСЛУГОВУЮТЬ НА ТАКЕ САМЕ
СТАВЛЕННЯ.**

**ЯКЩО ЛЮДИНА НЕ ЗДАТНА СПРИЙМАТИ
КРИТИКУ, ЇЙ НЕ ВАРТО СПІЛКУВАТИСЯ В
ІНТЕРНЕТІ.**

**ВИСЛОВИТИ ВЛАСНУ ДУМКУ ВАЖЛИВІШЕ,
НІЖ НАМАГАТИСЯ НЕ ОБРАЗИТИ ПОЧУТТЯ
ІНШИХ ЛЮДЕЙ.**

**ЯКЩО ВАШІ ПОГЛЯДИ НЕ ЗАВДАЮТЬ
ШКОДИ ЧИЇМОСЬ ПЕРЕКОНАННЯМ, НИМИ
МОЖНА ВІЛЬНО ДІЛИТИСЯ В ІНТЕРНЕТІ.**

► РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 6

**СВОБОДА СЛОВА / МОВА ВОРОЖНЕЧІ
(ПРОДОВЖ.)**

**БРАТИ ПІД СУМНІВ ЧИЇСЬ ПЕРЕКОНАННЯ В
ІНТЕРНЕТІ – ЦЕ НОРМАЛЬНО, НАВІТЬ ЯКЩО ЦЕ
ОБРАЖАЄ ДЕЯКИХ ЛЮДЕЙ.**

**ЗАВЖДИ ПОТРІБНО СПРОБУВАТИ
ЗРОЗУМІТИ, ЧОМУ ПОГЛЯДИ ІНШИХ ЛЮДЕЙ
ВІДРІЗНЯЮТЬСЯ ВІД НАШИХ.**

**ЩОБ ПЕРЕМОГТИ
НЕНАВИСТЬ, ПОТРІБНО ЇЇ
ІГНОРУВАТИ.**

**НЕМАЄ СЕНСУ СПЕРЕЧАТИСЯ З ЛЮДЬМИ В
ІНТЕРНЕТІ, ОСКІЛЬКИ ВОНИ НІКОЛИ НЕ
ЗМІНЯТЬ СВОЮ ДУМКУ.**

► РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 7

ВЧИМОСЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ (КАРТКА ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ)

ОСНОВИ ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА – ПРОТИДІЯ МОВІ ВОРОЖНЕЧІ

3 речі, які ви можете зробити для протидії агресії і мові ворожнечі в Інтернеті

-
-
-

2 способи захистити себе під час виконання цих дій

-
-

1 аспект дотримання принципів цифрового громадянства, про який ви хочете дізнатися більше

-

УРОК 5

СТАЄМО ЦИФРОВИМИ ГРОМАДЯНАМИ

УРОК 5

СТАЄМО ЦИФРОВИМИ ГРОМАДЯНАМИ

ПЛАН УРОКУ

Цей урок не має часових обмежень. Дайте учням стільки часу, скільки їм потрібно, щоб створити й презентувати власний креативний контент.

ОГЛЯД

Під час цього завершального уроку учні можуть продемонструвати здобуті знання і створити власний креативний контент. Для проведення уроку можуть знадобитися комп'ютери або планшети, принтер і обладнання для запису відео.

У першому розділі учні мають відповісти на низку запитань, щоб повторити матеріал попередніх чотирьох уроків (зокрема про те, як бути відповідальним користувачем Інтернету). Їхні відповіді слід використати в наступному розділі уроку, під час якого учні зможуть на практиці застосувати свої креативні навички й знання про цифрове громадянство, щоб створити контент, який підтримує позитивне середовище спілкування в Інтернеті.

За можливості учні можуть зняти урок на відео (наприклад, за допомогою смартфонів, планшетів або інших пристроїв для запису відео), щоб продемонструвати, як створюється контент для соціальних мереж (зокрема відео YouTube). Цей контент можна використовувати різними способами. Наприклад, учні можуть показати свої відео іншим класам чи тим, хто вивчає комп'ютерну грамотність або цифрове громадянство, а також обговорювати їх під час щорічних зібрань.

Зверніть увагу. Учні і їхні батьки мають надати письмову згоду на проведення відеозйомки, а відзнятий матеріал має використовуватися і зберігатися відповідно до правил захисту даних закладу освіти.

ЦІЛЬ НАВЧАННЯ

- Розглянути принципи цифрового громадянства й навчитися їм слідувати.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

1. Учні сформулювали індивідуальне й групове визначення цифрового громадянства, а також його аспектів (навички, поведінка, ставлення і знання).
2. Упевненість учнів у власних навичках цифрового громадянства підвищилася.
3. Учні можуть навести приклади позитивного використання Інтернету і як вони можуть узяти в цьому участь.
4. Учні можуть створити онлайн-контент, щоб поділитися своїми ідеями в інклюзивній, цікавій і доречній формі.
5. Під час обговорення своїх ідей учні демонструють творчі презентаційні навички.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

- Роздаткові матеріали 8, 9, 10 і 11

ПЛАН УРОКУ

▶ ПОЧАТОК УРОКУ (10 ХВИЛИН)

ЗАВДАННЯ

1. **Учитель показує слайд із запитанням:** "Які принципи дотримання цифрового громадянства ви знаєте?"
2. **Учні в групах формують ідеальну модель цифрового громадянства** (наприклад, називаючи описові слова, риси характеру, дії і навички). Учитель направляє обговорення, ставлячи ключові запитання (*).
3. **Учитель запрошує охочих поділитися своїми ідеями на дошці.** Так учні зможуть разом визначити якості людини, яка дотримується принципів цифрового громадянства.
4. **Учитель знайомить учнів із визначенням поняття цифрового громадянства.** Учні аналізують його й обговорюють, як стати цифровими громадянами, а потім усім класом погоджують правильне визначення.

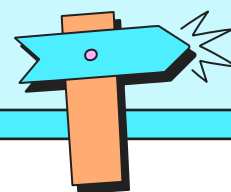
КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

(*)

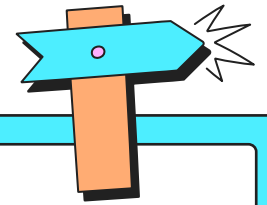
- Як згідно з принципами цифрового громадянства слід ставитися до нової інформації, знайденої в Інтернеті?

КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ (ПРОДОВЖЕННЯ)

- Де слід отримувати й перевіряти інформацію в Інтернеті?
- Як люди, що дотримуються принципів цифрового громадянства, позитивно впливають на свої онлайн-спільноти (наприклад, коли спілкуються в приватних чатах або розміщують публікації на загальнодоступних сайтах чи у своєму профілі в соцмережі)?
- Як згідно з принципами цифрового громадянства правильно реагувати на контент провокативного або надто емоційного характеру в Інтернеті?
- Яке ставлення відповідає принципам цифрового громадянства під час спілкування в Інтернеті?
- Що можуть зробити цифрові громадяни, щоб покращити якість спілкування в Інтернеті?
- Які дії можуть допомогти вирішити проблеми в реальному світі (наприклад, приєднатися до кампанії або започаткувати нову, поділитися освітніми ресурсами, підписати петицію)?
- Як згідно з принципами цифрового громадянства слід реагувати на випадки неспровокованого цькування, висміювання або агресії щодо інших?
- Що б вони зробили, якби близький друг або член сім'ї поширював неправдиву, образливу або іншу небезпечну інформацію в соціальних мережах?
- Що б вони зробили, якби в чаті друзів поширювався смішний, але підозрілий мем?

Вказівки для вчителя наведено на наступній сторінці.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Це завдання на початку заняття дає учням змогу пригадати матеріал попередніх уроків і зрозуміти, що знання та навички, які вони здобули, а також ставлення і моделі поведінки, які вони сформували, допоможуть їм дотримуватися принципів цифрового громадянства. Завдяки інтерактивній формі вправи вони можуть скласти враження про те, як робити це впевнено й ефективно. Учні мають почати обговорення в групах на основі ключових ідей, а потім обговорити їх усім класом, щоб разом визначити, як правильно дотримуватися принципів цифрового громадянства.

Залежно від наявних ресурсів вчитель або учні можуть створити велику наочну презентацію моделі ідеальної поведінки в Інтернеті для демонстрації в класі (наприклад, намалювати контур однокласника, а потім заповнити його прикметниками й іншими описовими словами). Так вони бачитимуть постійне нагадування про принципи, яких слід демонструвати під час спілкування в Інтернеті.

Використовуйте ключові запитання, щоб допомогти учням визначити, які знання, навички, ставлення і моделі поведінки необхідні, щоб бути зразковим цифровим громадянином. Нижче наведено кілька прикладів.

- Здатність оцінювати достовірність інформації, яку вони бачать в Інтернеті.

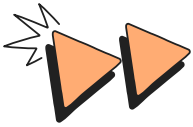
- Вміння реагувати на поширення дезінформації і інформації, що вводить в оману. Бажання навчатися і допомагати вчитися іншим (коли це потрібно).
- Обережність і розважливність щодо того, що публікують інші і що публікуємо ми самі.
- Усвідомлення переваг і ризиків, пов'язаних із бульбашками фільтрів і ефектом ехокамери.
- Уміння розрізняти упередженість у ЗМІ, а також усвідомлювати власні прояви упередженості.
- Готовність прислухатися до думок інших людей і спілкуватися з ними конструктивно, навіть якщо вони не погоджуються з вашою думкою.
- Вміння підтримувати інших людей в Інтернеті й не мовчати, коли хтось проявляє агресію або цькує інших.
- Вміння користуватися своїм голосом, щоб проявляти позитив і емпатію до інших.

Визначення учнів також може містити такі слова:

допитливість, неупередженість, чуйність, обізнаність, незалежність, дисциплінованість, ініціативність, відповідальність, зацікавленість, етичність, схильність до розмірковування.

Під час обговорення з усім класом, попросіть учнів подумати, як протягом уроків змінювалося їхнє сприйняття Інтернету і як поведінка у звичайному житті має впливати на спілкування в соціальних мережах.

▶ ОСНОВНА ЧАСТИНА 1 (30 ХВИЛИН)

ЗАВДАННЯ

1. Учні використовують комп'ютери або планшети, щоб знайти гарні приклади дотримання принципів цифрового громадянства. Учитель ставить ключові запитання (*), щоб заохотити учнів до початку діалогу.
2. Учні використовують ключові запитання (**) з презентації як орієнтири для свого дослідження.
3. Учні діляться своїми напрацюваннями з класом. Учні можуть пояснити, чому їхні приклади демонструють принципи цифрового громадянства, і вислухати, що з цього приводу думають їхні однокласники.

КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

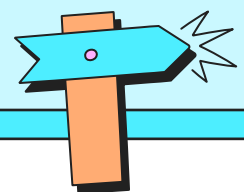
(*)

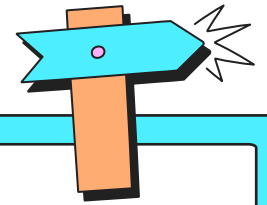
- Наведіть приклади, коли люди діляться позитивними повідомленнями чи думками в Інтернеті або соціальних мережах.
- Наведіть приклади, Інтернет допоміг знайти рішення важливої проблеми або змінити ставлення до неї.
- Назвіть своїх улюблених лідерів думок. Що вам подобається в тому, як і що вони кажуть?

(**)

- Яку позитивну ідею ця людина або група намагаються поширити (або яку проблему вони допомагають вирішити)?
- Яку платформу та/або інструменти вони використовують, щоб донести свою ідею? Як їм вдається максимально ефективно застосовувати формат цієї платформи?
- Чи залучають вони для допомоги інших людей? Як вони заохочують їх брати участь?
- Що ви відчуваєте під час перегляду їхнього контенту?
- Що доводить їхній успіх? Наприклад, чи вдалося їм змінити щось на краще й звідки ви про це дізналися?

Вказівки для вчителя наведено на наступній сторінці.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Під час виконання цього завдання учні зможуть визначити позитивні приклади для наслідування у власному житті або цифрових спільнотах. Щоб заохотити учнів до розмірковування, на додачу до ключових запитань (*) можна розглянути кілька ініціатив.

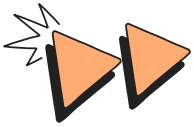
Приклади

[Releaf - https://releafbag.com/uk-ua](https://releafbag.com/uk-ua)

Валентин Фречка, будучи 17-річним школярем, створив технологію виробництва паперу з опалого листя. Зараз бренд Releaf масово виробляє екопапір.

[#FridaysforFuture](#) Рух, започаткований дівчинкою-активісткою зі Швеції Гретою Тунберг, що висловлює протест проти бездіяльності щодо кліматичної кризи. Вона використовувала соціальні мережі, щоб просувати ідею свого руху, і залучила до нього понад 13 мільйонів людей, надихнувши людей з усього світу.

Як і в попередньому завданні, учні можуть створити наочну презентацію свого дослідження для демонстрації в класі. Наприклад, вони можуть роздрукувати зображення активістів і назви кампаній, присвячені цифровому громадянству, вирізати їх і закріпити на мудборді.

ЗАВДАННЯ

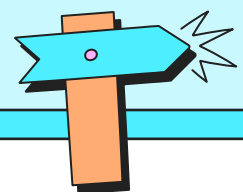
1. Учитель пропонує учням виконати творче завдання.

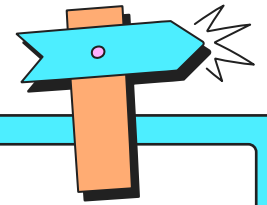
Учні мають розробити й створити контент, який демонструє, що вони розуміють поняття цифрового громадянства і вміють поширювати позитивні ідеї в Інтернеті та/або підтримувати інших у цьому. Учні можуть створити один із наведених нижче типів контенту.

- Спланована цифрова кампанія або намір приєднатися до наявного руху, присвяченого важливій проблемі (прояви ненависті або цькування, захист довкілля, акції спільноти, дезінформація чи інформація, що вводить в оману).
- Офлайн-контент, що відображає їхні знання про цифрове громадянство, зокрема:
  - відео з ідеєю, що надихає;
  - лекція або презентація зі слайдами для молодших учнів на тему цифрового громадянства;
  - промова, вірш або пісня на тему використання Інтернету.

Учні можуть працювати в парах, групах або індивідуально. Під час виконання цього завдання вони мають застосувати знання з попередніх уроків, враховуючи відповіді на інші запитання.

Вказівки для вчителя наведено на наступній сторінці.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Під час виконання цього завдання учні зможуть застосувати свої знання на практиці. Вони можуть створити контент або розробити для нього план, щоб покращити якість спілкування в Інтернеті чи порушити питання, які їх цікавлять.

а) Учні, які планують нову кампанію або приєднуються до наявної, можуть скористатися для розробки наведеними нижче документами.

Документ для планування А (роздатковий матеріал 8):
приєднатися до наявної кампанії

Документ для планування Б (роздатковий матеріал 9) –
почати нову кампанію

Зверніть увагу. Нижче наведено інші спеціальні інструменти, які учні можуть використовувати для створення кампаній.

- [Інструменти для створення кампаній від Інституту стратегічного діалогу \(ISD\) \(англійською мовою\)](#)
- Довідник "Steps to Campaigning Success" ("Як створити успішну кампанію") від Британської [бібліотеки \(англійською мовою\)](#)

б) Учні, які записують відео, можуть спочатку відповісти на перелічені далі запитання.

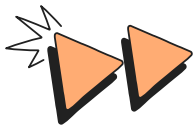
- Що для них важливіше: поділитися з іншими інформацією і/або ширше розкрити тему?
- Що саме ви хочете сказати на цю тему й чому?
- На яких платформах можна поширювати цей контент?

в) Учні, які створюють презентацію або лекцію, можуть обрати наведені нижче теми.

- Аналіз поняття цифрового громадянства й причин, які роблять його важливим.
- Основні факти про цифрове громадянство, які є важливими для підлітків.
- Різноманітні приклади того, як контент і спілкування в мережі можуть надихати підлітків (зокрема приклади позитивного впливу лідерів думок в Інтернеті).
- Що можуть зробити підлітки, щоб в Інтернеті стало цікавіше й безпечніше.

г) Учні, які створюють вірш або пісню також можуть використовувати наведені вище теми.

Так учні можуть продемонструвати свої творчі здібності. Попросіть їх за можливості втілювати свої ідеї за допомогою наявних у школі засобів (зокрема програм для графічного дизайну, інструментів, матеріалів для мистецтва або рукоділля), а також застосовувати свої акторські, музичні чи артистичні здібності.

ЗАВДАННЯ

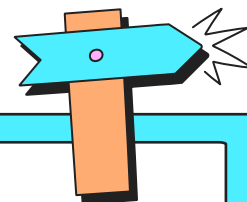
1. Якщо залишиться час, учні презентують свій контент однокласникам.
2. Учні можуть надати конструктивні відгуки щодо кожної презентації. Організуйте дискусію, спираючись на (*).
Зверніть увагу. Якщо окремі учні або групи захочуть зняти свої презентації на відео, їм знадобиться наведене нижче обладнання:
  - смартфони (учні можуть використовувати власні телефони, якщо це не суперечить правилам закладу освіти);
  - планшети;
  - інші пристрої, які можна використовувати для запису відео (наприклад, ручні камери).

Учні і їхні батьки мають надати письмову згоду на проведення відеозйомки, а відзнятий матеріал має використовуватися і зберігатися відповідно до правил захисту даних закладу освіти.

КЛЮЧОВІ ЗАПИТАННЯ

- (*)
- Про що ви дізналися з кожної презентації?
  - Чи згадали ви щось із попередніх уроків або дізналися про щось нове?
  - Які моделі позитивної поведінки ви застосовуватимете в Інтернеті в майбутньому?
  - Що в контенті однокласників вас надихнуло?

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Присвятіть цей час тому, щоб оцінити творчий підхід до кожної презентації і повторити матеріал, вивчений під час цих уроків. Заохочуйте учнів ділитися навичками й знаннями щодо цифрового громадянства зі своїми друзями та близькими. Насамкінець, передайте їм **роздатковий матеріал 10** зі списком ресурсів для подальшого поглибленого вивчення теми, а також **роздатковий матеріал 11**, щоб відзначити їхні досягнення в опануванні посібника з медіаграмотності для підлітків.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

Роздатковий матеріал 8. Шаблон плану для учнів, які хочуть приєднатися до наявної цифрової кампанії.

Роздатковий матеріал 9. Шаблон плану для учнів, які хочуть створити власні цифрові кампанії.

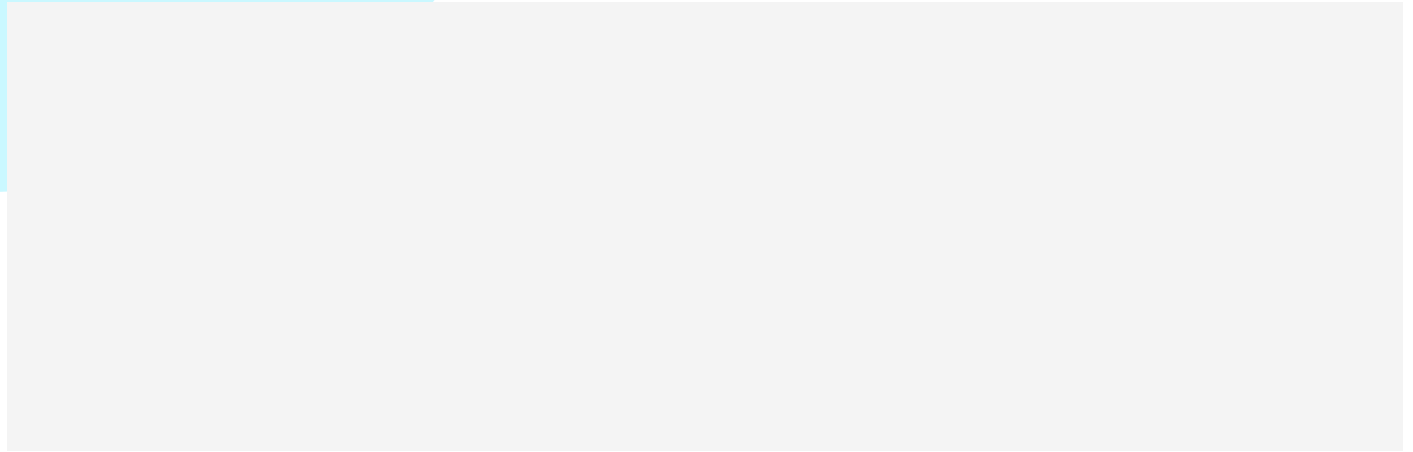
Роздатковий матеріал 10. Список додаткових ресурсів, які допоможуть учням розвивати навички цифрового громадянства.

Роздатковий матеріал 11. Сертифікат, який учні отримують після завершення курсу.

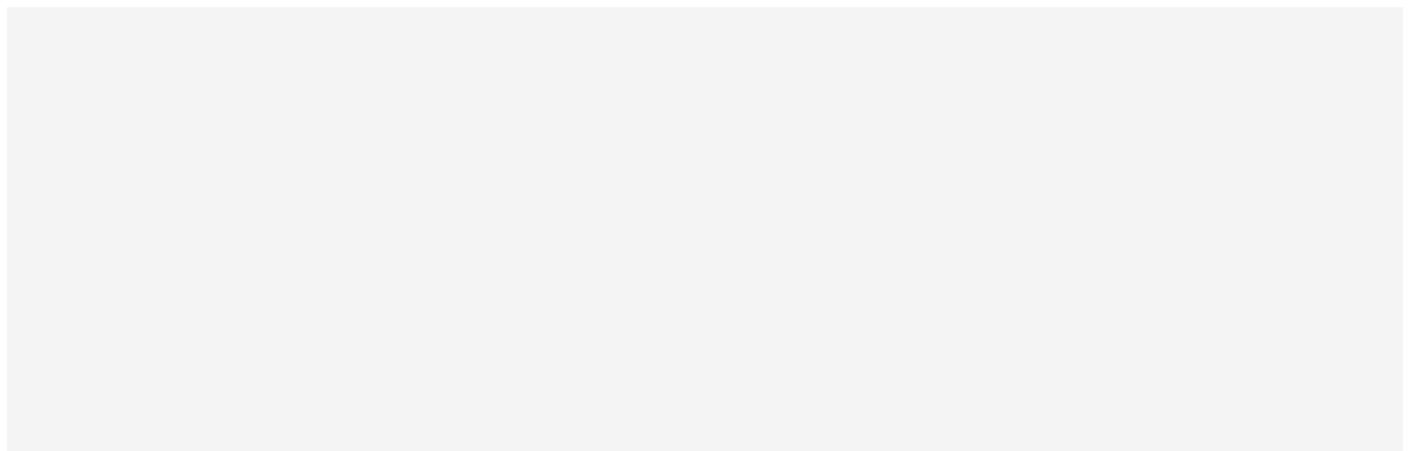

▶ РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 8 ПЛАН КАМПАНІЇ (ТАБЛИЦЯ А)

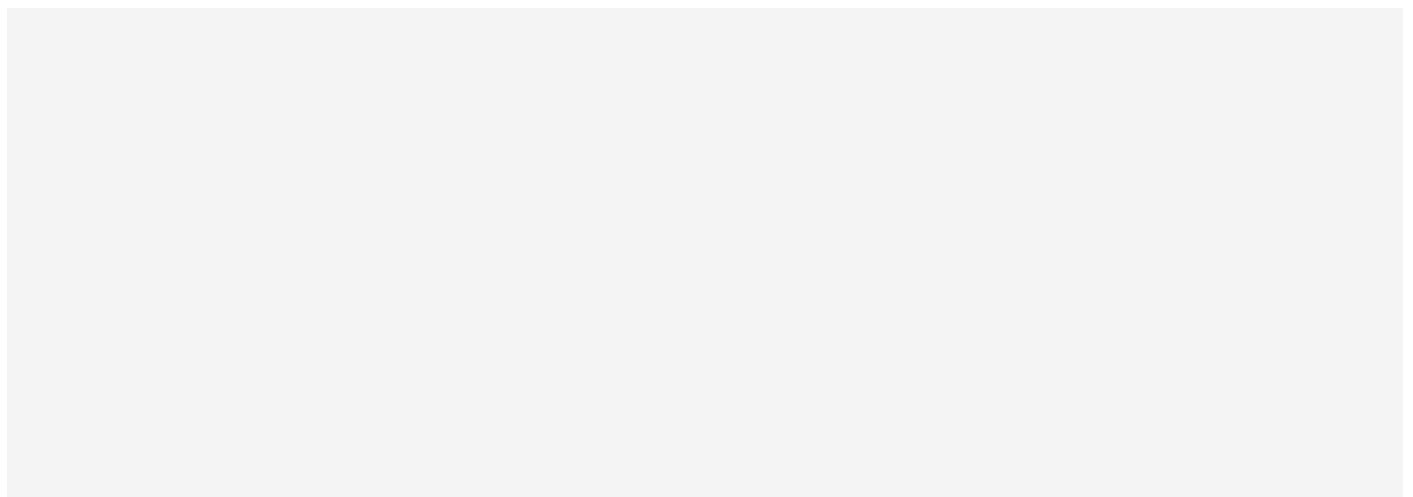
КЛЮЧОВА ПРОБЛЕМА

ДУМКИ ЩОДО ЦІЄЇ ПРОБЛЕМИ

КЛЮЧОВА ІДЕЯ

▶ РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 8

ПЛАН КАМПАНІЇ (ТАБЛИЦЯ А, ПРОДОВЖ.)

ЯК МЕНІ ПІДТРИМАТИ НАЯВНІ КАМПАНІЇ

Blank area for notes on how to support existing campaigns.

ПРО ЯКІ КАМПАНІЇ МЕНІ ВЖЕ ВІДОМО

Blank area for notes on campaigns already known to the user.

ДЕ ЗНАЙТИ НАЯВНІ КАМПАНІЇ, ДО ЯКИХ МОЖНА ПРИЄДНАТИСЯ

Blank area for notes on where to find existing campaigns to join.

ПОДАЛЬШІ ДІЇ

Наступного тижня:

Наступного місяця:

Наступного року:

ЩО ВВАЖАТИМЕТЬСЯ УСПІХОМ?

Наприклад, кількість людей, які приєдналися:

Наприклад, кількість людей, які вподобали нашу сторінку:

Наприклад, кількість людей, які поширили наш хештег:

▶ РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 9 ПЛАН КАМПАНІЇ (ТАБЛИЦЯ Б)

НАЗВА КАМПАНІЇ

ГАСЛО

ПРОБЛЕМА

КЛЮЧОВА ІДЕЯ

▶ РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 9

ПЛАН КАМПАНІЇ (ТАБЛИЦЯ Б, ПРОДОВЖ.)

АУДИТОРІЯ

Blank area for defining the audience.

ЯК ЗАЛУЧИТИ ЦЮ АУДИТОРІЮ

Blank area for describing how to reach the audience.

ХЕШТЕГ

Blank area for defining the hashtag.

ПОДАЛЬШІ ДІЇ

Наступного тижня:

Наступного місяця:

Наступного року:

ЩО ВВАЖАТИМЕТЬСЯ УСПІХОМ?

Наприклад, кількість людей, які приєдналися:

Наприклад, кількість людей, які вподобали нашу сторінку:

Наприклад, кількість людей, які поширили наш хештег:

► РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 10

ДОДАТКОВІ РЕСУРСИ ДЛЯ УЧНІВ ЩОДО ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА

Нижче наведено список ресурсів для учнів, які хочуть продовжувати вивчати правила цифрового громадянства вдома.

Їх упорядковано згідно з ключовими поняттями посібника з медіаграмотності для підлітків (наприклад, від дезінформації до цифрових кампаній).

РЕСУРС	ПІДСУМОК	ПОШУКОВІ ТЕРМІНИ
Проект BBC Bitesize Fact or Fake (англійською мовою)	Низка статей і окремих уроків на тему так званих "підроблених новин".	BBC bitesize fact or fake
Проект BBC Young Reporter (англійською мовою)	Проект, який допомагає молоді здобувати потрібні навички, щоб створювати й розуміти сучасний медіаконтент.	BBC teach young reporter
Full Fact (англійською мовою)	Організація, що займається перевіркою фактів і розвінчанням міфів щодо важливих питань.	Full fact-checking
Блок-схема "Is it Worth Sharing" ("Чи варто цим ділитися?") від Музею новин (англійською мовою)	Графічний довідник із матеріалами для прийняття рішення щодо публікації контенту в Інтернеті. (Зверніть увагу: щоб завантажити файл, потрібно зареєструвати безкоштовний обліковий запис NewseumED).	Newseum is this story share-worthy?
Проект MediaWise Інституту медіадосліджень Пойнтера (англійською мовою)	Американський проект із цифрової грамотності, який допомагає більш критично й відповідально споживати інформацію в Інтернеті.	Poynter media wise
Посібник ЮНІСЕФ "Як навчити учнів відрізнити фейки від правди"	Посібник із матеріалами для проведення уроків щодо фейків, їх ідентифікації та протидії їхньому негативному впливу.	Як навчити учнів відрізнити фейки від правди
Snopes (англійською мовою)	Вебсайт, що спеціалізується на перевірці фактів про міські легенди, фольклор, міфи, чутки й інформацію, що вводить в оману.	Snopes fact check

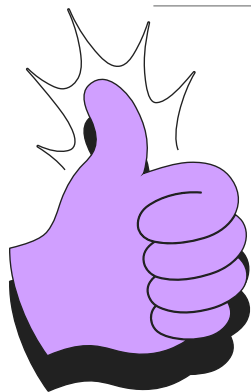
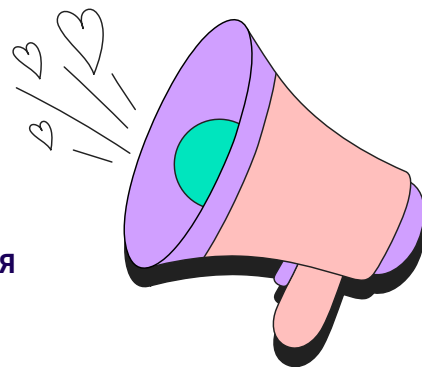
РЕСУРС	ПІДСУМОК	ПОШУКОВІ ТЕРМІНИ
Відео: Як перевірити достовірність інформації?	Коротке відео, що надає інструкцію, як перевіряти інформацію, визначати надійність джерела та що робити, якщо часу на перевірку новини обмаль.	Як перевіряти інформацію? Покрокова інструкція
Official Media Bias Fact Check	Безкоштовне розширення Chrome, що показує політичну упередженість новинних сайтів, які відвідує користувач.	Official media bias extension
Відео: Що таке інформаційна бульбашка?	Відео, яке розповідає про те, що таке інформаційна бульбашка, якими є наслідки перебування в ній та як їх подолати.	Що таке інформаційна бульбашка
Report Harmful Content (англійською мовою)	Онлайн-сервіс, створений для підтримки молоді, яка скаржиться на небезпечний контент у соціальних мережах.	Report harmful content
Центр безпечного Інтернету: консультаційний центр для молоді (англійською мовою)	Цікаві ігри й завдання, які допомагають навчати молодь цікаво проводити час в Інтернеті, не наражаючи себе на небезпеку.	Safer internet centre advice
Ditch the Label (англійською мовою)	Міжнародна молодіжна організація, яка бореться з цькуванням і висвітлює питання психічного здоров'я та цифрового добробуту. Її діяльність включає дослідження проблем молоді, ведення форумів підтримки й створення посібників із самопомоги.	Ditch the label youth
Міжнародне товариство технологій в освіті – Діаграма цифрового громадянства (англійською мовою)	Ресурси для візуалізації способів дотримання молоддю принципів цифрового громадянства у своїх спільнотах (в Інтернеті й звичайному житті).	ISTE digital citizenship
Відео: Алгоритми та інформаційні бульбашки	Відео, що допоможе зрозуміти, як працюють алгоритми й інформаційна бульбашка та як із неї вибратися.	Алгоритми та інформаційні бульбашки

► РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 11
СЕРТИФІКАТ ПРО ОПАНУВАННЯ ПОСІБНИКА
З МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

ОСНОВИ ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА

ЦИМ СЕРТИФІКАТОМ НАГОРОДЖУЄТЬСЯ

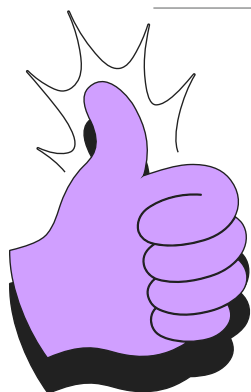
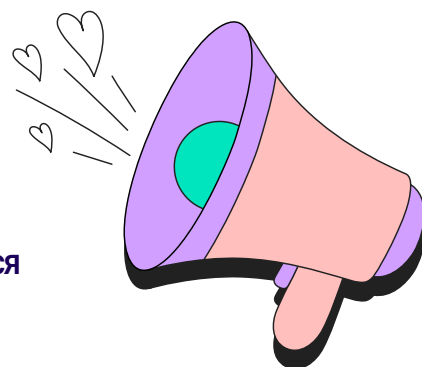

за опанування посібника з медіаграмотності для підлітків.
Ви здобули навички медіаграмотності й цифрового громадянства,
необхідні для того, щоб бути сильним і упевненим користувачем
Інтернету і вміти доносити свою думку до інших.

ОСНОВИ ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА

ЦИМ СЕРТИФІКАТОМ НАГОРОДЖУЄТЬСЯ

за опанування посібника з медіаграмотності для підлітків.
Ви здобули навички медіаграмотності й цифрового громадянства,
необхідні для того, щоб бути сильним і упевненим користувачем
Інтернету і вміти доносити свою думку до інших.

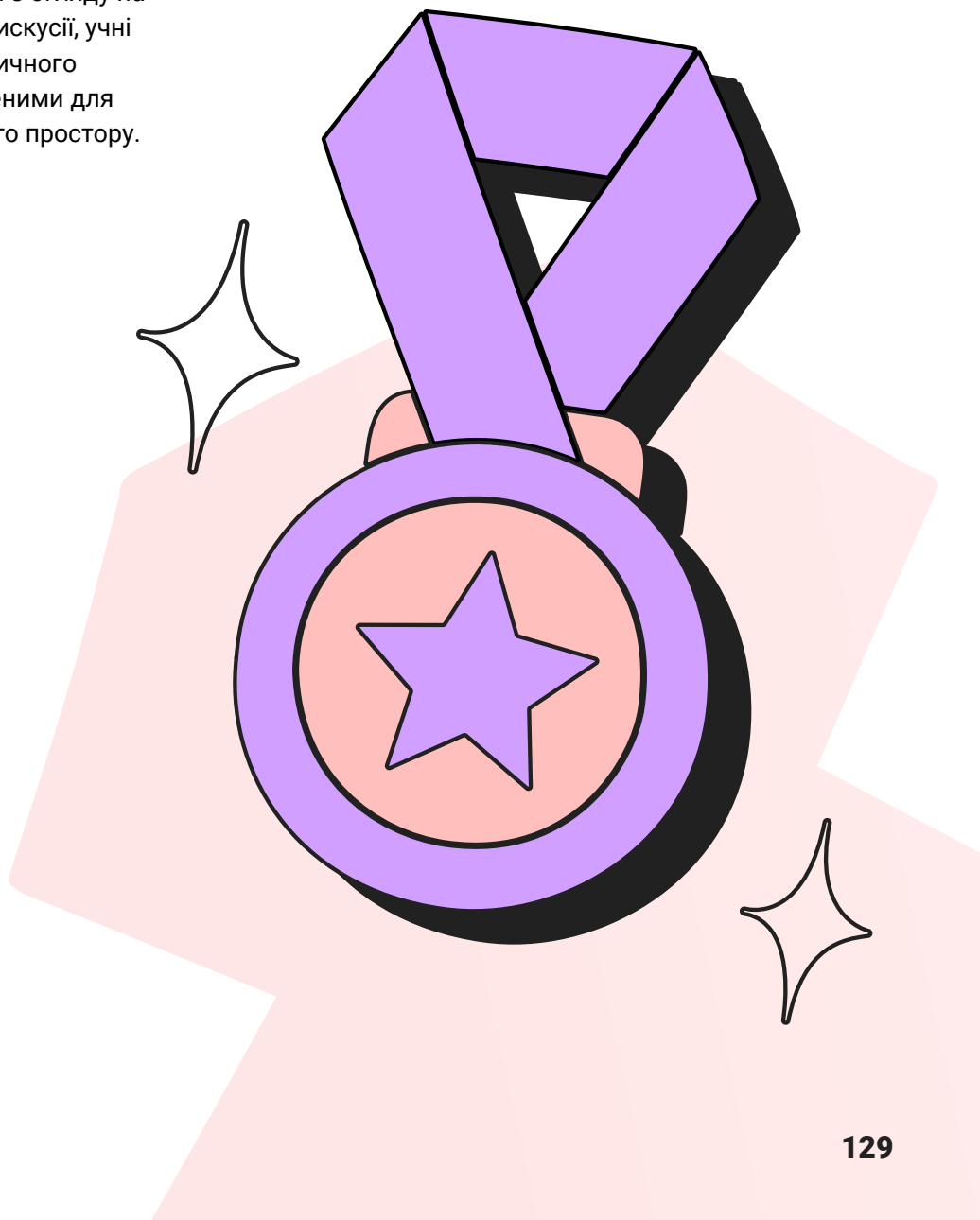

ВІТАЄМО!

Ви завершили викладання курсу за посібником із медіаграмотності для своїх учнів.

Завдяки цим урокам вони почнуть отримувати знання, розвивати навички, ставлення і моделі поведінки, які допоможуть їм позитивно впливати на онлайн-спільноти й ставати більш обізнаними й відповідальними "цифровими лідерами".

Хоча уроки завершено, ви можете будь-коли продовжити обговорювати ці теми з учнями. Якщо ви знайдете цікавий приклад дезінформації або типовий випадок упередженого висвітлення інформації, покажіть його учням і подивіться, чи зможуть вони визначити їх ознаки, або проаналізуйте з ними, чому це може бути складно зробити. Якщо в поп-культурі спалахне нова хвиля ворожнечі, їй цікаво буде обговорити з огляду на підхід "ми проти них". Згадуючи ці дискусії, учні вдосконалюватимуть навички критичного мислення і будуть краще підготовленими для розуміння та дослідження цифрового простору.

ПОСІБНИК ІЗ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

Якщо у вас виникнуть запитання щодо матеріалів цього курсу або ви захочете дізнатися більше про посібник із медіаграмотності для підлітків, надішліть лист на наведену нижче адресу.

beinternetcitizens@isdglobal.org

© 2020 Google LLC.

Цей курс надається за міжнародною ліцензією Creative Commons 4.0 із зазначенням авторства. Щоб ознайомитися з копією цієї ліцензії, відвідайте сторінку <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> або надішліть лист на адресу Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.